PJ
4935
.N35
L6
1853

BRANDEIS
UNIVERSITY
LIBRARY

Gift of

PROF. ALEXANDER ALTMANN

3 9097 00589057 0

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
Boston Library Consortium Member Libraries

http://www.archive.org/details/maarikhkuntreska00lonz

Maʿarich.

Enthält:

Erklärung von Fremdwörtern in den Talmuden, den Midraschim und dem Sohar nach alfabetischer Ordnung, sowie Erläuterung schwieriger Stellen und Mittheilung von Erzählungen nach Handschriften.

Verfasst

von

R. Menachem de Lonsano.

Nach der seltenen Venezianer Edition vom J. 1618

herausgegeben

von

Adolph Jellinek.

(Auf Kosten des Hrn. J. Fischl.)

Leipzig, 1853.

Druck von A. M. Colditz.

מערוך

קונטריס קטן הכמות ורב האיכות והוא ביאור כמה מלות קשות וזרות שלא נתבארו כל צרכן בס׳ הערוך או שלא נתבארו שם כלל ומלות הזוהר. ואגב ביאור המלות נתבארו בו גם כן מאמרים רבים קשי ההבנה עד שאין ראוי לשום בן תורה לעמוד בלתו. ובסופו יש הרבה מעשיות של רז״ל שלא נדפסו. חברו

מנחם די לונזאנו ז״ל.

נדפס פעם ראשונה בויניציאה שנת שע״ח לפ״ק והובא עתה על מכבש הדפוס בהוצאות של ה״ר ירוחם פישל

ומוגה ע״י

אהרן יעללינעק

יושב ודורש פה לפסיא.

לפסיא

שנת תרי״ג לפ״ק.

PS
4935
.N35
L6
1853

נתן נתן שבח לאל
מלין לא באו בערוך
מלין מתורגמין מנחם ברכו
קטן בכמות רב בתועלתו וחין
בואו זלים זהב מכים
רחוק מספירים מכרה
הדא קושטא במשבשתא
איפתח כותא אינהר ביתא

על כי ספרו היום נשלם
מעריך הואיל באר כלם
הואיל וביארכם והוא לא מאריך
ערכו וזהב מעריך את מעריך
וקנו חטים מן הסיטון
הדא מלה אטימיטון
דמיא כספא תותי חספא
אידלי חספא איגלי כספא :

Vorwort.

R. Menachem de Lonsano[1] gehört zu den fähigsten Lexikographen, die sich mit der Erklärung der in den Talmuden und Midraschim vorkommenden Fremdwörter beschäftigten. Im Besitze vieler Handschriften, besonders von Midraschim; ausgerüstet mit der Kenntniss der aramäischen, arabischen, türkischen, griechischen, lateinischen, spanischen, italienischen und französischen Sprache — die den gelehrten Juden der Levante gewöhnlich sehr geläufig sind —; ausgestattet mit einem feinen kritischen Blicke, der zumeist überall das Wahre und Einfache

---

1) Ich glaube, dass R. Menachem, der in Jerusalem wohnte, aus der Nähe des Hafens Longano in Messenien stammte. Die sefardischen Juden sprechen nach portugiesischer Mundart das *g* oft wie *sch* aus und bezeichnen letzteres durch den Buchstaben ז. Es wäre demnach לונזאנו gleich Longano.

findet: konnte er es unternehmen, in seinem vorliegenden Werke „Maʿarich“, nicht blos eine grose Anzahl von Fremdwörtern, die in Natan ben Jechiel's „ʿAruch“ nicht genügend erläutert oder ganz ausgelassen sind, richtig zu erklären, sondern er vermochte auch an vielen Seiten die corrupten Lesearten der Midraschim zu emendiren. Dazu kamen noch seine Vertrautheit mit den arab. Sitten und seine aufopfernde Liebe zur Wissenschaft — an deren Stelle in unsern Tagen die persönliche Eitelkeit, die sich als Alles wissend gerirt, getreten ist — die ihn so weit trieb, dass er seine in Jerusalem wohnenden Frau und drei Kinder darben liess, um nur sein Sammelwerk „Sch'te Jadot“ drucken zu können, von dem unser „Maʿarich“ einen Theil bildet. Dieser Liebe haben wir es auch zuzuschreiben, dass er in seinem Wörterbuche gegen R. Jisachar Bärmann, den Verfasser des unter dem Namen „Matnot Chehunna“ bekannten Commentars zu den Rabbot, so heftig und schonungslos polemisirte.

Für die Geschichte des Sohar ist Menachem's Wörterbuch auch nicht ohne Bedeutung; theils weil er den griechischen, lateinischen, spanischen und arabischen Ursprung vieler Wör-

ter im Sohar nachweist, und theils weil er, als Kenner der Kabbala[2], Manches richtig erläutert.

Der „Maʿarich" wird von Asulai (Schem ha-Gedolim II, Buchst. מ, Nr. 96) sehr gerühmt, ist von Philipp d'Aquin, dem Verfasser des Lexikon's „Maʿarich ha-Maʿarachot", in abgekürzter Gestalt ausgeschrieben worden, und ist äusserst selten, so dass viele Gelehrte das vorliegende Lexikon in seiner ersten Ausgabe, als Theil des „Sch'te Jadot", kaum je gesehen haben dürften. Hr. J. Fischl, von dem Wunsche beseelt, seltene jüdische Druckwerke dem Publicum zugänglich zu machen, fasste daher den lobenswerthen Entschluss, den „Maʿarich" auf seine Kosten drucken zu lassen, und ich unterstützte ihn darin, indem ich die Besorgung der Edition übernahm. Ich unterliess es, auf jedes Wort einzugehen, da der Umfang des Werkes zu stark, dasselbe ein ganz anderes und dennoch nur ein Hilfsmittel zu einem grossen talmudischen Lexikon geworden wäre. Nichts desto weniger

2) Lonsano verfasste unter dem Namen עומר מן einen Commentar über die „kleine Idra" — einen Theil des Sohar — und R. Naftali aus Amst. schrieb dagegen anonym eine Schrift: בן דוד, Amst. 1729, 8. Vgl. Asulai, Schem II, ב' Nr. 61.

kann ich behaupten, dass diese Ausgabe viele Vorzüge vor der mit rabbinischer Schrift und nicht sehr deutlich gedruckten *editio princeps* hat, da hier jedes Schlagwort den Anfang einer Zeile bildet, die zahlreichen Abkürzungen vermieden, einige Fehler corrigirt sind, und das Ganze viel bequemer für den Gebrauch eingerichtet ist. Uebrigens hoffe ich auf dieses Gebiet in einer deutschen Umarbeitung meines dem Hrn. Prof. Spiegel in Erlangen wohl bekannten[3], von einem jüdischen Gelehrten aber ignorirten „Sefat Chachamim", in einer andern Weise zurückzukommen.

Leipzig, den 14. December 1852.

Adolph Jellinek.

---

3) Vgl. dessen deutsche Bearbtg. des „Avesta" I, S. 279.

הקדמת המחבר

אמר מנחם בן יהודה די לונזאנו ז"ל: מנעורי גדלני כאב כי אבי ואמי עזבוני בחוסר כל נעור ורק והייתי נע ונד בארץ נודד ללחם איה מקצה השמים ועד קצה השמים. ולפי שאין רע שאין בו מעט טוב מצד אחר לכן גם אני בטלטולי טלטולא דגברא קשה הרוחתי שלמדתי לשונו' הגוים ובפרט ערבי ויוני שהם היותר צריכים להבין המלות הקשות והזרות שבאו במדרשי רז"ל ולבארם ביאור ודאי ולא ביאור מסופק ביאור מדעיי ולא ביאור סבריי ודמיוני. כי הביאורים הסבריי' כלם חשודים ורובם שקר כאשר קרה לבעל מתנות כהונה שחשב לבאר המלות שברבות מסברתו ובהרבה מקומות היתה תקנתו קלקלה וביאורו כסלה כמו שיראה כל חכם לב בקונטריסי זה. ולא די לנו זה הצער אלא שגם בגירסאות שלח ידו לפעמים והגיה מסברתו ולא ידע שהגאונים החרימו שלא להגיה ספרים מסברא. וזה לשון הר"מבן ז"ל בחדושיו לבתרא בפרק יש נוחלין הגהת ספרים מסברא עבירה היא וראוי לנדות עליה ולייטי עלה רבנן יהא ויהא עכ"ל. ובפרק המדיר כתב הר"אבד ז"ל בזה הלשון ויד המוחקת תיקצץ שמוחק הספרים כשורפי ההורה ויש לי לספר כמה וכמה שמחקו ועקרו מן הספרים העיקר מדוקדק ומפולפל יותר מן הגהתם שהיא שבוש ומשגה ואתם תלין משוגתם עכ"ל. והנה להיותי בקי בלשונות הגוים וגם לפי שנמצאו אצלי הספרים בכתיבת יד ראיתי עצמי מחוייב לקרבה אל המלאכה הזאת להועיל אל המעיינים לבאר כל מלה שלא

נתבארה כלל בספר הערוך או שלא נתבארה שם כל צרכה . ולפעמים גם עמו יהיה לי מעט משא ומתן כדי לברר וללבן הדברי׳ ולדעת האמת ככל האפשר והאמת יורה דרכו ואוהבו יבחר ויקבל האמת ממי שאמרו . ולפי שקונטריסי זה הוא תשלום על ספר הערוך לכן קראתיו בשם מעריך :

אות האלף .

אבב קישות שהתליעה באיביה פי׳ הערוך בקרקע מקום שמתגדלת . ואני אומר בעצו ובענפיו כמו לראות באבי הנחל, עודנו באבו .

אבוב רועה בלעז וירגא פסטור ובערבי עצא אל ראעי :

אבטי היינו אמבטי או אנבטאות בלעז פילא ביוני ובערבי גורנא מטבל .

אבל אמר להם אבל פי׳ כך הוא . ובערבי בילא והוא הפך לא .

אבעד לי במדרש שיר קודם כחוט השני ה״ג לשון ערבי הוא אי בעי למימר ארוח לי הוא אמר אבעד לי שערך וכו׳ פי׳ אבעד בע׳ הרחק .

אדמה בר״פ אחרי מות מגעגעין באדמה פי׳ בדם .

אוגנסין בילקוט תהלים סימן תתס״ג פי׳ מיוחס .

אדמדמני עיין באות הדלת דבדבני .

אגומי הלך ציבהר וכו׳ בב״ר פ׳ ע״ח ה״ג בשני ספרים כתיבת יד ולא גרסי׳ לך כי אגומי בלשון יוני ר״ל לך כמו לך נא אל הצאן .

אבגינס בריש מדרש שיר ובר״מ קהלת ובויקרא רבה פרשה ב׳ פי׳ ראש היחס והוא מלשון יום גיניסיא של פרעה ס״פ וישב . יום לידתו .

אבל בויקרא רבה פ י״ז הלכו כל האבילין פי׳ כמו אבל השטים ובמדרש רות פסוק וימותו .

אגר במדבר רבה ר"פ ד' חטים אגורי הם פי' מלאים סולה כמו זית אגורי .

אדקולאון בן הדיסה במדרש שיר פסוק ישקני דע כי מעשה היה בסופר אחד שהיה לו אחות ושמה הדסה והיה לה בן ושמו ארקולאון והסופ' הזה היה כותב מדרשים ובכל מקום שהיה מוצא תורה היה מהפלל על בן אחותו שיזכה לתורה וכותב דבריו בס' וכל הרואה חשב שהם דברי הספר ולא היא לכן צריך למחקו . וכן בפסוק תורי זהב צריך למחוק שלמד אלקולאון בדעתו של הב"ה .

אודן בב"ר פי' מ"ה אין אמר לך חד אודנך דחמר לא תחמיין תרין עתד לך פרומביא . ה"ג בספ' כתיבת יד פי' אם אמר לך אחד אזניך כשל חמור לא תראה אותם שמא אמת אמר אבל אם שנים אמרו לך כך אל תסתפק אלא מיד תכין לך פרומביא-כחמור . עתד מן ועתדה בשדה לך .

אטימיטון בפ"ק דפיאה ובב"ר סוף פר' ל"ה מרגלית טבא אטימיטין פי' שאין לה ערך כי טימי בלשון יון ערך והאלף שבראש התיבה מהפך פירושה וכן מפורש שם מלה דלית לה טימי . וביפה תאר פירש רבת הערך ואין זה פי' המלה אעפ"י שהכונה קרובה .

אטרי בפ"ק דביצה ירוש' הדא אטריתא ובפ"ק דחלה סוף דף נ"ז אנא בעיא מיעביד אצוותי אטרי פי' אני רוצה לעשות עיסתי אטרי פי' לשון יוני הוא טליארינש בלעז . ועוד יש לי לפרש לשון ערבי הוא אלטריאה בלעז והן מין מקארוניש ארוכ' כחולעי' ודקים בלשון יוני איסקולאקיא .

אטרבוליס בירוש' דשבת דף ו' ג' פי' טריפולי נקראת כן בערבי .

איטימיסיה במדבר רבה פ' שלח לך ס"פ י"ו פי' הכנה בלשון יוני .

איום איום בירו' דחגיגה ריש דף ע"ת ובסנהדרין דף כ"ג ג' פי' קדושות כי המכשפות קוראות לעצמן בן כדאמרינן בנתיה דרב נחמן בחשן קידרא בידיהו כדי

שיחשבו הרואים שהן קדושות . בספר כתיבת יד ה"ג איים לשון יוני הוא וכדפוס כתוב אויים וטעות סופר הוא .

אינים במס' דמאי דף כ"ו אשכח ספרא איינים לשון יוני הוא ופירושו חלש .

אכל ומותיב במס' פיאה דף כ' אפי' אוכל ומקיא לפי שהיה רגיל בכלי כסף ועתה היה אוכל בכלי חרס והיה נמאס אמר לו הרופא והלא בקדרה של חרס נתבשל ומה לי קערה מה לי קדרה . ואכלו קרציהון דיהודאי פי' הערוך בערך קרץ ענין קריאה מתורגם קרא בגרון אכלי . ואין נ"ל כי אדרבה המלשינות ולשון הרע נאמר בסתר ובלחש ואיך יאמר בו לשון הכרזה . ובפסוק לא תלך רכיל פרש"י כפשוטו לשון אכילה וכן נ"ל ועיין לקמן בערך קרץ .

אכסר כל זמן שהוא מוכרן אכסרא כתב הערוך י"א הפסד ובלשון ישמעאל קורין ההפסד כסארה עכ"ל . ואני אומר כי אין זה ענין לזה אלא לשון יוני הוא וענינו דבר בלתי ידוע כי כסרה ענינו ידיעה אכסרה הקף הידיעה כי כן מנהג לשון יון כל ענין שרוצין להפך פירושו נותנין לו אלף בתחלתו . נמצא פי' אכסרה לא במד' ולא במשקל ולא במנין אלא למראית העין בלשון טורקי קיטורו .

אכסיריה בויקרא רבה ס"פ י"ח בשר ודם נותן אכסיריה הערוך לא פירשו והביאו באות הכף . ומתנות כהונה כתב פי' הערוך בית הסוה' ולא ידעתי אנה פי' הערוך כן והוא לשון יוני ענין שילוח וגירוש .

אכסניי פרבא בירו' דקמא דף ג'ג' פקיד מן המלך לחלק אנשי הצבא לבתים כך וכך בבית זה וכך וכך בבית זה וקודם שיבואו החילות מותר להת לו שוחד שלא יטיל עליו אבל משבאו אסור לעשות כן לפי שמזיק לאחרים . פרכא בלשון ערבי מחלק .

ארגירא שם אהן כריסו ארגירא לשון יוני הוא ופי' זהב וכסף והוא פקיד מן המלך על כל הצורפים וקודם שיבא לעיר מותר לומר פלוני צורף כמוני אבל משבא והוא רוצה לעשות מלאכת המלך אסו' לומר כן לפי שהוא כמלשין ומוסר .

אלוגין בשמות רבה פ׳ ל״א פי׳ זהו נוטריא הכתוב לקמן בפרשה זו אלא שזה לשון יוני וזה לשון רומי ועניננו הדברים הכתובים עליו .

אלה לא באלה ולא ברוסת בלעז פוררא בלשון טורקי בוזדגן .

אלוניסתין בסוטה ירוש׳ דף נ״א קריין שמע אלוניסתין פי׳ קורין ק״ש בלשון אלבניזי הנקראים ארנאוט והערוך פי׳ לשון יוני ולא היא .

אלטיכסיא שלך בב״ר פ׳ ח׳ פי׳ אמתות שלך אליטיא בלשון יון אמת .

אלכסנדר מלך יון נקרא כן לפי שלא היה בן אביו כי פליפו אביו היה במלחמה ונקתניבור המצרי בא על אשתו ע״י כשפים וכשבא פליפו קרא שם הבן אלכסנדר ר״ל החליפ׳ בעל אלכסי ר״ל החליפה אנדרא ר״ל בעל . לפי דרכינו למדנו שהמקדים הסמך לכף טועה .

אלריא המלך עסוק באלריא שלו פי׳ שמחה יתרה ולשון ספרדי הוא[1]) .

אמבר פי׳ הערוך אוצר . ואני אומר לא כל אוצר קרוי אמבר אלא של תבואה בלבד ולשון טורקי הוא .

אלעיקי במדרש שיר פסו׳ משכני בעל מתנות כהונה טרח לפרשו ולריק יגע כי שבוש גמור הוא וכשני ספרים כתיבת יד לא גרסינן ליה אלא הכי גרסינן איני נותן לכם את התורה אם לא תביאו וגו׳[2]) .

אילוסים דטבריה במדר׳ קהלת פסו׳ מה יתרון העושה לשון יוני הוא ופי׳ חורב׳ כי כדי שלא יטרידוהו היה מתבודד שם . שם פסו׳ בעצלתי׳ רסים׳ אית מיני׳ אסים פי׳ מן הבי׳ הדולף יש סכנ׳ מפול׳ ובב״ר ס״פ ל״ד פי׳ יפה הואר רחוב ולא היא לא הא קמ״ל דאפי׳ חורבתה אוירה טוב .

איליאוס בשמות רבה פ׳ ט״ו פי׳ שמש בלשון יוני .

---

1) Spanisch *alegria*, Fröhlichkeit.

2) Siehe mein שפת חכמים in den השמטות .

אימולוגין בירוש׳ פ׳ ואו מגלחין שוברין אימולוגין פי׳ הודאות בלשון יוני .

אימום שירוף במד׳ שיר פסו׳ אמרתי אעלה בתמר . כן הגיה מתנות כהונה ושבוש הוא וצריך לומר אימוקסירום ופירושו נא ויבש ולשון יוני הוא והיא מלה מורכבת מן אומו שפירושו נא קרודו בלעז ומן קסירום שפירושו יבש וז״ש בתנחומא בפ׳ צו שנשרף חציו .

אנגריא ברבות פ׳ שמיני פ׳ י״ב פי׳ מתנות כהונה קול הומיה כעין מלחמה . ושבוש הוא אלא בדרך שמעו אומרים שבעיר היו תופשין חמורים לעבודת המלך . בנשוא רבה פ׳ י״א מברכין אותם באנגריא פ׳ כעישה דבר בעל כרחו .

אנא הוא בן עזאי דהכא בירוש׳ דפיאה דף י״ט נ׳ פי׳ הריני כבן עזאי כל הרוצה לשאול יבא וישאל .

אמירון בש״ר ס״פ יתרו איסטודיו בלעז מקום שלומדין בו חכמה יונית ובערך מרום כתב הערוך כפרי חכמה יונית שמם בלשונם המירום .

אנדרואנטים ברבות ר״פ יתרו פי׳ צלם המלך באבן או במתכת אנדרא בלשון יוני איש . ומתנות כהונה כתב איקונין של מלך כדבסמוך ושבוש הוא כי המשל שעשה כאן למה יהזור לעשותו בסמוך ועוד כי כאן כתיב ונפל לחוך ידו אלמא יש לו כל האברים ושם כתיב הלכה וישבה על איקונין של מלך שאינה אלא צור בסמנין על הטבלא אלא ודאי לא ראי זה כראי זה ועיין ר״פ פקודי ובפי׳ דברים ובילמדנו ההדש פ׳ פקודי .

אותנטיאות בויקרא רבה פר׳ ב׳ הערוך גרים אוונטיאות ולא פירש וט״ס הוא . ומתנות כהונה פירש ממשלות ושבוש הוא שהרי בב״ר פ׳ ל״ט אמרו בלשון הזה על הרעב ומה ממשלה שייך ברעב ובפ ט״ו פרת אוהנטין של נהרות . אלא ענין גדולה הוא .

אנן בריש ויקרא רבה יהיב אנונה ושתיק פי׳ הערוך נותן כל מה שצומח בארץ לעניים ושותק . ולא נהיר וניסחא משובשת נזדמנה לו שהרי השביעית היא הפקר אף לעשירים

אלא ארנונא גרסי' והכי קאמר אעפ"י שאין לו הנאה מן השדה הוא פורע למלך עליו .

אנבונין במדבר רבה ר"פ ג' פי' אשכולות שבהם הפרי הנקרא אנבא .

אנן בס"פ כי תצא ה"ג לעכב אוננא של מלך פי' ריע המלך שמדב' עמו כל היום שאם היה משה מזדווג לאשתו לא היה הב"ה מדבר עמו תמיד . ואולי שהוא לשון לעז ננס שהמלך משתעשע עמו כל היום ומשה שהיה בשר ודם לגבי מלכיהון דמלאכיא ננס קרי ליה .

אנן בספרי ר"פ דברים מה אנונא התקנת לאלג פירוש אכילת התינוקות פפא בלעז . בב"ר פ' מ"ז המלך מעלה לו אנונא פי' פרס כך וכך ליו' לפרנסתו בערבי גימיקיא בלשון טורקי אולאפא בלעז סולדאדה .

אנקליטון לשון יוני הוא ופירושו אם ינצל .

אונקיות בב"ר ס"פ ע"ט בספר כתיבת יד גרסי' אנקות ופירושו גמלי נקבות וז"ש בסמוך ק' קמיליא כי כן נקראים בלשון יוני הגמלים ועיין בערוך ערך נקה .

אנגלין שלו בפיסקא דשובה פי' דברי עונותיו .

אנפקא או אמפקא במדרש אסתר פסוק והשתיה כדת אין אונס לשון לעז[3]) הוא עניין מלוי כלומ' כוס גדול מלא בלשון טורקי דולי .

אנגלי ושמים לא זכו בעיניו תרגומו ואנגלי מרומא פי' המלאכים נקראים בלעז אנגילוס .

אינוניתא עיין בערך תתיא .

אניגרון מי בשול ירקות או סמני' בלעז קוזימיינטו דיקוציאוני .

אנדרוגינוס לשון יוני הוא מלה מורכבת מן אנדרא שפירושו איש ומן גינום שפירושו אשה כלומר שיש לו זכרות ונקבות .

---

3) Wahrscheinlich *empio*, voll.

אנדרולומסיא מורכב מן אנדרא ומן לומוסיא ופירושו הכרתת האנשים כלומר מגפה כוללת רעים וטובים .
אנטיגרפין גם זה לשון יוני ופירושו תשובת הכתב בב"ר פ' ס"ז .
אנטידיקון מורכב מן אנטי שפי' מנגד ומן דיקון שפירו' משפט והוא בעל דין שכנגדו בערבי גארים . ובסוף ב"ר צריך לתקן .
אנטיקיסר שר ופקיד שעומד במקום המלך . ובב"ר פ' נ"ג פי' יפה תואר אינכשאטור ולא נהיר כי זהו שליח ממלך אחר .
אנפקינון אומפאצינו בלעז וכל דבר שלא נגמר בשולו נקרא כן .
איסקפטאות במדרש רות ס"פ ג' פי' מנעלים חשובים ולשון לעז הוא סקרפיטי וכן במדרש איכה פסוק גלתה יהודה ומתנו' כהונה כתב שם שקרים .
איסקיפסטי ה"ג בריש מדרש קהלת ובדפוס צריך תקון ולשון יוני הוא ופירו' מכוסה ולעריסה קורא כן שדרך לכסותה קונא בלעז .
אולוסירקון שם בסוף פסוק כל הנחלי' לשון יוני ופירושו כולו משי כמו קמחא ואטלס בלעז דמסקו ראזו . מיסוסיריקון חציו משי כמו בגדאדי וקוטני ופריסקורי .
אפטוניות שם בפסוק כל הדברים פי' זונו' ולשון לעז[4]) ויוני הוא אלא שהקדים טית לואו כדי שלא להוציא דבר מגונה מפיו ודברי מתנות כהונה הבל .
אנפילוגים בחכמתו שם בפסוק אי לך ארץ לשון יוני הוא מרחיב הדבור .
אסגיניטירין במדר' אסתר כסו' ויהי כאמר' פי' נולד בבית המלך ולשון יוני הוא .
אסטרוביל של ריחים יש מפרשים ריחים התחתונה

---

4) *Putana*, eine Metze.

ולא נהיר דא"כ היינו ריחים ונ"ל הציר של ברזל שהוא מסבב את הריחים .

אספר במדבר רבה פר' ד' הופך איספירא ומשויר פי' בלשון טורקי טאקלא מין דלוג הוא שאדם הופך כל גופו ואם אין לו מכנסי' מתגל' ערותו וכן אירע לדוד ולכן ביזתו מיכל וז"ש שם כמו שהתינוק אינו מתבייש להתגלות לפני אמו וכו' . ומכאן אתה למד שלא היה דרכם ללבוש מכנסים וכן נראה מדאצטריך קרא לכתוב בכהנים ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה .

איסקריטורי דשלמה לשון לעז הוא ופירושו סופרים ובסו' כלאים נפל ט"ס .

אסטרובילין או אצטרובלין הערוך לא פירשו ורז"ל אמרו פירא דארזא ואני אומ' לשון יוני הוא פיניוניש בלעז ובערבי חב אל צנובר כך למדתי מפי' דיאסקורידי וביוני ההמוני קוקונריא . ובילמדנו פ' כי תשא פי' מאן דהוא אבנים טובות ושבוש הוא .

איסטטיבה בב"ר ס"פ יוד פי' בטול מלחמה ופי' המלה עמידה .

איסירא בקיטרא בזוהר פ' וארא פי' קשר בתוך קשר .

אסטמא כאסטמא לפרזלא בערבי בולאד בטורקי גיליק בלעז אזירו או אצארו וזהו ברזלא דשליט בברזלא .

אסטרולוגום מלה מורכבת מן אסטר שהיא בלשון יוני כככים ומן לוגום שפירושו דבור והם החוזי' בככבים .

אסטסיאנית הערוך הביאו ולא פירשו ונ"ל שהוא לשון יוני סטסו ר"ל עמיד כמ"ש בב"ר פ' ס"ו איסטטיונו של עולם פי' עמידתו וכן איסטטיבא דלעיל פי' המלה עמידה אף כאן סטסיאני אשה שמעמידה עצמה וסובלת והאלף שבראש התיבה מהפך הפעולה כלומר שאן לה אורך אפים כלל דיספאצינציאדה בלעז שאינה יכולה לסבול דבר .

אספרי במעשר שני פרק ב' ד' אספרי כסף לשון יוני הוא ופירושו לבנים ועד היום המטבע שבארץ יון כסף עובר נקרא כן .

אספתון בילמדנו פ׳ חיי שרה אמר המלך עשו לי אספתון לשון לעז הוא איספדון חרב גדול . בשמות רבה פרש׳ ט״ו אכפתין חרבות .
אסור לילך למזרחו של מצורע עין מה שכתבתי בערך צרע .
אסקוטלא במ״ק פ׳ ג׳ לא בטבלא ולא באסקוטלא פי׳ הערוך כמין קערה קטנה ותימה לי אי הכי אמאי אין מוליכין בה לבי האבל ובנ״א מצאתי אסקטולא וכן נ״ל וכן נקרא בלשון רומי ובערבי עולבא קוטי בלשון טורקי והוא בעין תיבה של עץ ואין לו זויות כי הוא נסר אחד של עץ דק וישני קצותיו כפופין זה על זה ויש מהם גדילים ולכן אסור .
אסקולוסטיקא דאוריתא פי׳ ראש בית המדרש בלשון יוני קורין לבית המדרש איסקוליו .
אסקופתה בירושלמי דשקלים דף ז׳ ג׳ ובעבודה סוף דף מ״א אזל בעי משזגה אסקופתה בגו נהרא וכו׳ דע כי הראש והרגלים והריאה ובני מעים הנקראים בלעז מינודו נקראים בלשון ישמעאל סקאט אז סקוטה והנה אדם א׳ הלך לרחוץ סקט בנהר ושכחו שם וכשנזכר רצה לשוב לקחתו ואמר לו רב אסור לך שאני אומר שלך שטפו נהר והביא אהר של נבלה במקומו או שמא ע״א החליפו .
איסטרטליט שר שרים בלשון טורקי ביגלר ביגי .
אסרטא בסילקי בילמדנו ר״פ קדושים פי׳ דרך המלך כמו מיסטרטא .
אסרטיון בב״ר פ׳ פ״ז אסרטיון של נואפים פי׳ חיל ולשון רומי הוא אישירציו כמו ויניציאה בירוש׳ סוף העניות איסרטיא שלך פי׳ חיל . בשמות רבה פ׳ ט״ו איסירטיוטין פי׳ אנשי הצבא סולדאדוש בלעז וט״ס יש שם בדפוס במדרש קהלת פסוק שלח לחמך אכרדיוט פיר׳ סולדאדו .
אסתא בב״ר פ׳ י״ז ובויקרא רבה פ׳ ל״ד שבוק הדא אסיתא וכו׳ נוסחא משובשת נודמנ׳ לבעל הערוך וצ״ל אתתא .
אסתנים פירש הערוך אדם שיש לו נפש רעה ואינה

מקבלה כל דבר לראות דבר מאום . ואני אומר כי פירוש זה אינו מתיישב בכל מקום כמו בר"פ ערבי פסחים ירוש' רבי אסטנים הוה כד הוה אכיל בימסא לא הוה אכיל ברמשא וכן ההיא דתנן ביומא אם היה כ"ג זקן או אסתני' מחמין לו חמין וכו' פי' חסר כח וחלש דיליקאדו בלעז.

אפכיות ס"פ שלח לך פי' כתבי קבלה בלעז פוליצא די ריסיבידה בערבי ווצול ואפכי גדולה שטר מחילה .

אפון בפרק ג' דעבודה ירוש' בעל ראש גויה היה וכאפון הוה פי' הבעל שהיו עובדים בימים ההם היה כעין זכרות של אדם והיה קטן כגרגיר של אפונים . ודוגמתו שם במסכת נזיר דף נ"ו ב' ראיתי עגל כאפון בשפיר . ובירו' דשבת דף י"א ד' ונאפון צ"ל וכאפון . ועיין ביומא ירו' דף מ"ג ג' .

איפטיאה בריש במדבר רבה פי' טעשה ולשון לעז הוא ובילמדנו פי' המדפים שביע ושבוש הוא .

אפיסטולי בב"ר ס"פ ויצא לשון יוני הוא ופירושו איגרת הברית שביניהם .

אפיסטוקתיא בב"ר פ' ע' פי' לא רא' לבן עם יעקב אפי' דבר שיהיה ראוי לגרש החתול בשבילו כלומר אפי' פת לחם לא היה לו כ"כ היה נעו' וריק קתיא בלשון יוני חתולים . אפיסטו בלשון הזה ובמלה זו נוהגים היונים לגעור בחתול ולגרשו . ודע כי פיסטי בלשון יוני אמונה וכשתתן בראשו אלף ותאמר אפיסטו יהיה פירושו כופר שאין לו אמונה בלשון טירקי אימאנסים .

אפוריא בב"ר פ' ע"ב פי' פירות . שם פ' ע"א עינוהי דפורייא פי' מראית הפירות מנהג העולם מי שיש לו אוצר חטים למכור לוקח מהם חופן ומראה לקונים וזה נקרא עינוהי דפורייא מואיסטרה בלעז . ובעל יפה תואר פירש דוגמת המטה ושבוש הוא .

אפותיקון בשמו' רבה פ' כ"ד הצאן אין מתקנין לה אפותיקון פיר' מקום קבוע בבית לאכול שם כמו אבוס שעושין לשור וחמור .

אפנתי בילמדנו פ' ואתחנן היה הדבור קורא מן השמים והן הולכין לאפנתי שלו פירשו הערוך ענין מהנה ולא נהיר אלא פירושו לעומת פניו כההיא דאמרינן בפרק כיצד מברכין ולא אמרן אלא באפנתא פי' פנים . ובילקוט דשיר השירים דף קע"ט והשכינה תצא לאפנתי שלהם פיר' לקראתם . ובמדרש שיר פסוק עד שהמלך במסיבו ומוציאן לאפנתי של מלך פי' לקראתו כמו אואנטי[5] .

אפסנתין כך הוא בערבי ובלשון רומי אשינצו ובספרדי אבסינתיו .

אפסונין לניח ביד העבד בילמדנו ר"פ צו פי' בשר לסעודת הערב . אי נמי מעות להוצאה ולשון יוני הוא .

אפיקרסין או פקרסין קרוב הוא ללשון יוני פיקאמיכו ובלעז קאמיזה .

אפופסין גזירת מיתה .

אפרודין פירש כבשים בלשון יון פרווטא .

אפרכום בלשון ישמעאל באשה והוא מושל על עיירות רבות וכלן נקראות אפרכיא שלו .

אפרסמון בלעז בלסאמו בערבי בלסאן .

אפיפודין פי' כסא קטן תחת הרגלים רגלים ביוני פודין ובערוך כתוב פורין וט"ס הוא .

אפתא דקרא במדר' איכה קוד' פירשה ציון פי' מתנוה כהונה קליפי דלועין ואני אומר מיעיה .

איפותיסים נעשו לכם בים במד' שיר פסוק לסוסתי לשון יוני הוא וענינו מערות וקברות .

אפייטרום בנשוא רבה ר"פ ט' פירוש רופא בהמו' ע"י כויה באש בלשון יוני ייטרוס רופא .

אצותא אפה ליה חד אצו דפיתא פי' הערוך תנור ולא נהיר אלא עריבה מליאה עיסה תרגים ובמשארותיך באצוותך ובפיסקא דויהי בשלח אמרו כך הוה יתיב קמי

---

5) *avante* vor.

תנורא אימיה אפיא והוא אכיל אימיה אפיא והוא אכיל עד דאכל כל אצוותא דפיתא .

איפסטלין ע׳ באות הפא .

אצטוה או מסטווה בערבי מצטבה והוא מקום גבוה מן הקרקע .

אצל בפרק תמיד נשחט בין אצל לאצל טעון ארבע מאה גמלי דרשה , פי׳ הערוך פסוק היא בד״ה התחלתו אצל וסופו אצל וכו׳ ואני אומר לא כי אלא ב׳ פסוקים דומים הם א׳ בסוף סי׳ ח׳ וא׳ בסוף סימן ט׳ ובין זה לזה מ״ה פסוקים כמנין אדם .

אקוביטין ברבות פ׳ צו לשון יוני הוא ופירושו מסיבה כמו עד שהמלך במסיבו .

אקקיא ברעואות דפרק מי שאחזו כך הוא בערבי ובלעז אקציא .

איקוטטא בויקרא רבה פ׳ ה׳ פי׳ הצופה והשומר שלה ודברי מ״כ הבל הם .

אוקידא דקופטרא בזוהר פ׳ ויחי פירו׳ שריפת הכורת שנ׳ בו ועל חרבך תחיה .

אקשיתון אפיכון במדרש איכה פסוק שמעו פי׳ הב״ה אומר לישראל העזתם פניכם לחזור אצלי ואני גירשתי אתכם ומ״כ פ׳ העזתם פניכם כלפי האומות ושבוש הוא .

ארכיבריונים בפיסקא דאיכה פי׳ שר הפריצים .

ארכיאטרום בשמות רבה פ׳ מ״ו פי׳ ראש הרופאי׳ ובדפוס צריך תקון .

ארכיסטס במדבר רבה פרשה ד׳ פי׳ גדול הנבזים ומתנות כהונה חשב דהיינו ארכילסטים ולא היא .

אירסין בפ׳ עקב פי׳ אבנים יקרות .

אירסנדבי מרירן בסימא חמיע במדר׳ איכה פסוק נחנו פשענו ה״ג בספר כתיבת יד פי׳ עולשי שדה שהן אינדיויא , ארסיית הן מרים והחומץ חמוץ כלומר כמו שאנו עשינו רעה במה שפשענו ומרינו כך אתה הרעות במה שלא סלחת . ורבנן דהכא סברי שאין ראוי לומר כן כלפי מעלה

אלא אין דעובדין בישין למריהון קשיין כלומר מי שמעשיו רעים אין הרע אלא לעצמו וזהו אתה לא סלחת ונמצא שיש לנו לסבול עונינו . ועיין בערוך ערך עלת ודברי ס"כ הבל ויי' יסלח לי על הגילוי כי רז"ל נתכונו להעלים ואני גליתי . אירכנדבי בלעז ציקוריאה, ביוני פיקרו מרולה, ודרך לאכלם עם החומץ ולכן רז"ל הזכירום יחד .

ארכיטקטון ראש הבנאים .

ארכיסטרטיגוס בב"ר פ' נ"א פי' ביפה תואר גדול שבנביאים ושבוש הוא .

ארכי במדרש תלים סימן ג' ארכי שלו מקולקלת ובמדרש אסתר ס"פא ארכיון דגרר פי' מקום המשפט כמו ערכאות שלהם .

ארכי בירושלמי דמגלה דף ע' ד' כתובה בארכיים פי' דברי הימים בערבי תאריך . בריש מדרש רות ארכיות ארכיות הן ואין אחד מהם נכנס לתוך ארכי של חבירו פי' זמנים . בילמדנו ר"פ וילך ארכי של יהושע דוחקת .

ארבלא פי' מכבר בלשון מקרא גרביל בערבי קריוולו או קריוא בלעז .

ארגטים לשון יוני וטורקי הוא פועל שכיר יום בערבי פאעל .

ארגליא לשון יוני הוא כל הכלים הצריכים לאיזה אומנות שיהיה נקראים כן .

ארגנטין דכבפא ארגנטין חדשה פי' הערוך כלי חשוב וכו' ואני אומר כי הנוסחא האמתית היא ארגינטיריא ולשון רומי הוא והוא שם כולל מיני כלים רבי' של כסף ושל זהב וה"נ בירו' סוף פיאה ובמדרש אסתר פסוק בהראותו .

ארדב שם מדה גדולה היא בארץ מצרים עד היום .

ארדיכל הערוך לא פירשו אך נראה שנטה דעתו לדעת המפרשים בנאי ולא נהירא לי דהא מדאמרינן בסוף מציעא בנאי שמסר לארדיכל וכו' שמעינן דבנאי לחוד וארדיכל לחוד . ותו דבב"ר על פסוק ויתעצב אל לבו אר"זל על מי יש לו להתרעם לא על הארדיכל ואי אמרת שהוא

הבנאי למה יתרעם עליו מה פשעו ומה חטאתו והלא הבנאי אינו עושה כלום מדעתו . ונ"ל שהוא הנקר' בלשון טורקי מאיימר ובערבי מעמאר והוא האומן לחשוב מחשבות לעשות ולסדר הבתים והחצרו' והאכסדרת והעליות ונותן שיעור לגובהן ולרחבן לרומן ולעומקן ואין הבנאין עושין דבר אלא על פיו . ופירוש ארדיכל מודד ארץ ארדי בערבי ארץ והוא קרוב ללשון הקדש . כל כמו וכל בשליש עפר הארץ וכן דרך האומן הזה שכל היום תופש בידו אמת הבנין .

ארטסים בר"פ בא נ"א ארסיסים לשון ארס של נחש כלומר נתקשה ולא נתרכך .

ארכל בב"ר פ' והנחש היה ערום כלי פשתן מארכלי וכו' נוסחא משובש' נזדמנה לבעל הערוך והנוסחא האמתית היא כלי פשתן הארבליים וכ"מ בג' ספרים כתיבת יד וכן הוא בדפוס ופירושו כלי פשתן הבאים מעיר ארבל ככתוב בהושע בית ארבל ביום מלחמה .

אורולוגין מלה מורכבת מן אורא שפירושו שעה ומן לוגין שפירושו דברים .

ארס כתב הערוך דרב פפא אזל גבי כותי למהבע חוביה אמר ליה תיב אערסא יתיב והוה ביה ינוקא מית אייתי סהדי אשכחיה דיתיב אערסא אמר ליה אנת קטלתיה וכו' . זה תימה גדול' דאדרבא להפך אמרו בפ"ק דברכות שרב פפא נשמ' ונזהר ולא רצה לישב וכו' ע"ש .

ארמילום פי' מחריב עם ולשון יוני הוא והיא מלה מורכבת מן אירימי שפירושו מחריב ומן לאום שפירושו עם . והוא מלך אדומי שינצח את אויביו נצחון גדול ויחרימם ואז יכנוהו אירימילאום . ודע כי האימפיראדור העשירי קודם לוה של עתה היה נקרא וינצילאוש רוצה לומר מנצח עם .

אירימון בפ' בחוקותי למקום אירימון שהוא משובש בגייסות פי' חרב ושמם , ולשון יוני הוא והערוך הביאו ולא פירשו . ובדפוס כתוב אדרימון בדלת ושבוש הוא . והערוך גרים טגשש במקו' משובש וגם זה שבוש .

ארודי צלמא פי' צלם של עיר רודים כך מפורש

במדרש שמואל פר׳ י״ט ובירוש׳ סוף מ״ק ובשלישי מעבודה כתוב אדורי וט״ס הוא וצ״ל ארודי וכן צריך לתקן בר״פ היה קורא ובשקלים דף מ״ז . ובמגלה דף ע״א את הארודי רודוס .

אריסטוון פי׳ הערוך סעודה של יום בלשון יון . ואני אומר סעודה של יום בלשון יון ייטא אבל אריסטון שם לסעודה איך שיהיה .

ארסקינס פי׳ הערוך שלטון ואני ראיתי בירושלמי שמלך היה .

ארפקס עשה אזנך כארפכסת ענין חטיפה הוא בלשון יון ונקרא כן המשפך של ריחים לפי שהוא רחב מאד מלמעלה והוטף הרבה בבת אחת וכן ראוי שיעשה השומע ד״ה שימהר לחטוף ולקבל הכל .

ארקפתא בירוש׳ פ׳ היה קורא מאן עייל קמי מלכא קדמיי ארקפתא או ריש גלותא , כתב הערוך הוא אלקפתא שפירשתי למעלה עכ״ל ושם כתב כי אלקפתא ממונה על ראש גלותא . ואני אומר אילו היה הדבר כן איך היה החכם הזה מסתפק מי מהם יכנס ראשונה פשיטא שהאלקפתא יקדים כיון שהוא ממונה על ראש גלותא . ובדפוס כתוב ארקבסה וכן נ״ל עיקר והוא בלשון יון ראש השרים הוא המשנה ולפי שאינו זרע מלוכה לכן קא מיבעיא ליה .

איש בשמות רבה פ׳ ל״ז מ׳ שנה שימש משה בכהונה גדולה שנאמ׳ ומשה איש האלהים . כתב מתנות כהונה משמעו איש מיוחד מקריב אשה ריח ניחוח . ולא אמר כלום דאי היה יליף לה ממשמעות איש היה מביא פסוק וזאת הברכה וגו׳ ולא היה הולך לדברי הימים אלא מסיפיה דקרא יליף לה[6] דכתיב בניו יקראו על שבט הלוי אלמא איהו גופיה כהן הוה ועיין בר״פ שמיני רבה .

---

6) Es ist überhaupt eine wichtige hermeneutische Regel für Talmud und Midrasch, dass man bei Anlehnungen an Schriftstellen den ganzen Zusammenhang berücksichtige. In unseren Ausgaben sind die Pointen gerade durch das Zeichen וכו׳ ausgelassen.

אשכרע כתב הערוך בושו בלעז והוא עץ לא לבן ולא אדום בערבי בקם עכ"ל . ואני אומר אינו בקם כי הבקם אדום מאד עד שצובעים בו אדום ונקרא בלעז בראזיל לפי שהוא אדום כגחלת הנקראת בראזא .

אשתקד פי' השנה שעברה ביוני פירסי בטורקי בולדור בערבי עאם אל אויל .

אתנסיאה בפ' שמיני רבה הוא ינהגנו על מות תרגם עקילס אתנסיא עולם שאין בו מות . פי הערוך לשון יון תנסיא מות ע"כ . ואמת אמר אלא שלא השלים לפרש והיה צריך לומר עוד כי האלף שבראש התיבה מהפך פירושה מן מות ללא מות וזהו עלמות אל מות . וענין זה הובא במדרש שיר פסוק לריח שמניך ובירוש' דמגלה דף ע"ג ב' ובמ"ק דף פ"ג ב' ושם נפל ט"ס וצריך לתקן אתנסיאה . והמהתי על בעל מתנות כהונה שאחר שכתב האמת ופי' הערוך נטה לבו לשבוש א' שמצא בספר כתיבת יד והוא עצמו הודה שאין לו הבנה ואינו יודע לו פירוש ועכ"ז אמר עליו כי לא דבר רק הוא . ואני אומר הבל וריק הוא . ומ"ש עוד כי הוא כתוב על קלף ישן נושן טוב ויפה . אני אומר אל תבט אל מראהו וכי לפי יופי הכפר נבחר הנוסחאות אין אלו אלא דברי רוח הלא אוזן מלין תבחן ר"ת האמת . ומ"ש עוד מזקנים אתבונן אני אומ' ומה יתבונן ולא בסבי טעמא ומה לנו ולסבי דבהתא . ודע כי עד היום יש בספרי הרופאים מרקחת ששמה אתנסיא לומר שמצלת מן המות .

אתליטין פי הערוך שרים ואני אומר לא כי אלא גבורים ועיין בילמדנו ר"פ ויגש שני אתליטין תפוסין זה בזה אלוגאדוריש בלעז . ובלשון טורקי גיוריקצילר . ובב"ר פ' ע"ז פי' יפה תואר משרת המלך ושבוש הוא .

אות הבית

באג בלשון טורקי קורין לכרם באג .

בארג פי׳ הערוך יין מבושל שהוא מתוק הרבה דאף על גב דשתי חויא מיניה מפשר ליה חוליא למרריה דחויא . ואני אומר אם ידוע ששתה ממנו נחש חלילה לסמוך על זה ומ״ש רז״ל יין מבושל אין בו משום גלוי לומר שאין נחש שותה ממנו ולכן אמרו בירוש׳ דתרומות דף מ״ה ד׳ מודים חכמים לר״ש כשראוהו נוקר בדבש שאסור ושם מביא מעשה שאירע לאסור .

ביבי בר אביי כן נקוד בפי׳ ר״ח . פי׳ העולם קורין רב ביבי בית שניה בחירק ור״ח ז״ל ידע שטעות הוא ונקד ביבי בית שניה בקמץ כי כן הוא בעזרא .

ביביא במדרש איכה בעיברא דבן כוזיבא עליל בביביא דמדינתא פי׳ נכנס דרך הביבין שמוציאין המים הנשפכין במדינה . ומתנות כהונה כתב שנכנס בשער העיר וזה שבוש ואילו היה כן לא היה צריך להזכיר כי ודאי כל הנכנס לעיר דרך השער נכנס אבל זה שקר כי השער סגור היה אין יוצא ואין בא ועיין בסוף העניו׳ ירוש׳ .

בבל במדרש שיר פסוק אל תראוני רומי בבלון פי׳ רומי בבלי על שם המים שהביאו מבבל .

בדד בב״ר פ׳ ל״א בדדיות קטנות פי׳ כדתנן בשביעית בפרק כלל גדול שני אבל כותש הוא ומכנים לבודידה והוא בית הבד קטן שמוציאין בו השמן וכאן בדדיות קטנות נקבים קטנים להוציא בתוכם הזרע שהוא שמן ראש ועיין מה שכתבתי בערך דרך .

ביזיא פי׳ דדים בערבי וביוני . ובערוך יש ט״ס שכתוב שרים וצ״ל שדיים . וכן בסמוך שר של שמן צ״ל שד שמן . ומה שגורס הערוך בב״ר פ׳ ל״ד שכיבדו ביזיא דסקוס נאה וכו׳ לא נהירא לי כי אין דרך לכבד את המלך בכחל

דמילהא זוטרתי היא לגביה ואינו כבודו אלא קלונו . ובג׳ ספרים כתיבת יד לא גרסי מלת ביזיא גם ברבות של דפוס ובילקוט לא גרסינן לה וכן עיקר .

בהר בר״פ תפלת השחר הואיל ותנן בבחירתא כותיה . הא דאמרינן מסכת עדויות י״א שאינו מלשון עדות אלא מלשון עידיות שהוא המובחר שבכל מיני הקרקעות והיינו דהכא קרי לה בחירתא .

בטט בשמות רבה פ׳ ל״א שנהבטטה עליו שמתבטט עליו ה״ג בספר כתיבת יד ופירושו בוער כאש מלשון ביטיטי דנורא .

בטם כר״פ אם אינן מכירין בוטמי כך שמו בערבי והוא אילן ופריו גרגיר ירוק ועושין ממנו שמן ונקרא שמן בוטם . תחת האלה תרגומו תחות בוטמא .

בטן בטנים ושקדים פי הערוך אויליאנש ואחרים פירשו פיניוניש .

ביא בויקרא רבה ס״פ י״ז פי׳ מתנות כהונה לשון אוי ואבוי ובילמדנו ר״פ דברי׳ פי׳ המדפים צעקה ואינו לא ענין עול ועוות הדין .

ביבין במדר׳ רות ס״פ ג׳ לשון לעז הוא ענין שאון וקול המיית עם רב .

בטש פי׳ הערוך בעיטה ברגל ואני אומר ענין הכאה ואפי׳ ביד .

בייכה בב״ר ר״פ פ״ז הומיה היא וסוררת בייכה היא וטעיא צ״ל בכיא ופירושו בוכה היא לבעלה ואומרת לו חולה אני ועם יוסף ביקשה לזנות . והרי זה ע״ד מ״ש שם לעיל שית זונה ליוסף ונצורת לב לבעלה . ומתנות כהונה כהב שית זונה שגלתה לו ערוהה וזו נבואת שקר כי אפילו עזה שבעזות ופרוצה שבזונות אינה מגלה ערותה למי שאינו חפץ בה . גם מ״ש שהיתה נוהגת מנהג שגעון היא נבואת שקר . גם מ״ש הומיה מלשון ויהם את מחנה הוא שבוש כי זה ענין המייה וזה ענין מהומה . וברבות של דפוס יש ט״ס וצריך להתקן בכיא היא וטעיא .

בלדר פי׳ הערוך שר ואני אומר לא כי לא פי׳ רץ

בלשון טירקי אולאק וכן מוכח במדרש אסתר פסוק והשתיה כדת.

בולדרים במדרש קהלת פסוק בכל עת פי' רץ של ים ככתיב השולח בים צירים ובכלי גומא על פני מים לכו מלאכי' קלים וגו'.

בלוט או בלוד, אלונים מבשן תרגומו בלוטין כך שמם בערבי ובלשון רומי גיאנדי ובאיטאליא הם מאכל חזירים ובני אדם אוכלין אותם בשעת הרחק והיא קסטניא מדברית והקסטניא הטובה בערבי שאח בלוט.

בולי בירוש' דשקלים דף נ' ג' כנישהא דבולי ובירוש' דעבודה דף מ"ג ב' צלמא דבולי פי' קושטנטינה נקראת בולי בלשון יון. וכמו שעתה יש במצרים בית הכנסת של טורקיאה ובית הכנסת של אכסניים כך בזמנם היה בטבריא בית הכנסת של קוסטנטינה.

בוליוט בב"ר פ' ע"ו פלן עתיר נעבדיניה בוליטום. דע כי עיר המלוכ' נקראת בלשון יון בולי קוסטנטינו בולי ר"ל עיר המלוכה של קוסטנטין אנדריינובולי רצה לומר עיר המלוכה של אנדריאנוס וכן ע"ד זה בבית שני היו קורין לירושלם בולי להיותה עיר הממלכה ומנהגם היה שהחשובים והמעולים והגדולים יקראו בוליטים כי לכבוד ולתפארת היו מיוחסים לעיר הממלכה. ולא כל הרוצה ליטול את השם הזה יטול ואפילו שהיה שוכן בירושלם אם לא שיהיה בהסכמת השרי' כמו שנוהגין בויניציאה שלא לכל אדם קורין ג'ינטילאומו.

בוליות בירוש' דשבועות סוף דף ל"ד כ"ד בוליות היו בדרום וכלן חרבו מפני שבועת שוא פי' עיירות גדולות כעיר הממלכה.

בולי בירוש' דמ"ק דף פ"א אם הזכירוך לבולי יהא הירדן בעל גבולך פי' אם קראוך ללכת בחברת חכמי ישראל וראשיהם לדבר מצוה אל ימנעך מלכת אלא הירדן שהוא גבול ארץ ישראל כלומר אפי' עד קצה הגבול לך.

בולמוס מלה מורכבת מן בו שפירושו שור ומן לימוס שפירו' גרון בלשון יון והוא כנוי לגרגרן שאוכל יותר מראי בלחוך השור.

בלוזמאות ברבות פ׳ שמיני פרק י״ב הערוך הביאו ולא פירשו ומתנות כהונה כתב שמחות ואני אומ׳ אילו היה כן היה הספ׳ אומר בהדיא שמחות כמ״ש אח׳ שמחה וכו׳ אלא לשון יוני הוא ופירושו סעודות ואכילות גסות ושם של גנאי הוא מלשון בולמוס ולפי שאין רוח המקום נוחה מהן קרו להו הכי.

בלעם בירוש׳ דתרומות דף מ״ו איש א׳ היה מואס בשר כבש פעם א׳ היה אוכל בשר שור ובא אחר ואמר לו של כבש הוא ואתבלעם ומית פי׳ נמאס. אסקו בלעז בערבי קרף. ומזה הענין הוא מ״ש בב״ר פ׳ כ״ח למלך שהיו לו אוצרות בלוסין כמו בלעוסין ע״י מובלעת.

בלר בב״ר פ׳ כ״ח בלריות של זהב לשון לעז הוא ופירושו כדורי׳. שם פרשה ח׳ בלורין פי׳ אבן שוהם וכה.

בן ירוש׳ פ״ק דמ״ק בני דסכותא אתפחת פי׳ המרחץ של אותה העיר נפחת במועד.

בנפקין שלי בפ׳ קורח פי׳ טובהי וכבודי ביניפיציו בלעז.

בנות שקמה בערבי גאמיז וביוני סיקומורו.

בס באיכה רבתי פסוק ותזנח שהה מן כל ביסי וביסי וכו׳ נוסחא משובשת היא ובספרי הדפוס שחה מן כל פיטס וכן עיקר.

בסים במעשר שני דף נ״ה ג׳ חמרך מיפוק בסים פי׳ יינך ועשה חומץ ודרך סגי נהור הוא.

בסל בסנהדרין ירוש׳ דף כ׳ ג׳ מלכא יתיב על בסיליון דידיה פירושו כסא מלכותו.

בסר בשמות רבה פ׳ א׳ וביסר עליה פי׳ וכזה כי דבר יי׳ בזה תרגומו בסר. שם פ׳ מ״ב בוסרת עלי פועל מן בוסר שמקהה את השינים.

בסטיא בנשוא רבה פר׳ ז׳ פי׳ טאפיטיש ולשון ישמעאל הוא אי נמי לבושים של צמר גרוע בערבי בושט.

בנדיות[7]) בב״ר פ׳ מ״ה פי כלי מרחץ הנקרא בני (?).

בוסיטא בזוהר פ׳ צו עמוד נ״ה נראה שהפה נקרא כן. ונראה לי שהוא מלשון ערבי ופירושו הנשוק.

---

7) Unsere Ausgaben und Aruch lesen בנריות.

ביעתא בויקרא רבה פ׳ י״א פי׳ מתנות כהונה בכל רצונו ואות נפשו ושבוש הוא כי אינו אלא תרגום ביצ׳ שאמר שם לקעקע ביצתם.

בעל כתב הערוך כי חזק הוא ממנו מנו לא נאמר אלא ממנו וכב יכול אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא את כליו משם. פי׳ מנו משמע סרידן ממנו דגש משמע כלפי למעלה וכו׳ עכ״ל. ואני אומר מ״ש מנו לא נאמר אלא ממנו אם כך היה גורס בגמרא שלו נוסחא משובשת נזדמנה לו ואם הם דברי עצמו כבודו במקומו מונח כי אין הפרש בין ממנו שפירושו ממנהו כמו לא תאכל ממנו ובין ממנו שפירושו ממננו כמו כי עצמת ממנו כי שניהם דגושים להורות על האות החסרה וכ״כ רש״י בסוטה דף ל״ה ו״ל אין הפרש קריאה בין ממנו הנאמ׳ על יחיד שנדברים עליו לממנו של רבי׳ המדברי׳ בעדם עכ״ל. והואיל ואני בענין זה אודיעך כי גם מ״ש בילקוט בהגהה על מ״ש המרגלים ליהושע ריש קטיעא ימלל פי׳ להכי קראו לו ראש קטיעא לפי שמשה קראו יהושע כלומר ראש שמו קטוע לפי שהיוד אות קטועה היא ע״כ והם דברי הערוך בערך רש שבוש גדול הוא שהרי יהודה וישרא׳ ושם ההויה מתחיל ביוד ולכן הם כי לא להזכיר. ורש״י ז״ל פי׳ שם בסוטה מי שראשו קטוע שאין לו בנים ליטול חלק בארץ הוא ידבר בפנינו ע״כ וזה נכון. ויותר נכון אצלי כי ראש קטוע היינו שחסר יוד משמו כי מדאצטריך משה לקראו יהושע אתה למד שהיה חסר ראש שמו בזמן שהיה שמו הושע.

בוצינא בזוהר קורין כן לפעמים ליסודא דנוקבא כמ״ש בפ׳ הניזקין ואמרי לה על שתי פתילות בנר אחד.

בוצית בערבי אל קאריב בטורקי סנדל בלעז אל בארקו או לה ברקא.

בצלצול בפ״ק דכלאים הבצל והבצלצול אינם כלאים כתב הערוך בירוש׳ בצלצול פגלגלוה לשון ערבי צנון פיגלא עכ״ל. ולפי זה הבצל והצנון אינן כלאים ולא נהירא לי ובירושלמי שלנו גרסי׳ פללגולה ואעפ״י שאין ידוע מהו נקוט

מיהא בידך שאינו צנון . והתימה על הערוך שפירש חצי מלה לבד .

בצע בויקרא רבה פר ו׳ ביצע אמרתו פשרה פשר פי׳ הפשרה נקראת ביצוע כדאמרינן מצוה לבצוע .

בר הששי כתב הערוך הא דאמרינן בור וסירה גרמו לאבנר שיהרג מפורש בירו׳ פ״ק דפיאה ופ״ק דסוט׳ שרצה שאול להשיב את דוד כי אמ׳ הנה כשלקח הצפחת והחנית היה יכול להרגני וכיון שלא הרגני צדיק הוא ואין לרדפו . אמר לו אבנר לא כי אלא צפחת וחנית הנערים הלכו להביא מים מן הבור ושכחום שם ומצאם דוד ולקחם משם . אמר לו וכנף מעילי מה תאמר בו . א״ל בסירה הוערת כלומר נסבך בקוצים ונחתך ומצאו דוד ולקחו משם עכ״ל . ואין דבריו אלה אלא מן המתמיהין כי במקומות הנזכרים וגם בר״פ אמור רבה ובילמדנו פ׳ חוקת לא כך אמרו אלא כך כיון שבאו למעגל אמר לו הלא תענה אבנר בכנף אמרת בסירה הוערת חנית וצפחת בסירה הוערו גם הם בתמיהא ע״כ . ותמה על עצמך איך אפשר שהנערים יוליכו חנית המלך לבור והלא חנית המלך מוקצה מחמת איסור להשתמש בו אף כי חנית המלך אינה יוצאה מידו לעולם גם צפחת המלך אין דרך להוליכה לבור למלאת רק ממלאין אותה מן הגיגית שבבית . ועוד כי איך יאמר אבנר כן והלא מילתא דעבידא לאיגלויי היא כי ישאל המלך לנערים ויתכדה ויאחז .

ברבריין ערביים שבמערב זהו מה שעינינו רואות בזמננו שהמערב נקרא ברבראה אבל בעל יפה תואר בב״ר פ׳ מ״ב כת׳ כי תוגרמה תרגום ירושלמי ברברי מעם לועז ת״י מעם ברבראי .

בר פחין בירושלמי ס״פ היה קורא חמתיה חד בר פחין ובויקרא רבה פ׳ כ״ה הות ברת פחין פי׳ פחות חסר דעת .

ברדל מאה בורדלין אתה לוקה פי׳ מכית .

בורגן בר״פ צו ובס״פ בחוקותי פי׳ מתנות כהונה בית קטן בנין עראי ואני אומ׳ מגדל בערבי בורגא בלע״ז טורדא ושומרה נקרא בורגנרא .

ברקין בריש ילמדנו פטשיהון אלו ברקון לשון לעז יווני הוא ופירו׳ מכנסים .

ברן בקדושין ירוש׳ דף ס״א ברוניות קשים פירוש׳ גבורים רווקים ולשון לעז הוא[8] .

ברית בירוש׳ דפיאה דף י״ט ב׳ הברית הן הן הדברים וכו׳ פי׳ לשון שבוע׳ הוא כמו העבודה המעין הזה האלהים .

בית עלם בית שבו כוכון ומערות לקבור בו מתים והוא בבית החיים . בתי תיאטיראות באות התיו .

---

8) Lat. *vir*, spanisch *varon*.

אות הגימל

גב בירוש' דברכות דף ו' ב' הוה מגיב ליה פי' היה עונה ולשון ערבי הוא .

גבאי במסכת דמאי דף כ"ג חבר ונעשה גבאי פי' מוכס שגובה מכס המלך .

גבר שיירן בב"ר פ' ס"ה אומו אינדיאוולאדו בלעז וזהו איש שעיר .

גבר בס"פ קדושים בעלי גברין היו פי' מתנות כהונה גדולים ובעלי גבורה ולא הבין שדעת רז"ל לומר שהאבר שלהם גדול וזהו גדלי בשר ודומה לזה בבכורות גברתן שהגיד שלו ארוך עד הארכובה ועיין בערוך ערך גבר .

גד בירוש' דשבת דף ט"ו ד' בגרך מדלי ט"ס הוא וצ"ל בגדך מלשון בא גד ופי' במזלך ובזכותך יסור האש בתמיהא .

גד בב"ר פ' ל"ו אמר להון ואגיד להון פי' דברים קשים כגידין דהיינו לענה ובעל יפה תואר פי' קשר או מושך ולא נהיר וכפ' ע"א ה"ג גדין ומררין .

גרגדניות פי' הערוך הן הינדקוקי עשב שאוכלין הגמלים עכ"ל . ובירושלמי דפיאה ריש דף כ"א משמע נמי שהן מין ירק . וי"מ ציריזש וכן פרש"י בברכות דף נ"ט ב' . ופי' הנדקוקי נ"ל שהוא גרגירי הינדיא בלשון יוני ועיין בפרק בכל מערבין בבלי וירוש' . וכתב מטיאולו בדף תק"ס טועי' כל המפרשי' הנדקוקא טריפוליו והוא פירש לוטו די איגיטו .

גודלת ברבות ס"פ מצורע פי' מתנות כהונה אומנת ומגדלת המלכה ושבוש הוא אלא היא אינטרינצאדירה בלעז תרגום מעשה עבות עובד גדילו גודלת שיער של נשים ועושה אותו גדילים וכן בס"פ ויחי .

גהרק גוהרקא דדהבא ובירוש' סוף מסכת י"ט גולגיקן דידיה פיר' הערוך כסא ואני אומר כמין בית קטן של

עץ הוא ומשני צדיו מלמטה יוצאין שני כלונסות של אח ארוכים לשאת אותו בהם מלפניו ומאחריו ונכנסים ביניהם גמלים או כוסים או בני אדם ונושאים אותו באויר . בלעז אנדש או ליטיגה בערבי מחאפה בטורקי טחטירואן וזוהי גלגוטיקא שאמרו בספרי קל"ד .

גזר בירוש' דסוכה דף נ"ג סליק לגזירא דר' אילא פיר' ברית מילה בפ"ק דמגלה אזל וגזר .

גזיב כמו כזיב שבפסוק והיה בכזיב בלדתה אות ג' וכ' שוין .

גזוזטרא או כצוצטר' לשון יוני הוא ופיר' חגורה והוא כמו חדר קטן בולט מקיר הבית לחוץ ובו חלונות לראות מה שבשוק ונקרא בטורקי שחנסין .

גלב בב"ר פ' ל"א גלבין דטינור פי' יפה תואר הערובת של חתיכות צור והימה לי כי גלבין הוא פירושו חרבות ואיך יפורש חרבות תערובת . ואולם גלבין כמו הער הלגבים דיחזקאל .

גזם דגוים ולא עביד פי' הערוך מחרף ואני אומר שוטם ומפחיד .

גיים בב"ר פ' צ"ח גד גדוד יגודנו גייסא אתי למגיים יתהון ואינון מגייסין גייסא .

גים בשמות רבה פר ט' ששה גיסין פיר' כמו גזין שר"ל אוצרות כמ"ש בגיטין יתיב אבי גזא ובכפר כתיבת יד גרסי תיסוראות ולשון רומי הוא והכל אחד גזא גנזא גנזי המלך . ובמדרש אסתר פסוק בהראותו ששה ניסין צ"ל גיסין .

גלבטינון במד' קהלת פסוק מה שהיה פי' צמר חשוב .

גלגל זתים מגולגלים פי' הערוך הנמתקין לאכילה . ואני אומ' לא כל הנמתקין לאכילה נקראין כן כי המרוצצין ומלוחין בלא מים או השחורים שנתבשלו כל צרכן ונמלחו נקראין זתים כבושין לפי שדרך לכובשן באבנים והירוקין השלימין הניתנין במים ומלח הן הנקראין מגולגלין ביוני קולוביטים .

גלגל אמר ליה אבנר מה את בעי מן גלגלוי דדין

בסירה הוערת פי׳ הערוך ציצית . ואני אומר כי בר״פ אמור רבה ובירושלמי דסוטה דף י״ז ב׳ הגירסא היא גלגוי והוא מענין זיל גלוג לאמך שפירושו השתבח אף כאן כך אמר אבנר לשאול מה אתה רוצה ומאמין במה שדוד מתהלל ומשתבח בשקר אין הדבר כן אלא הכנף בסירים נאחזה ונקרעה .

גליד ברבות ר״פ צו לשון ערבי הוא ופירושו עב .

גילדא דקירטא בזוהר פ׳ חיי שרה פי׳ בתוך כף הקלע כלומר הייתי נע ונד בארץ ולא היה לי מנוח .

גליור במדרש אסתר פסוק והמן נדחף פי׳ משרת ההולך לרגלי הסוס .

גליני בירוש׳ סוף יבמות אם הים גליני פי׳ כשהים שקט ונח שאין רוח מנשבת כלל קורין לו בערבי גאליני ובטורקי לימאנליק ובלעז קא׳למא בונאצה .

גלוסקא או קלוסקין עיגול של פת נקיה רוסקא בלעז וביוני קוליקיא .

גלופקר בלשון טורקי קייפי ובלעז מאנטה די פילוש איסקיאיינא .

גליא מלכות צרפת נקראת כן בלשון לטין פראנציא בלעז .

גלש במדרש שיר קודם בחוט השני הדא אתתא כד שערה סני היא עבדא ליה גלשין פי׳ סבכי השיער שנתלשין מראשה ע״י המסרק נקראין גלשין . או ירצה שהיא עושה שערה תלין . הדא בוצינא כד הוא לפי טבאות הוא עבד ג׳לשין גלשין פירו׳ הנר הזה כשהוא מאיר היטב הוא עושה שלהביות גדולות , לפי כמו לאבי בלשון יוני מאיר ומתנות כהונה כתב שבושים .

גם במדרש אסתר גבי והשתיה כדת אית דבעי מיגם ובתר כן שתי פי׳ לאכול .

גימטריא לשון לעז הוא גיאומיטריא ענין מספר וחשבון .

גינאי בפ״ק דדמאי הוה גינאי גביר ובמסכת שקלים

דף נ׳ עמוד ג׳ גינאי שטף זיקין פי׳ שם נהר כדאיתא בפ״ק דחולין רבי פינחס בן יאיר פגע בגינאי נהרא וכו׳ וזה הנהר הביא נודות של יין ונסתפקו אם יש לחוש ליין נסך והורו שיכירו מוכרי היין היהודים קשריהם ואם יכירום ויאמרו שלנו הם נאמנים .

גסה במסכת דרך ארץ לא יגסה בפני חבירו פי׳ מוציא רוח דרך הפה בלעז רוטאר ריגולדאר ובערבי ג״שא .

גינברא בגטין דף פ״ז פרש״י והערוך זינזיברי וקשיא לי כי הזינזיברי בכל הגמרא נקרא זנגביל ונ״ל כמשמעו גיניברו בלעז איניברו .

גסטר בפרק כל כתבי גסטרא של ציפורי ובפ״ק דסוטה גסטרא של בית פעור פי׳ מגדל בלשון יוני והוא כמו קסטרא ועיין לקמן בערך קסטר .

גפנא במדרש איכה פסוק היו צריה פי׳ שם עיר אצל בירא הקריב לירושלם ודוגמתו שם בפסוק בילע ה׳ ומתנות כהונה כתב שבוש .

גמזוז שם פי׳ בערבי גאמזי ביוני סיקומורו והוא פרי השקמים .

גיפיון בשמות רבה פר׳ ל״א פירש אדם שממונה על הנהר או על המבוע ועושהו יאורים ומדריך לבית כל אחד וא׳ ומתנות כהונה פי׳ בריכה ולא היא .

גפן בר״פ אמור רבה לאחד שנטל הגמוניא מהמלך עד שלא הגיע למיהרין שלו מהלך כגפן כיון שהגיע למיתרין שלו מהלך כקלמין . ראיתי לפרש המאמר הזה לפי שלא ראיתי בו לראשונים דבר אמת וקודם אודיעך כי זאת הנוסחא של מלת כגפן גם הערוך כתבה בסוף אות המם והיא האמתית ומינה לא חזוז . וכב״ר ר״פ נ׳ ובערוך ערך פגו יש נ״א ומשבשתא היא . וה״פ אחד שנטל הגמוניא עד שלא הגיע לה אינו מראה שום שררה אלא מהלך כגפן פי׳ בראש כפוף כגפן הזאת שנכפפ׳ ואינה יכולה לעמוד על עמד׳ אם לא יסמכוה בכלונסות ואעפי״כ נכפפת וכיון שהגיע למקום ממשלתו מהלך זקוף כמו קנה בגאוה ובגודל לבב . קלמין

בלשון יוני קנה למיתרין פירשתיו בערך הרונוס אבל נ"א לבית חוריו וזהו האמת ופירושו לכפר כי כפר בלשון יוני חוריו וזה אעפ"י שעדין לא הגיע למדינה שלו כיון שהגיע סמוך לכפר שבקצה גבולו מיד מתחיל להתנהג בחשיבות ולהראות שררה .

גר בירוש' דחגיגה דף ע"ו ג' מגיר הוה פי' שכן . בויקרא רבה פ' כ"ה אחתיה דמגירא .

גרגיר ג' דברי' נאמרו בגרגיר בלעז רוקא רוקולא אורוגה בירוס .

גרד בב"ר פ' ע"ט חרובין של גרודא פי' של יובש שאין בהם לחלוחית של דבש .

גרדום בריש מדרש רות פי' יחיד כמו גרידא וכן במד' איכה כל היום דוה לגרדום .

גרד בנשוא רבה פ' י"ב דינר גורדייני פי' של אומה הנק' קורדי הרי אררט טורי קרדו .

גרמסיון בשמות רבה פ' ט"ו לשון יוני הוא ופירושו הכתיבה ר"ל השטר ובעל מ"כ טעה ותלה טעותו בערוך .

גורבה בירוש' דמגלה דף ע"ד כך שמה ביוני ובערבי והיא אמבטי פילא בלעז .

גשוש של ספינה בערבי מידרי או שרוט .

גידרתו של פרעה במד' קהלת פסוק טוב ילד נ"א גזירתו וכן עיקר .

גשש בב"ר פ' כ"ב מתגוששים לפני המלך ובשמות רבה ר"פ כ"ח נתגששת עם המלאכי' ענין מלחמה שנים שמתאבקי' זה עם זה להפיל זה את זה אלוגאר בלעז . ואלו הם האתליטין שפירשתי לעיל .

גת בב"ר פ' ע"א ובמדרש אסתר פסוק ביום השביעי נתיזות פי' מאנטירש בלעז נשים שאורגות מכסאות מכסה בערבי גתא ו"ש מאחורי הקוריים בלעז טילאר שהוא שתי קורות באח' כורכין הארוג ובאחת כורכין השתי ובעל יפה תאר פי' שרוכות אחורי הגת ואורגות אחרי קוריהן והכל שבוש . ובפ' מ"ט כלי קוריי' כלים מן לוחות עץ כמו בוטאש

ובאריליש[9]) . וכיפה תאר פי' אורגים או עורות ולא נהיר . ובמדרש קהלת פסוק ושנאתי את החיים נהעטף בכלי קוריים לפי שלא היו שוים כלום קורא להם כן ככתוב קוריהם לא יהיו לבגד ומתנו' כהונה כתב שבוש ועיין לקמן ערך קורים .

גרדלי עיין בערך יין .

גותאי במדרש איכה בעיבדא דבן כוזיבא אמר חד גותאי אנא קטלתיה פי' כותי וכן היא בהדיא בירוש' דתעניו' ומתנות כהונה פי' כמו גונדא שפירושו חיל ושביש הוא כי במדרשי' כותבין ג' תחת כף כמו גיף ימא כיף ימא .

---

9) *botas*, span. Schläuche, *bariles*, Fässer.

אות הדלת

דיאו במדרש שיר פסוק דומה דודי ה"ג אתה אומר לנו דיאו את לגבן תחלה פי' אתה אומר לנו בואו ואנו אומרים בוא אתה תחלה אלינו . דיאו מלשון כאשר ידאה הנשר .

דיאטיגמא ענינו גזירה ולפעמי' פירושו התראה .

דאומטיקום בויקרא רבה פ' י"ט פי' חושש בעיניו ולשון יוני הוא ודברי מ"כ שבוש כי מי שאינו נשמר מהקור לא בשביל כך ראשו נכפף . ובס' כתיב' יד מצאתי ראומטיקום בריש ופירושו רומאדיזאדו בלעז .

דבדבניות בסוף הבציר מקבצין גרגירי ענבים שנשרו מהגפנים ודומין לצמוקים ונקראין בערבי דמדמון וכירוש' דר"ט דף ס"ב דמדמניו' שבכרי' בב"ר ספ" ל"ד גבלין ליה אדמדמני . ופי' הערוך סממנין ולא נהיר .

דטולמום באות הטית .

דובשנין מפרש בירוש' פ"ק דחלה מליגאלה פי' דבש וחלב בלשון יוני .

רגלום פטגרו' במדרש קהלת פסוק יש רעה חולה פי' פיסח ובעל פודגרא וזהו רעה חולה שצרתו כפולה וכן עני וחולה וכן ערום ורעב ומהנו' כהונה לא הבין . רגלום מלשון אז ידלג כאיל פסח ודרך סגי נהור הוא .

דוד בנשוא רבה פרש' ז' לדודיא פי' תולעים ולשון ערבי הוא .

דיותא בר"פ אחרי מות ה"ג וי על ברא דדיותא פי' השחורה ועיין בערוך ערך דיו . ובדפוס כתוב דירותא ופי' מתנות כהונה שיכורה והכל שבוש .

דזיקינתא בב"ר ס"פ ע"ט פי' אבן יקרה יאצינטו בלעז .

דיסקוס של לבנה בשמות רבה פ׳ ט״ו פי׳ צורתה. בב״ר פ׳ יוד דיסקוסין נאים פי׳ צורות.

דכסמן באר חפרוה שרים שהיתה הבאר נעשית לכל אהל ואהל דכסומיני לשון יוני הוא ופירושו מקובלת כלומ׳ שהיא היתה הולכת להם. בב״ר פרשה ה׳ לדיכסאים פי׳ למקום שמקבלים והיינו דאמר בסמוך קבלונו. ובעל יפה תואר פי׳ לשון ממשלה ולא נהיר כלל והתימה עליו איך לא השגיח כי רז״ל לעולם כותבין דוכסין בואו אחר הדלת וכאן אחר הדלת יוד. גם מ״ש שם דוכים קבלונו שרים לא נהיר מדלא אמרו דוכסין אא דוכי׳ רצה לומר מקומות כלומר מי שיש לו מקום ינוח לנו ויקבלנו.

דוכסוסטוס לשון יוני הוא ופירושו נחלק לשנים.

דוכרני בב״ר פ׳ ע׳ לשון זכרות וארוניש בלעז שאינם מתביישין לשמש לאור הנר. ובעל יפה תואר דחה פי׳ זה לפי שודאי לא יקשה זה בעיני יעקב ואין זה כלו דאמר לך יעקב מה צורך להקדים כ״כ לכבו׳ הנר בתחל׳ מכניסין אותן לחדר לאור האבוקו׳ ואח״כ בשע׳ מעש׳ הוא יכב׳ הנר. אח״כ שיבש הספ׳ ואמ׳ דה״ג את סבור דאנן דבזויי כלומ׳ וכי אנו מבוזין והשודין על העריו׳ כמוכ׳ ואני אומ׳ ח״ו אע״פ שלבן היה רשע לא היה קור׳ ליצחק וליעקב נבזין וחשודי׳ על הערות.

דלפקי בש״ר פ׳ מ״ג פי׳ כרים חטה ומ״כ כתב שבוש.

דלעת יוני פי׳ הערוך קיקיון ואני אומ דלע׳ ארוכ׳ והמצרי עגולה.

דלמה בירוש׳ בכל ספור דברים מתחיל דלמה כלומר אין זה מן הגמרא אלא דברים בעלמא ופי׳ המלה דא למה כמ״ש בב״ר פר׳ ב׳ תהו זה אדם הראשון שהיה ללמה ולא בלום.

דמס בריש ויקרא רבה בדימוסיא של מרינה פי׳ רחוב העיר אי נמי מקו׳ המשפט. יצא בדימוס בפיטור. דימוסיות ומרחצאות בתי זיעה סודאדירוש בלעז. וביפה תואר מפרש בריש ב״ר דימוסיות מרחצאות של חמין נובעין

ולא היא כי מה לי נובעין מה לי שאובין סוף סוף הכל נקרא מרחץ .

דינון בירוש׳ דמגלה דף ע״ב ובהוריות דף מ״ז פי׳ דאי אינון ולישנא קלילא הוא .

דינמים במדרש שיר קודם לבבתיני פי׳ כח ולשון יוני הוא .

דונטיבא פי׳ מהנת חנם ולשון רומי הוא וכלשון טורקי באחשיש[10] .

דיסקרין תיבה קטנה יפה איסקריניו בלעז .

דעת בירוש׳ דנדרים דף מ״א ב׳ מקלו של ר׳ מאיר היתה בידי והיא מלמדת לי דעת .

דיפלומטר לשון יוני הוא ופירושו תיבה קטנה כפולה כי כן עושין לשמירה טובה של זהב וכסף ואבני׳ טובות תיבה כפולה ובכמה מנעולים .

דופורין בב״ר פ׳ י״ח אשתו מגרשתו ונותנת לו דופורין פי׳ שתי כתובות וז״ש שם בפ׳ פ׳ הרבו עלי מאד מוהר פורנין ומתן פרא פורנין כלומ׳ כתובה ותוספ׳ ולשון יוני הוא .

דיפראצופא בב״ר פ׳ ס״ה פי׳ חלקים מכל צד כמו דו פרצופין .

דק כתוב בערוך שומן מדה דקה מן שומן ולמעלה מדה גסה . ט״ס הוא וצ״ל תומן ופי׳ שמינית . ולכאורה נראה דקשיא דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא ולא היא אלא רישא בלח וסיפא ביבש . עוד כתוב שם דק בלעז מליא . ונ״ל שהוא ט״ס וצ״ל טילא .

דוקני במעשרות דף נ״א ניטלת ברוקני פי׳ שני קנים קשורים וז״ש שם צור דוקניתך .

---

10) Lonsano nimmt auf das Persische keine Rücksicht; daher er ursprünglich persiche Wörter für türkische hält. Siehe auch oben *s. v.* בג.

דיקיון פי׳ הערוך עלבון ואני אומר לשון יוני הוא ופירושו משפט בלעז ראזון בערבי חאק[11] .

דיקרטים בב״ר הנחש דיקרטים היה עומד כקנה פי׳ דיריקטו בלשון לטין ישר וזקוף טיזו בלעז .

דרגון המלאכים שמסר הקב״ה לאדם מהלכין לפניו כדרגין פי׳ כמגן וצנה דרגא בלעז וכן כתיב ונושא הצנ׳ הולך לפניו דרגון שלו מדרגתו .

דוריות בב״ר ס״פ פ״ה זה משלח לזה כותבות וזה משלח לזה דוריות פי׳ כותבות תמרים לחים בערבי באלח דוריזת תמרים יבשים וקשים . בב״ר פ׳ נ״ג דורייה לעולם פי׳ קיום ולשון לעז הוא . וענין אחר בשמות רבה פר׳ ה׳ דוראות של עטרות פי׳ טורים .

דורמסיות בפסקא דויהי בחצי הליל׳ ובילמדנו ר״פ בא פי׳ מורסות ולשון יוני הוא והערוך הביאו בערך דרלמוס פי׳ דבר והיינו הא כי הדבר מורסא היא .

דרומוס פי׳ הערוך רחבה גרולה בלשון יון ואני אומר לא כי לא דרך בלשון יון . בב״ר פ׳ מ״ח דרומילוס אהל ארוך כדרך ולא עגול .

דרמסקין בלשון יוני דמסקינא נקראו כן לפי שמתחלה הובאו מדמשק ובלשון ספרדי סירגואילם הן פרונגי .

דרום ארץ יהודה נקרא׳ כן במשניו׳ ובמדרשי׳ .

דררא דממונא פי׳ הפסד בערבי דורורא בלשון טורקי זארר .

דרך גדר דרכי בגוית שם במדרש איכה כתב בעל מ״כ כל המעשים האלו להורות שבזמן ההצלחה היו ממהרים אורחותם בסייעת׳ דשמיא וכו׳ . ולא נהיר כי לא בכל עת עושה הקב״ה נס לכל איש ואשה בכל יום המיד אלא דרכים קצרים היו להם ידועים ועתה נשכחו . ואחר שכתבתי זה מצאתי שהסכמתי לאמת כי כן ארז״ל בירוש׳ דמעשר שני

---

11) Arab. حقّ *jus.* Lonsano setzt für das Teschdid ein Dehnungszeichen.

דף כ"ו מחילות היו ונגנזו הה"ד גדר דרכי בגזית נתיבותי עוה . והתימה על החכם הנו' שאמר שהגיה המדרש מן הירוש' הזה איך על זה לא פקח עיניו .

דרך כרמים בב"ר ר"פ נח רז"ל דברו כאן בלשון נקיה ככתו' ותבחר לשון ערומים והנני מרחיב הביאור מעט. דע כי זרע האשה אודם נקרא יין ודור המבול היו באים על נשיהם שלא כדרכה וזהו לא יפנה דרך כרמים שלא היו רוצי' פרי בטן . ובזה תבין מ"ש עוד שם בין שורותם יצהירו שהיו עושין להם בדדיות קטנות כי מקום שלא כדרכה קטון ממקום כדרכה ואפי' אם יקבים דרכו שהוא כדרכה ויצמאו שלא שתו יין כלומר לא הולידו בנים כי לא היתה כונתן אלא להנאתן . יצהירו פירו' שופכין שמן ראש . בדדיות פירשתיו באות הבית . ודברי מתנו' כהונה הבל וריק .

דרצין פירש הערוך קנילא ובערבי דרצין ואני אומר צינמומו הוא דרצין והקנילא בערבי קרפה ועיין בערך זנגביל.

דשתן גבן בירוש' סוף פיאה פי' כבר יש לנו להוצאה כל השב' ואין אנו צריכין עוד צדקה .

דוגמטרין שלו בילמדנו ס"פ פקודי פי' דוגמתו ודומה לו .

אות ההא

הוגין של ספינה הערוך לא פירשו ונ"ל שהוא הטימון שמדריך הספינה כהוגן . ויפה תואר ואי"ג פי' אנקורא ואין נ"ל מדאמרו בב"ר ר"פ פ"ג חורן ממקום אחד והוגן ממקום אחר אלמא זה וזה עץ הוא .

הדך בב"ר פר' ה' להדך ימא מפרש ביפה תואר לזה . ואני אומר לאותו ים והוא לשון ערבי .

הדרוקן הוא חולי השקוי אידרופיסיא בלעז .

הדרכון בפ' כי תצא כתב מ"כ פי' הערוך שומר וזה עדות שקר ונ"ל פירושו כמו דרקון וגם הוא מין נחש אך לא כ"כ ר"ע . ועוד נ"ל שעכינ' היא הנקבה והיא יותר רעה מן הדרקון שהו' הזכר .

הנדבי בערבי הינדבא בלע"ז אינדיויא' . בלשון משנה עולשין .

הנדקי במדרש קהל' פסוק עשיתי לי שולח להנדקי פי' אינדריאה .

הנכייה בברכו' ירוש' דף י"ד פרוש מה הנכייה פי' הפסד ונזק ועיין ערך נכה .

הוגניסין שלי בב"ר פרש' ק' פי' שאני מיוחס וזהו כמו אוגניסין שפירשתי באות האלף וביפה תואר מפרש טכסיסי מלכות ושבוש הוא .

המנק בפרק לולב הגזול פירון בלעז .

הטלים בב"ר פ' פ"ז פי' בוער מרוב טוב בערבי באטרן .

הקף בי"ט אין מקיפין שתי חביות פי' מקרבין זו לזו . בילמדנו ס"פ וילך אמר הק"בה למשה הקף שתי רגליו זו לזו פי' הקרב .

הרדופני בערבי דיפלא בספרדי אדילפא בלעז אוליאנדרו .

הרזפתא בערבי עקר קרחא בלעז פיריטרו או פליטרי .

הרמיגי פי' ארמיניאה קאראמן .

הורמנותא דמלכא האצילות נקרא כן .

היתר בב"ר פרש' ק' אזורי מתניהם התירו קשרי כתפותיהם התירו אמתת הפי' בזה נעלם מהמפרשי' להיותם בלתי בקיאים במנהג הערביים . בעל יפה תאר סתר דברי מי שקדמהו והוא כתב שהוא דרך אבילות להתיר האזור גם התרת קשרי כתפותיהם רצה לומר שהלכו חלוצי כתף . ואני אומ' כי התרת האזור לא מצינו שיהיה דרך אבלות ומ"ש שהלכו חלוצי כתף אילו היה זה היה אומ' כתפותיהם חלצו ועוד דא"כ אבל גמור עשו וכונת רז"ל להמעיט חסדם וזכותם . ועתה דע כי דרך הערביים להגביה בגדיהם באזור בשעת מלאכה ולכן אלו שלשלו בגדיהם לכבודו . גם מנהגם לעשות בתי ידים לחלוקיהם רחבי' וארוכי' מאד ובשעת מלאכה מגבהין איתן וקושרין זו בזו באחורי כתפותיהן ועתה התירום ושלשלום לכבודו .

אות הואו

ואלי לא ואלי לשון לעז הוא איננו שוה .

ואנו בהוריות דף מ"ז פי' ואן הוא .

וו בירוש' דסנהדרין דף כ"ט וו אמר ליה פי' והוא ולישנא קלילא הוא .

ולא ירפאו למלח ניתנו בשקלים דף נ' כתיב ונרפאו המים ואת אמר ולא ירפאו ומשני מקום הוא ששמו לא ירפאו . פי' ואו של ולא הוקשה להם .

אות הזין

זג בילמדנו פ׳ כי תצא ובפיסקא דזכור למזגי לטבא טבחיה פי׳ לשלם. בב״ר פ׳ צ״ב דהוה קאים ולביש זגוי בליליא הערוך הביאו ולא פירשו וי״מ מנעליו והכל שבוש שהרי כל אדם נמי לובש לבושיו ומנעליו ועוד כי לא הלבוש ולא המנעל נקרא זג. והאמת כי נוסחא משובשת נזדמנה לבעל הערוך ואני מצאתי בספר כתיבת יד זיינוי וזהו האמת ולכן האורחין היו בוטחין בו.

זה זהוהי הלב ענין גבהות. בפירקי היכלות גאוה וזיהיון. ברבות ר״פ אחרי מות ר׳ לוי היה צוח להון אלליא גירסת הערוך זהייניא ופירושו שמחים בכל עת אינגריאידוש בלעז. ובנבואת הילד[12] זהיין לקטלא. ומזה הענין נ״ל שתזוח דעתו עליו והערוך פי׳ מלשון ולא יזח החשן ולא נהירא לי.

זיטויטום הערוך לא פירשו ונ״א בב״ר ר״פ ל״ח זיטיוטום וכן עיקר ולשון יוני הוא ופי׳ שואל צדקה בלעז פידיינטי או מינדיקו בערבי שאחט והרי זה הפך יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו לאשה. וכיפה תואר פי׳ מסולק מהחיים ולא נהיר.

זין דלא לימטי ליה זיינא פי׳ הפסד ולשון טורקי הוא. וענין אחר במדבר רבה פי״א דהוה אזיין בהו פי׳ השידים היו לשלמה ככלי זין להגן עליו ומתנות כהונה כתב שבוש.

---

12) Eine pseudepigraphische Schrift, auch hinter ס׳ נגיד ומצוה von Jakob Chajim Zemach, Livorno 1805. 8, abgedruckt.

במדרש שיר פסוק כמעט שעברתי זין פי׳ ברזל משחית ברזל ומ״כ כתב שבוש . בשמות רבה פ׳ מ״ה זינאות פי׳ מ״כ בשם הערוך חגורות . ואני אומר לא פי׳ כן הערוך אלא זוני וזנם וזנר אבל זינאות הן כלי זין וכן מוכח שם בסמוך .

זימיות לשון יוני הוא ופירושו הפסדות . מזדמיין ת״ש דינרין מפסידין .

זומן של צבעים בלשון יוני קורין למרק זומי .

זמורה הגמון ובעל זמורה פיר׳ שוטר ומושל ומכה בשבט .

זמר בריש מדרש איכה כל דזמר זמרא לא עייל באודניה דדקרא פי׳ כל מה שהמשור׳ משורר אינו נכנס באזני החופר בדקר כי הוא טרוד בעבודה קשה . כל דזמר זמרא ברא טפשא לא שמע פיר׳ כל מה שבעל זמורה מלקה לבן טפש אינו מועיל ככתוב אם תכתוש את האויל במכתש וגו׳ . ומתנות כהונ׳ חשב שהכל ענין אחד ולא היא . והערוך גרים המרקד ולא נהיר כי אדרבא המרקד על פי הזמר הוא מרקד .

זמרגדין איזמיראלדה בלעז ובלשון טורקי זמרוט . היאפטדה .

זמורן בב״ר פ׳ פ״ה פירוש עיניו זולגין דמעות כמו הזמורה . ובעל יפה תואר פירש אדומות ולא נהיר .

זונין בב״ר ס״פ כ״ח זואן בערבי דיליגי בטורקי גויו בלעז .

זנק בשמות רבה פ׳ י״ו וינקתם את בני פי׳ הורדת את רירם מחמת תאוה כמו חבית שתחת הזינוק .

זוסטא במדבר רבה ס״פ ד׳ פי׳ חגורה פחותה של בגד או של עור ולשון יוני הוא כמו גוזסטרא .

זקט בזוהר פ׳ יתרו פסוק ומשה עלה זקיטא זקיטא וי לאימיה פי׳ רע המזל ודומה לו במדרש קהלת פסוק ומוצא אני והזקיטא בתריהון .

זקת תרגום דרבונות זקתין בערבי זאקיט בלעז

גינצון והוא מטה שתוחבין בו מסמר קטן ועוקצין בו הבהמות .

זיר שלש' זירין הן של מזבח של שלחן של ארון פי' ג' עטרות . ברבות פ' יתרו עומדין בזירה מלשון זר זהב סביב מנהג הוא שנים שנלחמים זה עם זה רושמין עגולה בארץ והבורח מתוכה מתחייב מיתה .

זרנא ובוטנא בויקרא רבה פרשת י"ח פירוש קיא ושלשול .

אות החית

חב בנדרים ירוש׳ דף מ׳ חביבה עלי כת קטנה שבאי׳ מסנהדרין גדולה שבח״ל. חביב לפניו עד לאח׳ לא ישר בעיני פי׳ הערוך ונ״ל פי׳ עד מאד תרגום מאד לחדא. ואחר ימים מצאתי כדברי בתוספות.

חבט חבוט חבטך בב״ר פ׳ ז׳ פי׳ המוכה אמר למכה הכני כרצונך והערוך פירש להפך ולא נהיר. מברכתא חביטא ליה פי׳ הערוך נברכת וגם זה לא נהיר שאילו היה כן כמו שכתבה בעל הגמרא במה יודע היה לכתבה בנון. ורש״י ז״ל פי׳ זונות העיר וגם לזה קשה וכי כל הזונות שם א׳ יש להן. ונ״ל פירוש שפחות שמנהג בארץ ישמעאל רוב הקונים שפחות קורין להן מברכא שר״ל מבורכת לסימן טוב.

חבל מצרי פי׳ שנעשה מן סיבין של דקל.

חבר שהעכיר הפורענות בריש ויקרא רבה פי׳ קרי ביה עבר חית מתחלף בעין. ומתנות כהונה פי׳ קרי ביה הבר בהא ואח״כ נפל בדוחק אחר ולא נהיר.

חגר מתניו כנגדה בב״ר פ׳ ע״א פי׳ התאמץ להתפלל עליה.

חבש חבושין פי׳ הערוך קודוניי בלעז והם הנקראים בלשון ספרדי מימבריליוס ובערבי ספרגל. וצ״ע כי אלו נקראים פרישין וכ״כ שם הערוך עצמו. ובכתובות דף ס׳ פרש״י חבישא קורציין ולא ידעתי מהו ונ״ל שהוא ט״ס ונ״ל קידוניים כי כן פרש״י בביצה דף כ״ו ב׳ ומ״מ נ״ל שמשם ראיה שאינן קודוניי כי הם אינם רעים להלב כי הם פרי טוב וכתב בן סינא בו סגולה לשמח ולחזק הלב והוא זן. ובפ״ק דכלאים כתבו ר״מ ור״ע ז״ל פרישין הן חבושין קודונץ בלעז ור״ש כתב שזה אי אפשר וצ״ע.

חזק בירוש׳ פ׳ היה קירא ר׳ יוחנן בסיתוא דהוה חזיק רישיה הוה לביש תרויהון פי׳ תפילין של יד ושל ראש ברם בקייטא דלא הוה חזיק רישיה לא הוה לביש אלא דאדרעי׳ ע״כ . רצוני לפרש המאמר הזה לפי שראיתי שנעלם אמתת הבנתו מגאוני עול׳ ואעתיק כאן מה ששאלו להרשב״א ז״ל והשובתו כי לא נדפס : שאלת על מ״ש אני להלכה ולא למעשה דתפילין של ראש טוהר להניחן על הכובע ועל הבגדים שבראש ועל זה הבאתי ראיות . ואמרת שמצאת מקום עיון כנגד זה ממ״ש בירוש׳ פרק היה קורא רבי יוחנן בסיתוא וכו׳ ואם איתא אף בקייטא הוה מצי לאנוחי על הבגד שעל הראש ואיך היה מבטל מצוה א׳ דכל שיש לו שתיהן צריך להניח שתיהן : תשובה מחמת ירו׳ זה בדקתי אחר הנוסחאות ושלחתי חוץ למדינה כי הייתי סבור שהיתה הנוסחא בהפך בסתוא דהוה הליש רישיה לא מנח אלא דדרעיה ולומר שהיה ראשו חלוש ומתירא מן הקור אם יגלנו ומינה דצריך להניחו על הראש ממש ויקשה לדברי אבל בכל הנוסחאות מצאתיה כמו שכהבת ואין ממנ׳ קושי׳ לדברי אלא קרוב לראיה והוא שבסתיו היה ראשו חזק וכל שמניח על הראש אין ראשו מתחמם בין שישימם על הבגד מפני הקור בין שישימם על הראש ממש שמא לא היה חושש לקור אבל בקייטא היה ראשו חלוש מפני החום ואפי׳ ישים על הראש ממש היה ראשו מתחמם מפני שהם נדחקין על הראש וכ״ש אם ישימם על הכובע שהם נדחקין על הבגד ודוחקין את הבגד שעל הראש ומתחמ׳ ביותר . ותפילין אינן מעכבין זה את זה ואפי׳ כשיש לו כדאיתא בגמרא עכ״ל . ואי אפשר להעמידה חדא כי הלילה לו לרבי יוחנן לבטל מצות תפילין בסבה קלה כזו ומה חמום מהממין התפילין את הראש והם קטנים כאגוז ולמרבה כביצה ואדרבה נראה שהם מקררין כי אינם של צמר אלא של עור . ועוד כי בירוש׳ מוכח דחזיק רישיה אינו ר״ל הראש חזק כמ״ש הרשב״א ואדרבא ר״ל ההפך דגרסינן בפרק ערבי פסחים ר׳ יונה שתי ד׳ כסו׳ דליל פסח וחזיק רישיה עד

עצרת פי׳ קושר ראשו מחמת כאב. ובברכות דף ח׳ ד׳ ר׳ פלוני הכהן כד הוה תשיש הוה חזיק רישיה פי׳ כשהיה חולה היה קושר ראשו כדי שיכירו הקהל שהוא חולה ולא יכול לישא את כפיו אלמא חזיק רישיה חולשא הוא. וקודם שאכהנב דעתי אני צריך להעתיק כאן לשון א׳ שאמרו-שם בירושלמי פ׳ היה קורא בסמוך בסוף הלשון דלעיל וז״ל אנו לא זכינו לכל הכבוד הזה אלא ע״י ששמרנו מצותיו של הק״בה ואתון בעיין לבטלא מצותא מינן ע״כ. מכאן למדנו כי בימים ההם לא היו יכולין לקיים המצות מפני חמת המציק ובזה יובן המאמר דלעיל כי רבי יוחנן בחורף שהיה קושר ראשו מפני הצינה היה לו תחבולה להניח גם של ראש כי היה מניחה תחת הצניף או הסודר ולא היתה נראית לשום אדם אבל בקיץ שלא היה קושר ראשו לא היה לו שום תחבולה להניח של ראש ואז לא היה מניח אלא של יד שלבושיו מכסין עליה וזה דוקא בשוק אבל בביתו ודאי שאפי׳ בקיץ היה מניח שתיהן וזה הפי׳ כפתור ופרח ואמת ויציב. ודע כי סמוך לזה מקשה שם בירוש׳ ואינו אסור משום ערוה בתמיהא ומשני אמר ר׳ חייא אפיקרסין היה לובש מבפנים פי׳ לפי שאמרו שהיה ר׳ יוחנן לובש תפלה של יד תחת הלבושי׳ קס״ד על הבשר ממש ולכן מקש׳ ואינו אסור משום ערוה ומשני שהחלוק היה בין התפילין לבשרו. ולפי זה אנו טוענין במה שמניחין אותן על הבשר ממש. ולפי דרכנו למדנון שמ״ש בבית יוסף בא״ח סימן כ״ז ריש דף כ״ד בזה הלשון ויש אוסרין ומביאין ראיה מרבי יוחנן דלא הוה מנח תפילין בסיתוא מפני הקרירו׳ וכו׳ עד היה מזיק לו הקרירות ומשום הכי לא הוה מנח להו בסתוא אין נראה דאדרכה בסיתוא הוה מנח תרויהו כל היום ואפי׳ בשוק כאמור ועיין בערוך ערך הגרני והו לא מידי.

הדרא עקתא להן מברי בב״ר פ׳ ח׳ פי׳ הצרה הזאת למה נברא כי האדם למלאכים כצרה לאשה חדא כמו הדרא.

הוי בשמו׳ רבה ר׳ פ״ח באותה שעה היה דוד כתב

מתנות כהונה והוא עצמו בא שם ולא ארונו ואני אומר זו נבוא' שקר ואילו היה כן היה הוא עצמו מתפלל .

חיטתהון בב"ר פ' ס"ה פי' תפרה אותם .

חכבית בב"ר פ' י"ט פי' חיכיך ומין שחין הוא בלע"ז קימיזון ולשון רומי פרוריטו . והערוך גרים אבבית ולא פירשו . וגם אני בשני ספרים כתיבת יד מצאתי אבאבית וזה מסכים למ"ש בפסוק עוד כל ימי הארץ קור וחום חמה ועבעבית וכן בפסוק שם על שכמה ואת הילד נכנסה בו חמה ועבעבית כי שוה הוא באלף כמו בעין . אך קשיא לי איך פירשו קור חמה שזה דבר בהפכו ולא מסהבר לומר שכשבא לפרש שינה הסדר והנה כמו שקור וחום הם שני הפכים כן חמה ועבעבי' נראה שהם שני הפכי' וידוע כי ב' חליים הפכיים כמו זיבורא ועקרבא היא מלתא דלא שכיחא וא"כ קשה איך אמרו על ישמעאל שנכנסה בו חמה ועבעבי' לכן נ"ל כי חמה ועבעבית הם שחפת וקדחת סיסיונים בלע"ז ובספרי הרופאים עונה שכך מנהגה שמקדים הקור ואחריו בא הקדחת . ואחר שכתבתי זה מצאתי שכיונתי לאמת כי כן ארז"ל בילמדנו קיר וחום תהיו מתיסרין בשחפת ובקדחת . והשתא דאהינן להכי לומר כי חמה הוא חולי של קרירות ע"ד סגי נהור יהורץ לנו קושיא גדולה במסכת עבודה סוף דף כ"ח שאמרו שם צנון לחמה ופרש"י שהצנון קר יכן פירש גם הערוך בערך חם וקשה שכל הרופאים כתבו שהוא חם . וכן עינינו רואות שיש מהם חמים וחריפים שכמעט שורפין הפה ואיך אמרי צנון לחמה אלמא חמה חולי קר הוא כאמור . ובערך סלק גרים הערוך חמה לחמה .

חלחול היה נכנס בהם בילמדנו ס"פ משפטים פירו' שלשול ורפיון נקבים כמו וההחלחל המלכה .

חל בגיטין דף מ"ז כי היכי דליחול ארמיה פי' אחר שימחול על דמו כן פרש"י והוא האמת ולשון ישמעאל הוא שיעשה דמו חלאל פי' מותר .

חל בשמות רבה פ' מג' ויחל משה עשה את המר מתוק פי' מתוק בערך חלוה .

חול שם פ׳ י״א עשית הקדש חול כת׳ מתנות כהונה יתרו שהוא קדש עשיתו חול ושבוש הוא אלא לפני מלכים ר״ל לפני הקב״ה ואתה אמרת לפני פרעה . ובירושלמי דשבת דף י״ז ד׳ סכין של מילה עושה לה חולה ומביאה פי׳ שורה של אנשים .

חלגלוגות בערבי בקל בלע״ז וירדולאגאש או יירבא גראסא .

הולדה קומאדריגא בלעז ובלשון יוני ניפיצא .

הדוה במדרש שיר פ׳ נגילה ונשמחה בך חדוה שנאמ׳ ועבדו בני ישראל פירו׳ פסוק הוא בעזרא סימן ו׳ ומסיים בחדוה ומתנות כהונה ואות אמת טעו .

חלט במדרש קהלת פסוק וגם זו רעה חולה היך מה דאתא בחליטין וכו׳ ענינו נעור וריק לגמרי בהחלט . והערוך הביאו ולא פירשו וכזה טעה בעל מ״כ ופירש במאכלים דקים ושבוש הוא . גם בעל יפה תאר בב״ר פר׳ מ״ב פי׳ בחטיפה או בריתחין והכל שבוש . שם חולטנית פי׳ רותחת . ובב״ר ר״פ צ״ד חלוטין פי׳ מיני תבשילין של קמח . ובדפוס כתו׳ הלוטין והר״ג פי׳ פירות גינוסר ושבוש הוא .

חלף שם פ׳ מ״ט חלף סרדה פי׳ בריכה קטנה באמצע הבית בערבי פאסקייא וביפה תואר ראיתי פי׳ שנראה נבואיי ואם קבלה נקבל ואם לאו נקשה שלדבריו הי״לל סרדה דחילפי ותו שוה עול גדול וכי לפי שכלו המים יאבד זה זכותו ותו שלא ראינו עריבה ממין עשב מעולם . חילפי דימא בערבי כליל בלעז רומירו רוזמרינו רומני .

חלק בריש מדרש איכה אומרין אלו לאלו כמה שנים את בעי מחי והוא אומר כחלוקא דיהודאי דשבתא · פי׳ בעל מתנות כהונה כמה שנים אתה צריך ללקות ומשיב כחלוק של שבת של היהודים שצריך כבוס גדול . ושבוש הוא חרא כי אין אדם שואל לחבירו שאלה כזו . ועוד כי מ״ש שחלוק של שבת צריך כבוס גדול אדרבה אינו צריך כבוס כלל כי הוא נקי וטהור . אלא הכי פירושה כמה שנים אתה רוצה להיות והוא משיב כחלוק של שבת של היהודי שכיון שאינ

לובשה אלא משבת לשבת היא מתקיימת שנים רבות . עוד שם ומכניסין את הגמל לטיאטיראות שלהם והחלוקין שלו עליו והם אומרין אלו לאלו על מה זה מתאבל וכו׳ פי׳ מתנות כהונה ומתאבל על שהיה מעוטף בחלוקין שלו וקשה וכי כל מי שהחלוקין שלו עליו מתאבל הוא והלא כל אדם כל בהמה חלוקין שלו עליו אבל האמת היא כי החלוקין של גמל אינן אלא שקים ודרך העולם שהאבלים מתכסים בשקים ולכן הם שואלים על מה זה מתאבל .

חלש בב״ר פ׳ כ״ב דין אמר חלוש נוסחא משובש׳ נזדמנה לבעל הערוך וצ״ל חלוץ . ומתנות כהונה כתב והיא היא ואני אומר ולא היא והכי פירושה זה שקנה המטלטלין אמר לחברו חלוץ והפשט לבושיך ותנם לי כי שלי הם וזה שקנה הקרקעות אמ׳ לחברו פרח באויר כי המקום אשר אתה עומד עליו שלי הוא . גם מ״ש עוד הערוך חלש פורפירא היא נוסחא משובשת וצ״ל שלח וכן הוא בב״ר ר״פ וישלח שלח פורפירא וטלקיה קודמוהי פי׳ יעקב פשט לבוש מלכות מעליו והשליכו לפני עשו .

חמוניה יתיב גבי הנורא במד׳ שיר פס׳ ידיו גלילי זהב פי׳ ראוהו יושב ומ״כ פי׳ שם מקום ושבוש הוא .

חמט קב חומטין בלשון יוני קורין לעפר חומטא .

חמס בב״ר פ׳ ל״א ואו רבים על אלו בחימוס דברים פי׳ שהיו מקללין את עושקיהם קללות נמרצות . ומ״כ כתב שהיו מלינים על י״י וא״כ לא על או היו רבים כי על יי׳ .

חמצי אפוני׳ בערבי חומוץ בלעז גרואנסוס .

חמור של חרשים פי׳ כשרוצה חרש עצים לנסור קורה גדולה ועבה מביא ד׳ כלונסות של עץ עשויין כעין ד׳ רגלים גבוהין ג׳ או ד׳ אמות ונותן הקורה עליהם ועולה איש א׳ עליה וא׳ התחתיה ומנסרין. במדרש קהלת בפ׳ כל הדברים חמרא דההוא רשיעא פי׳ מ״כ חמור ואני אומר יין .

חנות לפעמים פירושו טאוירנא בלעז .

חמת גרר בילקוט איכה סימן תתרל״ו מקום מרחצאות של מים נובעין כמו חמי טבריא וז״ש במדרש קהלת פסוק

ברכו׳ הטובה בענתה ודלא בענתה לפי שיש זמנים ידועים בשנה כמו אייר וחשון שהולכין שם מכל הסביבות וז״ש שם שבשביל רוב האוכלוסין המזונות מצויין .

חנוקא במדרש שיר פירש חונק כמו לקוחות שר״ל לוקחין ומ״כ כתב שבוש .

חסד בויקרא רבה פ׳ ה׳ חכימין למיתסדא נוסחא משובשת היא והאמת למישחדא ולשון ערבי הוא לשואל צדקה קורין שאחד .

חפיא הוא בריש מדרש קהלת ט״ס הוא וה״ג וכדון למקרי ליה לגרמיה סניא הוא פי׳ לקרוא לו לבדו חרפה הוא .

חפון אפי איקונתא במחצלתא במדרש קהלת פסוק כל אשר תמצא פי׳ כסו פני האיקונין במחצלאות ומ״כ כתב שבושים .

חפושיתא בריש מדרש חזית מה ילדה חפושיתא קריצי בישי מינה פי׳ מה ילד׳ החפושית שהיא איסקרואטו נכרתים רעים ממנה . קריצי מלשון קרץ מצפון וע״ד זה אמרו בשמות רבה פר׳ מ״א קטיעי צואריא . ובעל מ״כ כתב קריצי הוא שרץ רע ממנה . ואלו דברי תימה וכי יש בעולם מין שרץ מוליד מין אחר והלא כל מין מוליד מינו . גם תלה דבריו בערוך ערך קרץ והערוך שם לא הזכיר מזה כלום .

חציפא נצח לבישא פי׳ הערוך החנוף נוצח לרע וקשה וכי הרע אינו חצוף . ונ״ל החציף נוצח לביישן אח״כ מצאתי בירו׳ דתעניות דף ס״ה חציפא נצח לכשרא .

הרר בויקרא רבה פ׳ ל״א חרר׳ של דם פי׳ עגולה כמו עני המהפך בחררה פיטא בלעז וברפוס כתוב חרדל ומ״כ פי׳ יאור והכל שבוש .

חורבא בשמיני רבה פ׳ י״ג צריך יהודאה לחרובא עביד התובא בעל מ״כ פי׳ בזה פירושים של חשך איני רוצה לכתבם והפי׳ האמתי הוא שצריך היהודי לחורבא יעשה יישוב כלומר יהיה בעיניו כישוב ואל יבקש גדולות והיינו

שסמך לזה יאה עניותא ליהודאי וכו' ועיין במדרש שיר פסוק משכני .

חרם בירוש' דמ"ק דף פ"א חרמי טבריא פי' ציידי דגים ככתוב על כן יזבח לחרמו.

חרמן תרגו' פתנים חיוי חורמן .

חרף בזוהר פ' ויחי עמוד תק"ד חריפא דסיטא פיר' חריפא לשון חורף דסיטא גם הוא חורף בלשון ערבי ונ"א דסהוא . פי' אחר חווק הסתיו .

חורש בגנות ומערה לאשפות בב"ר פר' פ"ה פי' בועל שלא כדרכה .

חשר גיר גיבסין בירוש' דשבת דף יוד פי' הכובר סיד או ייסו לשון חשרת מים .

חשש בפ"ק דחלה אבוי דשמואל חש על גרמיה וצם תרין יומין ביומא דכפורי ומית . מכאן ראיה שאין ראוי לאדם להחמיר על עצמו בדבר זה .

חית בירושלמי דשבת דף ט' סוף עמוד ב' רבנן אמרי אלה הדברים אלף חד למד תלתין . הא חית תמניא . לא מתמנעין רבנן דרשין בין הא לחית .

חרדלי עיין בערך יין .

אות הטית

טיגני לשון יוני הוא ופירושו מרחשת בלעז סרטין בערבי מיקלה .

טיגנת את אביך בילמדנו פר' ויגש פי' ציערתו וטיגנתו כמו שמטגנין את הדגים בטיגן כשאמרת לו הכר נא הכתונת בנך .

טווסין בשמות רבה פ' ט"ו רצה הרי"ג להגיה טפסרים ואין צורך אלא פירוש המתגאים ביופים וביופי לבושיהם בטווס הזה שמתגאה ביופיו וברוב גווניו ומ"כ כתב שבוש .

טות כל חלום ולא טוה פיר' הערוך כל חלום יש בו שום ממשות אבל חלום שהוא רואה כשהוא צם אין בו ממשות . ואיני רואה ממשות בפירו' זה ואדרבא חלום של כרם מליאה אין בו ממש . וגרסינן בשלישי דתעניות רבא גזר תעניתא בעא רחמי ולא אתא מטרא אמר להו בייתו בתעניתכון . למחר אמר להו מי איכא דחזא מידי בחלמיה וכו' ע"ש . ובפרק ארבע מיתות ומה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה שורה עליו רוח טומאה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה עאכ"ו פרש"י עאכ"ו שיהיה המרה ניתנת שע"י תענית ובקש' תשרה עליו שכינה ע"כ . ברם נראין דברי רש"י שפי' כל החלומות יראה אדם ולא יראה מאוה' שמהענין עליהם .

טביתא אמתא דר"ג בויקרא רבה פ' י"ט כתב מ"כ אותה שהיתה מכהפת יין לנסבי' ושבוש הוא כי לא היתה אלא בודקת יינו של ר"ג אם כלו טוב .

טיטרטון סוף פסחים ירושלמי פיר' רביעית ולשון יוני הוא .

טיועא לפעמים פירושו ערבי ולפעמים פירושו מנהיג הבהמות ואפי׳ ישראל .

טח בויקרא רבה פ׳ כ״ה מהו בטוחות בטויא פי׳ כליות שרוך לצלותן וכן מוכח בנשוא רבה פ׳ יוד ומ״כ פירש מין עוף ושבוש הוא והערוך גרים טיטויא ופי סתרים ולא נהיר .

טכסא בכ״ר פ׳ ס״ג על טכסא דמדינתא נ״א מיכסא וכן נ״ל כי לפי שציה שיסגרו שערי העיר לכן הבניסם השד במקום המוכס כדי שלא יוכל להתגולל עליהם ולומר שלא באו . אי נמי מיכסא ר״ל באמצע בלשון יון . ובדפוס כתו׳ מטכסא וט״ס הוא .

טלמס בכ״ר פרשה מ׳ על דטולמיסין למקרב למסאנה דמטרונה פיר׳ שהעיז פניו לנגוע במנעלה . והנוסחא האמתית היא מ״ש רש״י בכתובות דף י״ז דטורמיסין ולשון יוני הוא ר״ל ערב את לבו לגשת סי אטריויז בלעז בערבי איסטאגרי . ולא מטרמיסין אטריהידוס בלעז שלבם גם בהוראה .

טלם ברבות פרשה שמיני טלמין ליה ולא ידע פי׳ הערוך מכין אותו ואני אומר כי זה כבר הוא אמור לעיל הכוני בל חליתי מחו ליה ולא מרגיש וז״ש אחר כך טלמין ליה ולא ידע ענין אחר הוא לומ׳ שגוזלין וחומסין אותו והוא אינו יודע וכן מפרש שם שתי חמש קסטין ואמרין ליה עשר שתיה . טלמין בערבי חומסין .

טטרמולין לשון יוני הוא ופירשו ארבעה פרדים .

טימי בטימי אחד פי׳ הערוך בדמים ואני אומר בלשון יוני ערך .

טמיקא בריש מדרש אסת׳ פי׳ רכוש המלך בלשון טורקי ביגליק טמיקון בית המלכות .

טען ומטוענין בשוק הא מלשון לבוש הרוגים מטועני חרב .

טפח מגלה טפח ומכסה טפח לא ישר בעיני מה שאמרו המפרשים בזה דהא קיימא לן האומר אי איפשי אלא הוא בבגדו והיא בבגדה יוציא ויתן כתובה ובזוהר אמרו

שצריך שיהיו שניהם ערומים בקירוב בשר לגמרי עיין בפ׳ בראשית עמוד נ״א וכו״ח סתרי תורה דף ז׳ . ונראה לי כי לאבר קטן קורא טפח וראיה לזה בזוהר ס״פ תצוה ומגלה ומכסה היינו מוליך ומביא במהירות גדול ובכל כחו וז״ש ודומה כמי שכפאו שד וזה דוקא בגמר ביאה אבל בתחלה צריך להשהות עצמו על הבטן בלא דישה כל מה שיוכל כדי שתזריע האשה כמו שאמרו רז״ל על שכר פרי הבטן וגם כי בזה מתקבץ בו זרע רב .

טופה במדרש קהלת פסוק ברבות הטובה ט״ס הוא וצ״ל סופה ומתנות כהונה נשתבש .

טפסר בזוהר ס״פ וירא טופסרא דלבך פי׳ בלשון לטין קורין טופסיקו לסם המות וכדי שלא להזכיר סם המות שנאמר ותכחר לשון ערומי׳ החליף הקוף בריש וה״ק המרירות והארס שבלבך ניכר בפניך ודומה לו בפרשת ויצא ובפרשת ויחי ובפרשת אמור .

טיפסא בזוהר פירש גזל .

טיפסא שם בפרשת בהר פי׳ נחש שרף והוא ערוד דרבי חנינא .

טקס ברבות ובילמדנו פרשה בהעלותך נתכנסו כל ישראל על אהרן בטקסים גדולים לשון יוני הוא ופירושו הגזמות ומשטמות אמינאזוש בלעז . במדרש שיר פסוק גן נעול טקסים של מלכים פירו׳ כמו טכסים וכן מוכח בילמדנו ר״פ בא ופרשת במדבר ועניינו סדר ומתנות כהונ׳ פי׳ דגל ושבוש הוא .

טרך במדרש אסתר פסוק בימים ההם כטורכי מרכבת וט״ס הוא וה״ג כטיכני ולשון יוני הוא ופיר׳ כאומנות .

טיטיון שם גם זה ט״ס וה״ג טימיון והוא כמו טימיקון ופירושו בית המלכות .

טריכונוס שם בפסוק אחר הדברים האלה פי׳ שליש כמו ושלישים על כלו ויען השליש .

טלופחין דטמאשא או דגראפא שם בפסוק בהראותו פי׳ דטמאשא ממעט בערשים ומרבה במים כדי לטבול פתו . דגראפא ממעט במים ומרבה בערשים וגורף בכף ואוכל .

טקלא אסתחרת קמיה בזוהר פרש׳ וירא עמוד רפ״ג ענינו גלגל.

טריגון פי׳ שלש זויות בלשון יון זוית גוניא טטרגונא ד׳ זויות.

טריה בר תלתא יומין בב״ר פ׳ צ״ח פי׳ שלשה בלעז טרי. ורבי אבון אמר טרי׳ תרין פי׳ לשון ארמי הוא ולא יוני ולא גרסי׳ בטנה.

טירוניא מכל אומות העולם בב״ר פ׳ ע״ו ובמדרש שיר פסוק קול דודי פי׳ חיילות של גבורי׳ ומ״כ כתב שבוש. אליהו טירונן של נביאים הגבור שבהם. בב״ר פ׳ ע״ט טית טירון פי׳ כרים ואלים. לשום כרים על שערים טירונין פי׳ אלים המנגחים. בריש מדרש איכה קאים טרון כל יומא פיר׳ עומד כגבור בכל עסקיו. בשמות רבה ר״פ ג׳ טירון היה משה לנבואה פי׳ חדש בלתי בקי בערבי גאשים בטורקי עגאמי.

טרף בסנהדרין ירוש׳ דף כ״ט הא טריפין לך פי׳ מושלכים. בריש דברים רבה טרפה והוציאה מביתו פי׳ השליכה.

טריפולי במדרש איכה פסוק היו צריה לראש כתב מ״כ מטרופולין גרסי׳ ושקר ענה.

טרק בגין דלא אפוק מן טריקא פי׳ דרך בלשון ערבי.

טרקלין הוא הבית הגדול סאלא בלעז.

טרקסין ביה שלפני הבתים כולו פתוח מצד אחד בראנדדו בלעז.

טריקסין או טריכסון לשון יוני הוא ופירושו מעורב וכן מפרש בכלאים דף ל״א עמוד ג׳ טריכסון מה מבפנים או מבחוץ.

טרקסימון מפרש בריש כלאים עולשין אינדיויאה בלעז.

טרקירין בשמות רבה ר״פ כ״ה פי׳ כלי א׳ שנחלק לג׳ ע״י מחיצות וכל א׳ יש לו פה בפני עצמו וניתן בזה יין ובזה שמן ובזה חומץ. ובספר כתיבת יד גרסי׳ טריקולין כי׳ שלשה פכים.

אות היוד

יבדה בב"ר פ' ע"ט ציפור מבלעדי שמיא לא יבדה נוסחא משובשת היא ובספרינו גרסי' לא מיתצדא וכן עיקר ופירושו אינה נתפשת .

ינער ביה כב"ר פ' נ"ו לשטן קורא כן ע"ש הכתוב יגער ה' בך השטן . ועתה הביטה וראה אם אברהם היה נזהר שלא להזכירו בשמו אנו עאכ"ו .

יהואש בשמות רבה פ' ט"ו כתב מ"כ שהיה מלך כשר ואני אומר דאקרייך מלכים לא אקרייך ד"ה ושם מפורש שעשה עצמו אלוה והרג את זכריה ועיין בילמדנו פ' וארא .

יום שם פר' ה' קול היום הולך מסוף העולם ועד סופו פי' קול השמש .

יין גירדלי או ביין חרדלי עד היום יש בירושלם שני מיני יין גינדלי וחמדני הענבים הגינדלי רכים בלעיסתם ויינם חלש רמז לבעולה והחמדני קשים בלעיסהם ויינם חזק רמז לבתול' . בב"ר פ' צ"ח יפה יין לבן שנים יותר מחלב לתינוק .

יילי עלוקה סנגיזוילה בלעז תולעת שמוצץ הדם .

יסורין שאין מבטלין מן התורה של אהבה הן בב"ר ר"פ צ"ב .

יקר או כבוד הנוהן מתנה נקרא במדרשים מכבד או מוקיר .

ירמיה כתב הערוך אירימון פי' שדה בלשון רומי ואני אומר איך זה אלא לשון יוני ופירושו חרב ושמם כמו שכתבתי באות האלף .

ירק בויקרא רבה פ׳ י״ח מצאה שהוריקה פי׳ ירוק כזהב וקלקול הוא לירק.

ימות המשיח אין בהם לא זכות ולא חובה במדרש קהלת פסוק וזכור את בוראך פי׳ לפי שאר״ל בפ׳ החליל לעתיד לבא הכ״ה עוקר ליצר הרע מן העולם.

יהודא תנינא שאמרו בזוהר עיין לקמן באות התיו.

אות הכף

כבב בעירובין דף כ"ט נכבב וניכול פי' בלשון טורקי קירין לצלי כיבאב[13].

כבל למה נקרא' ארץ כבול דמשתקעא כרעא בגוה פי' הערוך שרגלי האדם משתקעי' בה מחמת החול ואני אומ' אין זה נמצ' לא במדבר השמ' אבל בא"י ובגליל אין זה לא עפרה היה טוב לחומר היוצר וז"ש שם ארץ חומטון היתה וכשהמטר יורד נעשה טיט עב ומהדבק בלשון טורקי בטאק.

כדב בסוף ברכות ירוש' כל כדביא טכין וכדביא דאורית' בישין פי' כמו אשר לא יכזבו מימיו ענין חסרון והפס' ולפי שלעיל אמ' כל פיטטיא בישין וכו' אמר עתה כי כל חסרון דבור ושתיקה במילי דעלמא הוא טוב אבל בדברי תור' השתיק' אינה טובה ובילקוט תלים סי' תת"עח נפל ט"ס. בב"ר פ' פ"ה כזיב פסקת ובב"ר פ' צ"ח דמפטפט צהי פי' יפה תאר ע"י שנלחם ולא היא אלא ע"י שהרב' דברי' ויוסף שפטפט ביצרו ר"ל שהרבה דברי' וטענות כנגד יצרו פיטטיא פי' דברי' יתרים גארלא בלעז בלשון טורקי לאקירדי. פטיט צארלין בלעז ובילמדנו פרש' ויגש ויהודה הוא פטיט פיר' טאן דהוא בלשון צרפת הקטן נק' פטיט ושבוש הוא שהרי בויגש רבה כתוב יש באחיך פטיט כמותך ואם פיר' פטיט קטן איך אמ' לו כן והלא לא היה הוא קטן מכל'.

כה יכה יוסי את יוסי פי' יוסי בגי' אלהים.

---

13) Siehe mein שפת חכמים s. v. כבא.

כהיתין בויקרא רבה פ׳ י״ט פי׳ נלאית מלשון יד כהה ודברי מ״כ שבוש .

כל שם פ׳ ל״ו הא סאהא קום כל פי׳ מדוד ה״ג בערוך וביר׳ בפ׳ חלק כל כמו וכל בשליש עפר הארץ ובדפוס כתוב טול ושביש הוא ועיין ערך סק .

כליל מלכא בסוף המדיר בערבי כליל א׳ מלך בלעז מילילוטו .

כלך לדרך זו כלך מדברותיך פי׳ לכה לך וראיה בירו׳ דיומא דף מ״ב ג׳ .

כליכה בריש מדרש איכה נתנו הכרובים בכליכה בספרינו כתוב בכליבה כמו ככלוב מלא עוף וכן עיקר ופי׳ בערבי קפאס .

כו ואין שפתותיו נוטפות תכיינה ענין כיבוי ט״ס היא בערוך וצ״ל כויה .

כלנר בסנהדרין ירו׳ דף כ״ט הדין זונרא והדין כלנירין פי׳ האזור הזה והענק הזה ובערוך כתב בערך זנר כלי זין ורסן הסוס בלשון יון כך שמם ובמחילה מכבודו אין הדבר כן . ובב״ר פ׳ פ״ט כלירים כמו קולרים פי׳ רביד הזהב .

כילי כיליאדין מילי מיליארין בפיסקא דבחדש השלישי פי׳ אף אלפים .

כלת חמת אחיך ת״י כליתיה דאחוך פי׳ לשון יוני הוא כולי כעס .

כנגר קולוקינטידא בלעז ובערבי חנטל והן פקועית שדה .

כנונא אגב קיטמיה פי׳ הערוך מחתה ואני אומר כירה וכן הוא בערבי קנון .

כוסברא כוס ברתא עיין בערך תבליא .

כדור במדרש קהלת פסוק ויתרון ארץ נקיטא כדורי פי׳ הופש כל העולי העשוי ככדור וזהו קוזמוקיטור ומ״כ שיבש הספר ואין צורך .

כוסטריינוס באות הקוף .

כעכין כתב הערוך בערך טרתא שכן קורין בערבי

להלה גדולה כעך ואני אומר כי בערבי קורין כעך לעיגולים של פת ואפי' קטנים מאד .

כעס במדרש קהלת פסוק א' תכהל יש משלים על הכעסן לרמוז שהכל נופל על ראשו כמו הטווה שמה שהו' שם על הרואיקא הוא מוצא על הפווז הנקרא פלך וכמו שהקומקום רותח ונשפך על גופו נשפך ובספר כתיב' יד מוסיף משל אחר כל מה דהרמילתא חפיסה לגו רישא היא יהבה פי' כל מה שעודף מן מלוי התרמיל נותנים אותו בראשו כך אמר הב"ה למשה אתה כעסת אתה השלכת אתה שברת את הלוחו' אתה החלף פסל לך שני לוחות אבני' כראשונים. וכשתכעוס תעמוד על מילואך פי' כשתתמלא רוח בלשון יוני אומרין לכועס איפוסקוסי ר"ל נתנפח .

כפל בב"ר פ' צ"ח כפיליות ואנפקינון פי' יינות משובחין ושמן זית שלא הביא שליש .

כרבל בערבי גארביל בלשון רומי קריוילו בלשוננו כברה מכבר .

כרז במדרש קהלת פסוק החכמה תחיה בעליה כרזון ליה פי' קראו לו .

כרדו על הרי אררט תרגו' טורי קרדו שם אומה נקראי' קורדו .

כרטיסן בכתובו' ירו' דף ל"ג ג' אבד כרטיסן פי' אבד השטר ולשון יוני הוא .

כורכיא ב"פ ב' דקדושין צווח ככורכיא פי' עורבים בלשון יוני .

כרכי ליבנין בירו' בפ"ק דכלאים מין רומירו בלעז קאקרי .

כירומניקיא מלה מורכ' בלשון יוני מן כירו שפי' ידים ומן מניקיא שפי' בתים נמצא פי' המלה בתי ידים של ברזל ובספר מ"כ כתוב קידומניקא' ושבו' הוא במד' רות פ' וטבלת פתך בחומץ . ובנ"א כרקומניקיא ופי' בתי ידים של נחשת הנקרא כרקומא ביוני' .

כרסוון בויקרא רבה פ׳ ל״ד חמי כורסוון פי׳ מ״כ בעל כרס ובטן גדול ושבוש הוא אלא פי׳ כסאו׳ והן העגבות שעליהן האדם יושב .

כורסיא דילי בזוהר ר״פ אחרי מות לשון שבועה הוא כמו העבודה .

כתר איים ייחלו תרגום יכתרון בלשון יוני כרתרי המתן כתר לי זער .

כריסו ארגירא עיין באז׳ האלף .

אות הלמד

לברן בירו' דשקלים דף צ' ליברנין גרול' פי' גאליאון בלעז .

לוגסטים בילמדנו ר"פ צו פי' הממונה על המדות והשערים בערבי מוחתסוב .

ליגטא שם בפרשת נח בלשון לעז קורין לבן בעלת הבית ליגיטימי וכן האשה הלקיחה בכתובה וקדושין תקרא ליגטא ועד אברהם לא היה מי שיבדיל בינה לפילגש שהרי בנחור אחיו כתיב ופילגשו ושמה ראומה ותלד גם היא וגו' וכלם היו שוים אצלו אבל אברהם נתן כל אשר לו ליצחק ולבני הפילגשים נתן מתנות וישלחם .

לארקולאון עיין באות האלף .

לודיות בערבי בלילי חטים מבושלים בלא כתישה ובערוך כתוב בלא דומה וצ"ל דיכה הביות לודיות מעיר לוד בע' רמלאוי .

לודר בשמות רבה פ' ל' לשון יוני היא ופי' שומר האריות אי נמי כנוי הוא לגבור עצמו כי לרוב גבורתו קורין אותו אריה ופי' מתנות כהונה שבוש .

לוח שם ר"פ כ"ג המלך עומד על הלוח פי' כשהמלך בין שריו וכלן עומדין גם הוא עומד אבל על הלוח כלומ' על ספסל או שרפרף ונמצא גבוה מהם וזו היא מעלתו אבל אגוסטוס יושב וכלם עומדין . ולפי שאין הכלי הזה גבוה אלא מעט כי אין הכונה אלא להיכר בעלמא לכן קורא אותו לוח . ודברי מתנות כהונה רוח .

לוטם בב"ר פ"כ נשואה ללוטם א' נוכחא משובשת היא וצ"ל ללסטים .

לטר בירושלמי דמגלה דף ע"ד פייסנו שלשה ליטורין לשון לעז הוא ופי' חכמי גוים ושם מפרש שטוחם . בספרי בפסוק ויאמר ה' מסיני בא לליאטור[14] שהיה עומד על הבמה .

למפרם בירושלמי דיומא דף מ"א לקבל נברשתא תרג' עקילס למפרם לשון ספרדי ממש הוא ולמדנו מכאן שהיה על דניאל תרגום .

לפי עיין לעי בערך גלש .

לוף כך שמו בערבי ובלעז סרפינטינא או דראגונטיאה .

לפץ במסכת שביעית דף ל"ד צורכה דלפצה פי' צורך הקדירה כמו לפס אילפס .

ליפר בנשוא רבה פרשה י' בא הליפר והפשם פי' אלגואלי בערבי ובטורקי שובאשי ועיין בערוך ערך ארך .

לוקוטינינטום במדרש תלים סימן קמ"ט לשון לעז הוא ופי' עומד במקומו כשאינו בעיר בלשון טורקי קאימקם .

לשון הוקשה לבעל הערוך הא דאמרינן שאין להם לא כתב ולא לשון והא חזינן דאית לה ותירץ אלו האלבניזי הנקראים ארנאוט וכו' . ואני אומר עדיין הקושיא במקומה שהרי האלבניזי יש להם לשון . ונראה לי כי בחנם דחק דאפי' תימה כמשמעו לא קשיא וה"ק יש כמה אומות שאין להן לא בכתב ולא במבטא כגון הח"ע .

---

14) Soviel wie ראיטור, Rhetor.

אות המם

מאום במדרש קהלת פסוק יש רע ופסו' גם זה ראיתי חכמה מי מאום בדבש נ"א מאוז פרי ידוע הוא בסוריא ובמצרים בערבי מווז בלעז תפוח גן עדן .

מבגאי כתב הערוך מלשון בגא וכו' ובחנם דחק כי שם זה היה מורגל יותר מזולתו וכדאיתא בעירובין דף ס"ד ב' מבגאי טול גלוסקין הללו וכן כתב שם בתוספות ועיין ברבית סוף פרשת בחוקתי .

מחילים בריש בראשית רבה האדם עשוי מחילים מחילים מכאן נראה לי תשובה לבעל הטורים שכתב שאין לומר בברכת אשר יצר חללים חללים אלא חלולים חלולים כי חלולים הוא תואר ולדבריו חסר המתואר שה"ילל אברים חלולים והעיקר חסר לכן נראה לי דגרסינן חללים והיינו מחילים דהכא .

מגריפה כך שמה בערבי צאפא בלעז . מגרופית צאפאדא .

מדה כתב הערוך בימות הגשמים החבל לח ומתפשט ובימות החמה החבל יבש ונכווץ . ואני אומר להפך החבל הלח נכווץ והיבש מתפשט והנסיון יוכיח .

מדר בויקרא רבה ס"פ כ"ג במודרא בספר כתיבת יד גרסינן בסודרא וכן עיקר .

מדרשות אטינ' עיין מה שכתבתי בערך שרץ .

מהאם בתנא דבי איהו פי' כמו מאים שהוא תרגו' אולי ובעל לב אהרן טעה בזה בספרו .

מהולתך טרשא אקיש עלה מפורש בערוך בערך טרש והוא משל על מי שמקש' ערפו ואינו רוצה לשמוע לסוף שומע על ידי מכיה שמכין אותו .

מחלצים כעין שני רגלים של עץ שמוליכים ומביאים המעגילה .

מטרקא פי' מקל בלשון ערבי .

מטרומין בב"ר פ' כ"ו פיר' יפה תאר שם מקום וזו נבואת שקר כי אינו אלא כנוי ע"ש גבורתם וזדונם ואעפ"י שלא נידע פירושו .

מטלון בס"פ כי תצא הטרד למטלון פי' בערבי מיריסטן בלעז איספידא ומ"כ פירשו בית הסהר ולא היא .

מיטטור בילמדנו ס"פ כי תשא פי' הערוך מתרגום משמרה מטרת ולא נהיר כי אין זה לשון ארמי אלא יוני ועוד כי המם במלת מטרת אינה שרשית אלא שמושית ונ"ל פירושו משרת ושמש בערבי חאשיר .

מיומס בנשוא רבה פ' יוד ובילמדנו פרשת שמיני נ"ל פירושו מרבק ומקום מרעה א"נ י"ט לטייל .

מכר בב"ר פ' פ"ח קונדא מכירין לשון יוני הוא ופירושו סכינים קצרים .

מלח בויקרא רבה ריש פרק כ"ו רבי יוסי ממלחיא פי' שם מקום קרוב לירושלם .

מלהית שם פרק י"ג פי' רובץ החת משאו תרגום ויגהר עליו ואלחת עליהי .

מילוטמיא פי' מיני מתיקה בלשון יוני קורין לדבש מילי .

מלכיא לראיתו בס"פ כי תצא ט"ס הוא וצ"ל מלינה באחותו פיר' נגע רע ולשון לעז הוא ומהנות כהונה כתב שקרים בשם הערוך .

מלפפון מילון מאנסאנו בלעז וכן מפר' בפ"ק דכלאים ולשון יוני הוא מילו חפוח פיפון אבטיח . ומדאמרינן בהרומות דף מ"ו שאיש אחד האכיל לי' אנשים מן מלפפון אחד נ"ל שטועין המפרשים מלפפון פיפנו ונ"ל שהוא מילון אדום ונ"ל שכן מוכח בתוספתא דמסכת טבול יום פרק ד' .

ממזר את הפירות בב"ר פ' יוד פי' לשון ממזרו כדתנן

החטין והזונין והיינו דסמך ליה דברים שהן יתרים בעולם ולקמן ס"פ כ"ח אף הארץ זנתה וכו׳ .

מומסין שם פר׳ פ׳ לשון לעז הוא מומים ובלשון רומי מאסקרי .

מנגנין תחבולות וערמות אינגיניוס בלעז .

מנה בשמות רבה פ׳ מ"א כתב מתנות כהונה המנה יותר חשובה מהתיב׳ ואני אומר להפך כי התיב׳ היא ממה שהמלך אוכל והמנה אינה ממה שהמלך אוכל .

מינים מוכח במדרש קהלת פסוק כל הדברים יגעים שהם יהודים מכשפים ומלכי אדום היו דני׳ אותם להריג׳ .

מונומכום פי׳ יחיד ושפל ביוני שנאמר ואת אחיך תעבוד .

מנפול גם זה לשון יוני הוא ופי׳ יחיד מוכר .

מסו בב"ר ס"פ ד׳ טיפה של מסו לשון ערבי הוא קואגו בלעז .

מיסון בריש ילמדנו כתיבת יד לא הכנסתי לפניהם אלא מיסון מיסון פי׳ תבשיל תבשיל לברו ולא כמנהג ערביא שמכניסין כל ההבשילין יחד .

מס בפ"ק דמעשרות המסו את לבכנו פלגון לבבנו פי׳ בלשון יוני חצי מיסו . בב"ר פ׳ פ"ב המיסו חציו חמור .

מסטר פי׳ הכאה ביד על הלחי בלעז בופיטארה , סקיאפו .

מיסופוטמיא פי׳ ארם נהרים נקרא כן בלשון יוני והיא מלה מורכבת מן מיסו שפי׳ תוך ומן פוטמיא שפי׳ נהרות בב"ר ר"פ מ"ד . וצריך לתקן בס"פ ל׳ ובר׳ פ׳ ס׳ .

מסק או מוסכין בערבי מסק בלעז וביוני מסקו בספרדי אלימיסקי .

מסתו דבולה בישא בב"ר פ׳ ל"ח פי׳ מספיק ואין צריך לבדוק יותר .

מעביות במדרש איכה פסוק קלים היו רודפינו שהיו דולקין אחר המעביות נראה לי שהוא לשון נקיה ר"ל העגבות ששם הבשר עב כמו במעבה האדמה ומלת אחר הכי דייק .

מעברתא בדיקניה פי׳ הערוך כגון שחור ולבן ולא נהיר ונראה לי שזקנו חלוק לימין ולשמאל ופנוי באמצע .

מעגילה עמוד של אבן אמה ארכו שמגלגלין אותו על הגג לתקנו .

מערוך בערבי שובק בלעז רוליאדור עץ שמרדד הרקיקין ופושטן .

מפתחא , בהוריות דף מ"ז ואנו מפתחא פי׳ ואנה הוא סגור ודרך סגי נהור הוא . והתבונן מכאן כמה צריך להזהר שלא להוציא דבר רע מהפה .

מץ ברבות פרשת ואתחנן מוץ טבעתך פיר׳ אבן הנקרא דיאמנטי היה בטבעתו והיא סם המות ובלעה ומת ומ"כ כתב שקרים .

מצוה במדרשים קורין מצוה סתם למצות הצדקה .

מקם בשמות רבה פ"ל שנים שירדו למקמא פי׳ מקום המשפט נקרא בערבי מקאמא . בב"ר פ׳ פ"ג מאן חבר הדא מקמחא בלעז קווא . בירושלמי דפיאה דף י"ז ד׳ שלחו לו מקמן בלעז קוואש . ומזה הענין אפשר שהוא מ"ש במדרש שיר בפסוק אם חומה היא נפק לשוקא למזבן מקימה ואפשר שפי׳ מחיה כמו וערך בגדים ומחיתך והוא הלחם וכן נקרא בערבי עייש ותרגום חיים קיימין ובזוהר פ׳ בראשית עמוד ע"א בסוף מאמר תא חזי אמרו כך ומאי לחם דא קיומא .

מרמיטא בב"ר פ׳ י"ז תרדמת מרמיטא פי׳ תרדמה אבניית כלומר ידמו כאבן .

מר כתב הערוך צפור דרור שאינ׳ מצויה בישוב ואני אומר אדרבא היא מצויה בכל בית בלעז גלונדרינא או רונדינילא .

מרדא בלעז פאלא בערבי מתרחא .

מירון אתגלו רשב"י על מרונאי פי׳ מירון שם מקום הוא קרוב לצפת ושם רשב"י קבור .

מרתכא בערבי מרתך או מירדסינג בלעז ליטרגיריאו .

משה בירושלמי דמגילה דף ע"ב משה דאי אינון

מיחדין ליה עימיה דהוא קטל ליה פי׳ לשון שבועה הוא . ובהוריות דף מ״ז ה״ג א״ר חגי משה דאי אינון מחזירין ליה דהוא קטל לון . וט״ס נפל שם ברפוס .

משפל בויקרא רבה פ׳ ט״ו פי׳ מ״כ משפלות מרא ושבוש הוא אלא הן קופות גדולות .

משתיתן של א״ה בב״ר פ׳ ע״א פי׳ שרשם ויסודם מלשון שממנה הושתת העולם . ובפ׳ ע״ה משתיתו ויסודו של עולם ולפי שהזיווג הוא יסוד וקיום העולם לכן קראו רז״ל לימי החופה משתיתא אמרו בירושלמי דברכות דף י״ג רבי יונה ור׳ יוסי סלקון למשתיתיה דר׳ חנינא פי׳ לחופתו . ובב״ר פ׳ ג׳ לשבעת יומי דמשתיתי פיר׳ חופתי . ובמדרש איכה פסוק זכרה ירושלם כד תכפון כלה סדכרא שבע׳ יומין דמשתיתה פי׳ כשתרעב הכלה אז תזכור רוב המאכלים שהיו לה בימי חופתה . ובדפוס כתוב תספון וט״ס הוא . ובמד׳ קהלת פסוק מעוות לא יוכל לתקון קדמיה רבי אלעזר ז׳ יומין דמשתית׳ . עוד שם בפסוק עת ללד׳ מיניה אנא משקה לכון במשתיתיה . ובמסכת שביעית ס״פ בראשונה המת בשבע שני גוג אין לו חלק לעתי׳ לבא סימנא דאכל פרוטגמיא אכיל משתיתא פירשו הערוך מי שאכל סחורות בעולם הזה כגון פרקמטיא אכל משתה שלו שהיה מזומן לו לעתיד לבא כלומר לא נשתייר לו מה לאכול לעתיד לבא עכ״ל . ולא נהיר כלל חדא כי פרוטגמיא אינו פרקמטיא והו לדבריו היה לו לומר דעביד פרקמטיא או דעסק בפרקמטיה מאי דאכל . והו דלא ניחא ליה למריהון דלימא להו הכי וכי לפי שנתעסק בסחורה לא יהא לו חלק לעה״ב והלא רוב חכמי ישראל ראשונים ואחרונים עסקו בסחורה . ותנן יפה ת״ת עם דרך ארץ וכו׳ אלא הפ״ מי שאכל בסעודת האירוסין יאכל בסעודת הנישואין ומי שלא אכל בראשונ׳ לא יאכל גם באחרונה . וכן המת בז׳ שני גוג כיון שלא זכה לטובת שבע שנים אלו בירוע שגם לטוב׳ שלאחריה׳ לא יזכה . פרוטגמיא מלה מורכבת מן פרוטה שר״ל ראשונים בלשון יון ומן גמיא שפי׳ חופה או נשואין ומנהג העולם ששמחין בחופה שני שבתות

ולשני קורין בלעז טורנא בודא. ולראשון קורין ביוני פרוטגמיא וז"ש בירושלמי דדמאי ריש דף נ"ד בשבת של פרוטגמיא ההירו מפני איבה ואפשר ששבת של פרוטגמיא הוא הנקרא בלעז שבת די טאלמו[15] ועיין במדרש תלים סי' י"ד. וברבות ר"פ שמיני שבע שני גוג הן הן פרוטגמיא של צדיקים לעתיד לבא וסימן דאכל פרוטגמיא אכיל משתיתא כלומר הזוכ' להן זוכה לעולם הבא ובעל מ"כ כתב להפך וטעות הוא בידו. גם נ"ל כי זהו ענין פרותיזמיא שכת' הערוך לקמן ור"ל שמחה ראשונה.

מתרין עיין מה שכתבתי בערך גפן.

מתארעא לאח' בנשוא רבה פר' ט' פי' לשון ריעות כלומר מצטרפת.

---

15) *Talamo*, d. h. Sabbat der Hochzeit.

אות הנון

נאגא במדרש איכה פסוק חשך משחור נ"ל דגרסינן זאגא והוא קלקנתוס .

נבג בפרק החליל וקא נבגי מיא פירושו כמו נבעי גימל ועין מתחלפין כמ"ש בערך נגס .

נבט נשיאי קדר תרגומו רברבי נבט . בנדרים ירושלמי דף מ"א לשון ניותי הוא בשבת ירושלמי דף ט"ו ד' חד נפתי פי' ערבי נבטי נפתי ניותי הכל אחד בב"ר ס"פ מ"ד נוטיה .

נבל בריש ויקרא רבה כל ת"ח שאין בו דעת נבלה טובה הימנו פי' לפי שהנבלה נתנבלת באונסה וזה מתנבל בידיו ומ"כ כתב הבלים .

ניבול נילוס היה כתב הערוך פי' כינה . פי' זיבות וחג היה לו לומר אלא שכינה .

נגר בפרשת בהעלותך יריחו נגרה של ארץ ישראל פי' בריח כדתנן בסוף עירובין נגר הנגרר וכמו שהבריח הוא שמירת כל הבית כך היתה יריחו שמירה כל א"י ובילמדנו גרסינן סוגרה .

נווטי פי' הערוך מן נוות ברמה ולא היא אלא לשון ערבי (?) הוא ופירושו ספנים בב"ר פ' י"ב ויפה תאר פי' חבלי הספינה ושבוש הוא .

נהש בפיסקא דאיכה הנחש ליה פי' חן לו מעות של נחשת מצופין כסף .

נכה בויקרא רבה ר"פ ל"ג פיר' אנך שלה וכ"מ בספר כתיבת יד אנאכה ודברי מ"כ שבוש . וענין אחר בפ"ק דדמאי דף כ"ב ולא אנכין פי' ולא הוזקו . עוד שם יעבור ולא מנכה פי' יעבור הנהר ולא יוזק . בסוף כלאים יעקב כל הן דהוא

מה הוא מנכי׳ פי׳ ניזוק. בי״ט ירושלמי דף ס״א ג׳ ומכי׳ הוא לך כלום פי׳ ומזיק. ב׳ קמ׳ דף ו׳ נכאי מזון פי׳ הפסד המזון.

נמל בלשון טורקי לימאן ובלעז פואירטו או פורטו.

נניא בנניא בספרינו גרסינן נימא בנימא ועיקר. ומלת בשבת ט״ס הוא. בויקרא רבה ר״פ כ״ב פי׳ מ״ב ניניא עשב מר וכן כתב גם בפסוק ויתרון ארץ במדרש קהלת ושבוש הוא והוא לא הבין דברי הערוך בערך נניא הראשון שפירש מינטה כלעז נענע בערבי ואחר כך פירש אגרנא לענה והוא חשב שהכל אחד. ונניא הנזכ׳ כאן הוא מן ניניה השני שבערוך מין חבל דק. ומזה נמשך לו שם שבוש אחר והוא שפירש למסוך להמתיק ואינו אלא מן הארג והמסכת.

נס במעשר שני דף נ״ה אי בעי מינס נסא פי׳ אם תרצה לקחת קח. מינס כמו מינסב.

נמפיון המשקה את כל המדינה בילמדנו פ׳ משפטים נ״א גיפ״יון ושם פירשתי.

נעלו דלהותיהן בויקרא רבה פר׳ ב׳ לשון נקיה הוא כלומר לא נתרצו לתשמיש.

נפל ברבות פ׳ עקב נפולין של כותים פי׳ עיר שכם נקראת נאפולי ועד היום נקרא נאבלוס והיא קרובה להר גריזים ששם הכותים. בס״פ מסעי שכם זהו נפולין.

נקל במעשר שני דף צ״ד ד׳ ניקלוסיא דהכא פי׳ פירות יבשים בערבי נוקל ועיין במדבר רבה ר״פ ג׳.

ניקומכי בפסחים ירושלמי דף ל״ו תנא ניקומכי שם חכם הוא ושם יוני הוא.

נוקניקה אשתכח בכנישתא דבולי וכו׳ בירושלמי דשקלים דף נ׳ פי׳ בלשון יוני ובלשון רומי לוקאניקא ובלשון ספרדי סרסיגש והם בני מעים של שור ממולאי׳ בשר שנחתך דק דק ונמצאו בבית הכנסת של קוסטנטינה שהיה אז בטבריא ונסתפקו אם יש לחוש לבשר נבלה והור׳ רבי ירמיה

שהיהודים האומנים שעושין אותם למכור יכירו את מלאכתם ואם יאמרו מלאכתינו היא נאמנים .

נקרנין באגדתא דבראשית ס"פ ל"א הקוף תמורת צדי והוא שם אומה בלשון ערבי[16] .

נרפים אתם עיין לקמן בערך קדש .

נשדור בלשון ישמעאל נישאדיר בלעז סאל ארמוניאק .

16) Vielmehr Nazarener, wie der Zusammenhang der allegirten Stelle es zeigt.

אות הסמך

סבסטי בנשוא רבה פ׳ יוד וכילמדנו פ׳ שמיני שיושבין לכטת כסבסטי פיר׳ שומרון נקראת כן עד היום וכ״כ בן גוריון והיא סווסטי שהביא הערוך ולא פירשו .

סגן במדרש שיר פסוק לסוסתי ובילמדנו פ׳ בשלח סגניות שלהם פי׳ סימנים . בשמות רבה פ׳ מ״ה סיגנין של מלך פי׳ משכנו וכית מנוחתו ומ״כ פי׳ דגל ולא נהיר .

סוג בנשוא רבה פ׳ י״ב סוגייה דטיהרא פי׳ רוב הצהרים . ומזה הענין נ״ל מ״ש בפ׳ עקב פרי אדמתך סוגין פי׳ רבים .

סיגמטין בריש במדבר לשון יוני הוא וענינו מנוחות .

סגולה דגו כרמך בירוש׳ דפיאה דף כ׳ ב׳ פי׳ אשכול .

סדן שני קצות הסדן במקומן נראין לעולם פי׳ הם הנקראי׳ שני הקוטבים בלעז פולוש והן ב׳ הנקודות שהגלגל סובב עליהם .

סידקרים בסוף מדרש שיר פי׳ אומן במלאכת המשי בוטונירו בלעז בלשון טורקי קאוז . בסוף שקלים הלוקח מן הסידקי פי׳ מוכר קמח נקרא כן ע״ש הנפה הנק׳ סידקו או סידסו או סיטאצו לפי שהיא מן משי .

סדר בויקרא רבה פר׳ ה׳ סדורים של דוב פי׳ מזונותיו תרגום ערך לחם סדרין דלחם .

סטטיונר בלשון טורקי׳ גילאט בערכי מושאעל בלעז מניגולדו .

סטר ברבות ס״פ בלק נתן מסטר אחד בלעז בופיטאדה או סקיאפו והיא מכה על הלחי ומ״כ כתב שבוש .

סל בב״ר פ׳ נ״א סיליי פי׳ באווזה בלעז או לומאקה

ביוני סאלייקו . במדבר רבה ר"פ ג' ועושה סילין פי' מ"כ קוצים ולא נהיר שהרי הקוצים נזכרו שם בשמם ונ"ל שהוא לשון יוני ופירושו עצים או הם תמרים שוטים כמ"ש בערוך זרע סליון של לוף זרע שיוצא ממנו לוף שוטה . ואילו היה פירושו קוצים הי"לל ויש בהם רשעים .

סלרין בויקרא רבה פ' ל"ד מעלין לו סלרין לשון רומי הוא סאריו בערבי גמקייא בטורקי אולאפא ובספרינו כתוב מזונות ומי שלא ידע הגיה כן .

סולם צורי פי' ביושר מלמטה למעלה . סולם מצרי סובב ועולה בעירובין ירוש' דף כ"ה ג' .

סלת בריש ילמדנו ההורה סוליהה ענוה פי' תחתיתה וסופי' ולשון לעז הוא .

סמך בירוש' דברכות דף ד' ובשקלים דף מ"ז ר' יוחנן הוה מסתמיך על ר' יעקב בר אידי פי' ר' יוחנן זקן גדול היה והיה הולך בשוק ונשען על כתפו של ר' יעקב . ונזקקתי לכתוב זה לפי שראיתי לר"י בן חביב ז"ל שפי' מתאכסן ושבוש הוא דבהדיא אמרינן בקדושין דף ס"א הוה מסתמיך על כתפיה דר' חייא ועיין בכתובות דף ל"ג .

סימנטרי בס"פ בא פי' סימנים שלי ומ"כ פי' בשם הערוך מצנפת ושבוש הוא .

סמנים פי' הערוך טורי אמונים ואני אומר אמנה השורי מראש אמנה .

סמדרקים בשמות רבה פ' מ"ו פי' מריק בתי כסאות לשון לעז הוא ולפי שהוא משל לע"א קרא לו כן שנ' צא תאמר לו ועכ"ז כדי שלא להוציא דבר מגונה מן הפה החליף סדר האותיות והקדים דלת לריש .

סני מאני זינך בב"ר פ' ס"ה פי' שנן .

סנט בב"ר פ' ע"א סונטין בה פי' נרברים בה כמו הנדברים בך וביפה תוא' פי' משטינין ומקטרגין ולא היא כי לא אמר שוטנין אלא סונטין ואדרבא בפ' ס"ח גבי יעקב שאמרו סוטני' בו אני אומ' שהו ט"ס וצ"ל סונטין . ונ"ל שעיק' מלה זו הוא מלשו' לעז סוניטו ר"ל שיר ורנן וכן המנהג

בלשוננו לומר מרננין אחריו . ודע כי אין לומר שוטנין בו אלא שוטנין אותו כמו על ימינו לשטנו או משטינים עליו .

סנדרנא במדרש שיר פסוק כחוט השני נ"א סיידנא וכן עיקר ולשון ערבי הוא ופירושו אדוננו .

סנטר שומר העיר או השדות .

סף בירוש' דקמא דף ה' ג' הבהמה סיפספה אבניו האש היה מספסף והולך ענין פיזור . בירוש' דסוטה דף י"ז ב' יפה ספסוף שאכלנו בנערותנו מן פנקרסין שאכלנו בזקנתנו פי' טובים היו התמרים הגרועים המושלכי' בפסולת שאכלנו בנערותנו יותר מהתמרים החשובים שאכלנו בזקנתנו . תמרים בלשון יון פיניקיא . פנקרסין תמרי' שנידושו יחד ונעשו כעיסה בערבי עאגוה או יבשים .

סיפלני בסוטה ירוש' דף כ"ג ג' יהיב סיפלני על נחיריה פי' אספלנית .

סוספינא בזוהר פ' וישלח מסתמיט סוספינא נ"א מטרמיש סימפונא וכן עיקר ופירושו קנה חלול של ברזל עשוי כמין משפך היה כופה על האש כדי שהעשן יהי מתמר ועולה .

סנקליטין לשון יוני הוא ופירושו מצילים והוא כינוי לדיינים לפי שהם מצילים עני מחזק ממנו ועני ואביון מגוזלו .

סנקתדרון פי' סיקריטאריו בלעז . ובב"ר פ' מ"ט פי' יפה תואר שר יושב על הכסא ולא נהיר .

סקס סיקוסים ענינו ידוע שהוא סוף וקץ אבל פי' המלה הוא הגבהה בלשון יוני וענינו הסרה כי בלשון יוני וטורקי כשרוצין לומר הסירו אומרים הגביהו וכן בלשון רז"ל דל מהכא . בגדך מדלי . דליו שוקים . ארימון רישיה . יכיל את מרים הדין עשבא מן רישך כיון דארים יתיה . ישא פרעה את ראשך מעליך .

סקיפסתי ברבות פ' תזריע בהמה הולכת רכוצה והולד בתוך מיעיה כמין סקיפסתי כן ג"ע ועיקר ופירושו תיבה מכוסה בלשון יון ובספרינו כתוב כמין שק ומי שלא

ידע הגיה כן ועיין לעיל איסקיפסתי. סקיפסתי של מטרונה עגלה מכוסה.

סקר בירוש׳ דביצה דף ס"ב ג׳ ההן סוקרה אסיר מיעבר ביומא טבא דהוא מקטע ביומיה. פי׳ שפוד של עץ אסור לעשותו בי"ט גזר׳ שמה יחתוך מהמחובר בי"ט. שפוד בלשון יוני סוקלא. בשקלים דף נ׳ ג׳ יחכמון סיקיירא עבידתהון פי׳ יכירו המוכרים בשר צלי ולוקניקה הנקראים סרסיגש את מלאכתם.

סקרירין בב"ר פ׳ פ"ט פי׳ דתי המלך.

סר בב"ר פ׳ מ׳ ואני בתוך הסירה פי׳ מי שנכנס בתוך קוצים וסירים הוא בצרה שאינו יודע איך יצא משם. והערוך פי׳ ענין סגירה ולא נהיר דאמרינן בשמות רבה פ׳ ל׳ קוצים וסיראו׳ ובפ׳ חוקת בסירה הוערת. במדבר רבה ר"פ ג׳ אפי׳ סוריהן פי׳ מ"כ קוצים ונ"ל שהוא מן סורי הגפן נכריה או מן גנבא סריא פי׳ רשע. במדרש קהלת פסוק טוב ילד מן ביני סיריאתא פי׳ משעה שיצא מתוך הסריות מבטן אמו ומ"כ כתב שבוש.

סירון סירון ברבות ר"פ מצורע לשון יוני הוא ופירושו לכו לכו כלומר אל הגעו.

סרק בירוש׳ דיומא דף מ"ג ג׳ היה השעיר בורח למדבר והסרקיין אוכלין אותו פי׳ ערביים. בירוש׳ דתעניות דף ס"ד כ׳ שמעית עליהון דאינון סרקון פי׳ שמעתי שהם גנובים ואיני רוצה ליהנות מהן ולשון ערבי הוא ומזה נקראו הערביים סרקיים לפי שכלם גנבים אי נמי לפי שכולם דומין לאילני סרק.

סרדיוט פי׳ הערוך שר על ההדיוטות ולא נהיר כלל אלא לשון רומי הוא והוא שם כולל לכל יוצא לצבא בין רגלי הנקרא ייניצרי בין פרש הנקרא איספחי וזהו אסירטיוטו שפירשתי באות האלף ע"ש.

ספספא במדרש קהלת פסוק שלח לחמך שם מקום.

אות העין

עדות בויקרא רבה פר׳ ב׳ ו׳ נביאים עמדו לא״ה והם מעידין בהם כתב מתנות כהונה שה״ר אביגדור פי׳ לו מתרין בהם ואני אומ׳ אין צורך לא לשון עדות הוה שמעידין שנתנבאו להם ולא קבלו מהם וזה מספיק לחייבם. ועוד אני אומר שהוא שבוש וכי הנביאים הלעולם יחיו להיות מתרין בהם בכל דור שהרי לא אמרו והם העידו בם.

עטר דע כי בלשון יוני כשאד׳ נשא אשה קורין אותו מעוטר ובזה תבין כמה לשונות בזוהר.

עין בזוהר פ׳ אחרי מות הוו מלין בעיניהו פי׳ דברים בלי לבוש ובלי מכסה בפירוש ולא בחידות. בירוש׳ דתעניות דף ס״ח עין תינא שם מקום הוא קרוב לטבריא מעין ותאנה עליו. עינוי דפוריא כתבתי בערך אפוריא לה מואיסטרה בלעז כמו מעין העולם הבא ברכה מעין שבע וכן אמרו בילמדנו פ׳ תצוה מי שמבקש ליקח חטים מחברו הוא אומר לי הראני דוגמתן ומזה הענין פירשו שם עיניך יונים כלומר דוגמתן של כנסת ישראל הם היונים כי אלו ואלו נשחטי׳ ושותקין ומזה הענין פירשו שם בפ׳ פקודי לא יגרע מצדיק עינו בן כיוצא בו ודומה לו ושם נפל ט״ס הראה לי העץ צ״ל העין.

עכב במדרש איכה בפסוק טובים היו חללי חרב היו מתים מריח עוכבניין נוסחא משובשת היו גם מ״ש מ״כ עכביות שבוש הוא כי אין לעכביות ריח וגם אינן נמצאות אלא בשדה ואז העיר היתה במצור ואינן נמצאות לא באביב והם קוצין שבפסוק וקוץ ודרדר. ומ״ש בפרק המביא כדי יין מתקנין העכביו׳ היינו שגוזזין קוציהן במספרי׳. ובספר כתיבת יד גרסינן מריח ענבנין ונ״ל שהוא כמו חנונין שהיו מבשלין

למכור ומי שלא היה לו לקנות היה מת מהריח. ובזה ניחא מ"ש שם בחורבן שני לא היו ענבנין ואי אמרת מין ירק יקשה וכי נשתנה העולם.

עכברא בירוש' דעירובין דף כ"ה סלקון לעכברי שם עיר קרובה לצפת.

עכם במכילתא דף י"ח ב' אפעה ושרף מעופף אין אפעה אלא עכס אמרו שעכס זה רואה צל עוף פורח באויר ומתחבר אל צלו ואיבריו נושרין וזהו צלמות צל ועמו מות.

עלובה בויקרא רבה פר' ה' פי' מ"כ חצופה ושבוש הוא אלא פירושו עניה.

ען בירוש' דבכורים דף ס"ה ג' עני מסיק פי' איחר לעלות. בפ"ק דסוטה עני דריש פי' איחר בדרשתו וזהו איעני דרש שאמרו בנשוא רבה פרש' ט'. ובפ"ק דשבת דף ד' מעני מיתי פי' מאחר לבא.

ענן בב"ר פר' ח' הענן של ששי פי' השיירה בלעז לה פלוטא. ענן של צפרים.

ענג הכי גרסינן בערוך כל המקבל עליו תענוגי העולם הזה מונעין ממנו תענוגי העול' הבא וכל שאינו מקבל תענוגי העה"ז נותנין לו תענוגי העה"ב.

עונקתא עיין לקמן בערך שנץ. בב"ר פ' כ"ו עונקין גלגל חמה ואומרין הורד לנו גשמים פי' עונקין כמו חונקין כלומר מכריחין.

עקב עוקב אחר מנאף בלעז רופיאן או אלקאוויטי. בשמות רבה פ' י"ח ה"ג ובעקב זאת אני מביא אחר כולן פי' ובסוף. שם דברים שאתה עושה בעקב.

ער בפ"ק דדמאי דף כ"ב בסיכתא איתערת פירושו ביתדות נאחזה ודוגמתו בפ"ק דפיאה ופ"ק דסוטה ירושלמי ובר' פ' אמור רבה בסירה הוערת פי' בקוצים נאחזה בב"ר פ' צ"ב ה"ג רבי הגי בשם רבי יצחק אמר עמד כהדין עורערא פי כשיצא שמעון אל אחיו יצא חוק ואמיץ ככלי ברזל שנקרא ערער שבו משברים האבנים. וצריך למחוק צרצור של שמן שהוא רחב ושמן.

ערסל בב"ר פ' ל"א רגליו מתערסלות פי' משתמטות ומחליקו' ואולי דגרסי' מתערטלו' .

ערקא בערבי עלקא בלשוננו עלוקה בלעז סאנגיזואילה סנגויסוקא .

עתר לך פרובי נוסחא משובשת נזדמנה לבעל הערוך וצ"ל עתד בדלת ודוגמתו בירושלמי דהוריות דף מ"ז ועיין לעיל בערך אודן .

ערותו של ים בריש מדרש שיר פירוש תחתיתו :

אות הפא

פגן בילמדנו פ׳ בהעלותך היום אפרכוס למטר פגן למחר קומוס למחר סרדיוט כו׳ מכאן אתה למד שמ״ש הערוך הפגן הדיוט הוא זהו דוקא בערך האפרכוס . היה מהלך כפגן הכר כתבתי באות הגימל שצ״ל כגפן .

פיגם או פיגן בלשון יוני פיגאנו בערבי סדאב בלעז רודא או רוטא .

פחם במדרש קהלת פסוק טוב שם וזה עוסק בפחמו פירו׳ מי שהיה בתחומו יער צומח עצים היה הולך ועושה פחם למכור ומתנות כהונה שיבש הספר ואדרב׳ בריש מדרש רות בפוצמו צ״ל בפחמו ודומה לו שם בפסו׳ בכל עת יהיו בגדיך נפח לפחמו .

פחר בילמדנו פר׳ ויקרא יש פחר מתאוה לכלי חרס לשון ערבי הוא ופי׳ יוצר ובדניאל חסף די פחר .

פגאין בפיסקא דהעומר פי׳ על הרוב .

פטיט בערך כדב .

פטם בירושלמי דתעניות חמי לי פטומיה פי׳ גופו בדף ס״ט . בריש כלאים אדם נוטל מעה אחת מפיטמא של אבטיח פי׳ בני מעים ותוך גופו ובטנו .

פוטנג פיר׳ הערוך בשם ירושלמי פוליטריכון בלעז פוליו ואני אומ׳ כי פוליטריכון בלשון יוני הוא כוסבר הבור קפילוינר בלעז . ואולם פוטנג או פותנק הוא הנקר׳ בערבי פודנג ובלעז מינטשטרי .

פטר במסכת ט״אה ראש פטרבולי היה פי׳ גואילירו בלעז או לאפידאריו , גוהירדאר . בב״ר פרש׳ י׳ ופר׳ נ״א ופר׳ פ״ח ובמדרש קהלת פסו׳ ויתרון ארץ פיילי פוטירי אחר המרחץ . שמע ממני הפי׳ האמתי בזה . ידוע כי אחר

המרחץ אדם צמא מאד כי בקרבו יקד יקוד כיקוד אש ואז אין מספיק לו כוס דעלמא אבל הוא צריך כוס גדול וזהו פיילי פוטירין בלשון יוני פיילי מזרק ככתו׳ השותי׳ במזרקי יין פוטירין כוס וכלומ׳ כוס מזרקיי . והעניי׳ שאין להם כוס כזה כופלין את הכוס וז״ש בירו׳ סוף פסחים דיפלו פוטירי ר״ל כוס כפול . ומ״ש הערוך כוס בלשון ירושלמי פיילי ובלשון רומי פוטירי לא נהיר כי למה יאמר כוס כוס שני פעמי׳ ובשני לשונו׳ . גם מ״ש אי״ג בהגהה בב״ר פר׳ יוד שרש״י פירש משקה של בשמים לא נהיר כי אין שותין בשמים אחר המרחץ פן יוסיפו אש על אש ואדרב׳ שוהין דבר קר כמ״ש בפרק ר״א דתולין אשקיין חד כסא וחשאי בנפשי מביניתא דרישאי עד טופרא דכרעאי ופי׳ הערוך בערך חש נצטננתי כו׳ ע״ש . ומה ששותין יין מזוג דע שכת׳ הה״ר משה בן ואקר בשם בן סינא היין הנשבר במים מקרר בכח ומרטיב . ובספר בס״ם בראשון אופן ד׳ פרק ב׳ היין המזוג חזק ההרטבה . וכן כתו׳ בתשיעי מאלמנצור ס״פ עשירי . בב״ר ס״פ ס״ט עבד לה הפטר׳ פירו׳ כמו רשות להפטר מב״ה או מהקהל .

פיילי כתב הערוך בספל אדירי׳ תרגו׳ פיילי . השותי׳ במזרקי יין תרגו׳ דשתיין בפיילי חמר מכאן ראיה למה שכתבתי בסמוך כי פיילי כוס גדול . ומזה הענין מ״ש במדרש קהלת פסוק מה יתרון העושה והוה פיילרא נהוג כו׳ פי׳ אומנותו היה למכור ספלי מים בשוק .

פטריקון בב״ר פ׳ מ״ט אילו מן פטריקון שלו היית מבקש פי׳ הערוך פטרון ולא נהיר אלא פיר׳ מנחלת אבותי וכן מוכח בב״ר פ׳ צ״ח .

פכסמין בנשוא רבה פ׳ ז׳ פי׳ ביסקוטו בלעז ולשון יוני הוא ומתנות כהונה כתב שם שבוש .

פילגום דימא רבה פי׳ הוא הנקר׳ בלעז גולפו ומזה הענין נ״ל מ״ש בשמו׳ רבה ס״פ וארא יורד כפלקין כלו׳ בזעף גדול .

פלאדין בילמדנו פרש׳ ויצא אני פוסקת פלאדין שלך פי׳ פרנסתך .

פלייא ברכות פ׳ בהר פלייא פורני לשון יוני הוא ופי׳ זונה זקנה וז״ש שם בסמוך דהיא מבליא גיירא ר״ל הרי הזקינה ועדיין היא מנאפת ומתנו׳ כהונה כתב שהזונות מכלה הכל ואין זה פי׳ הדברי׳.

פלך בזוהר ס״פ ואתחנן ד׳ פלכין אתגלגלו לשון ערבי הוא ופירושו גלגלים. פלכתיה עיין לעיל בערך כעס.

פלמודא דג שמן מאד נמצא בקושטאנטינ׳ ונקר׳ פאלאמידה.

פולמרכוס מלה מורכבת בלשון יון מן פולימו שפירושו מלחמ׳ ומן ארכו שפירושו שר כלו׳ שר הצבא.

פלמנטרין בילמדנו ס״פ במדב׳ הערוך הביאו ולא פירשו ועניננו פקידי׳ נאמני׳.

פלס פילוסין לבוש ממצרי׳ מארץ רעמסס הנדוין לבוש מן אינדיאה.

פלסון בב״ר פר׳ ס׳ ופלסונו לשון לעז הוא פירסונא. בויקרא רבה פר׳ ל״ז עשר פולסין פי׳ פרוטות ולשון ערבי הוא.

פלסתיני פי׳ ארץ פלשתים.

פלק בזוהר פ׳ אמור מתגלגלא כפלקא פי׳ כמגילה.

פוטינון בב״ר פ׳ פ״ו לשון לעז הוא ופירושו נער כי הסרים אין לו זקן ודומה לנער.

פיוולא שם פ׳ ל״ו לשון לעז הוא לבוש לקבל המטר בלשון טורקי יאגמורלוק. ובעל יפה תואר פי׳ קבורה או מכנסים ולא נהיר כלל כי לו כל אומה זוכה להם והפי׳ אינו מחושב על הלשון.

פולמסאות פי׳ מלחמו׳ ומ״כ כת׳ חיילו׳ ושבוש הוא.

פלימטיא או פלוטימיא בשמות רבה פר׳ ל׳ לשון יוני הוא ופי׳ מלחמת בהמות וחיות שעושים לשחוק. והנוסחא השנית נ״ל עיקר ועניננו שפיכות דמים בשחוק שעושים הגבורים לפני המלך ככתוב יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו.

פליקטו בלשון יוני כפול.

פנקרסין או פרקרסים פירשתי בערך סף.

פולר בב״ר פ׳ ל״ה פי׳ פרוטה ועד היום בטורקיאה אומרים ביר פול . שם בפ׳ מ״ט ובפ׳ ע׳ עשר פולרין .

פניאס או פמיאס בנשוא רבה פר׳ י״א שלא תהא עשוי כמדינת פניאס . שם עיר והיא דן שבסוף גבול ארץ ישראל ולכן היא מוכנת לפורענות של עולם היא דואגת מהגייסות . גם אפשר שהיא מסוכנת משטיפת מים לפי שהירדן יוצא ממערת פמיאס .

פונדק בערבי חאן בטורקי קרואסרה בלעז פונדגו או אוסטריאה .

פיניכא דהוה מפנך פי׳ דקל שהיה מתמר ועולה ולשון יוני הוא .

פוניא בירושלמי דשבת דף ח׳ ג׳ ע״אל לפוניא פי׳ נכנס להפנות בבית הכסא ועיין בב״ר פ׳ יוד .

פנק ברבות ר״פ אמור מאנין פניקא נ״א פנגקא וכן עיקר והוא כמו פנגקא ופירושו בגדי הדיוט כדאמרינן הפגן הדיוט הוא .

פני פליא קקים כאמי במדרש שיר השירים פסוק כמעט שעברתי לשון יוני הוא ופירושו זונה זקנה עושה רעות .

פנת בעבודה ירושלמי דף מ״א נפק לפנתי כמו לאפנתי פי׳ יצא לקראתי .

פס ברבות ר״פ קדושים מאן דאית ליה פס לשון ערבי הוא ופירושו גרזן או קורדום . בירושלמי דיומא דף מ״א פוסה ויורדת . בב״ר פ׳ ל׳ פוססן מן הצד ענין השפלה .

פיסא גדולה בפ׳ חוקת קרוב ללשון לעז הוא ופירושו שיעור רב . במדרש איכה פסוק והזנת משלום אכל מכל תבשיל חד פס נוסחא משובשת נזדמנה לבעל הערוך ובספרינו כתי׳ פת וכן עיקר והוא מענין פתות אותה פתים כלומר אכל מכל תבשיל חתיכה אחת . ויש לקיים גירסת הערוך ויהיה מלשון פיסא גדולה חד פס א׳ פיצו בלעז והיינו חתיכה אחת .

פסטמא ביוני קורין הפה סטומא .

פיסטון בתנא דבי אליהו ר״פ ז׳ פירו׳ סעודה בלעז פאסטו .

פסינתטין פירוש יין מר מבושל עם אפסנתין אשינצי בלעז . בילמדנו פ׳ וישב ובירוש׳ פ׳ אין מעמידין ובתרומו׳ דף מ״ה ג׳ .

פסטון בב״ר פ׳ מ״ו סיעה של פסטון פי׳ מצור ולשון לעז הוא בסטיון הקיפוהו אויביו מכל צד .

פסג שם פ׳ ק׳ פסיג תרעך פי׳ יפה תואר יסמך פתחך ולא נהיר כי סמך אינו ענין לפתח אלא פסיג מלשון פסגה ענין גבהות ככתוב והנשאו פתחי עולם .

פסנטירך אנא בריש מדרש קהלת לשון יוני הוא ופירושו קונה צרכי הבית .

פסיפס בריש דברי׳ רבה פי׳ אבן גזית שוה מכל צד ומ״כ כתב שבוש . פסיפסין פירש הערוך לוחות מצויירין ואני או׳ דאדוש או דאטי בלעז כראמ׳ אבן פסיפס שהיא שוה מכל רוחותיה כך אלו מרובעי׳ .

פסקינום במדרש קהלת פ׳ עשיתי לי ברכו׳ מים פי׳ מ״כ מעיין נובע והוא לשון יוני . ולא שני שקרי׳ כי ברכות מים מכונסין והוא קרוב לערבי ונ״א פסקיות וזהו ערבי ממש .

פסטירא דחדוה בזוהר פ׳ אמור פי׳ מאירה בלשון יון ויש ביוני׳ נשים שנקראות כן .

פסת במ׳ דמאי דף כ״ד מיכול פיסתיה פי׳ פתו . דיסקיא דפיסתא פת .

פעט בירו׳ דגיטין דף מ״ז הפעוטות פידייא פי׳ תינוקות ביוני ויש שם ט״ס .

פוץ ויפץ העם פירש מ״כ לשון שבר כמו ונפץ עולליך אל הסלע ושבוש הוא כי זה שרשו פוץ וזה שרשו נפץ .

פיצטלין שבתוך פיך בש״ר פ׳ מ״א לשון לעז הוא פסטילי׳ רקיקי בצק מלאים בשר ובריש מדרש שיר איפסטלין .

פקד בזוהר פ׳ אמור פקידו דתרעין פירו׳ להפקיע את השערי׳ ולייקר את המזונו׳ .

פקסונין מין ארז נק׳ אשכרוע ובלשון טורקי גימשיר בלעז בושו .

פקעת בריש שיר פי' חוט עב כמו פקעיות של שתי זמ"כ פי' מנור אורגים ושבוש הוא .

פוקרין הייתי כורך על צוארו במד' קהלת פ' אי לך ארץ פי' חונקין ולשון לעז הוא אפוקר ובב"ר נטל יעקב פוקרין בפ' ע"ז .

פרובטא לשון יוני הוא צאן .

פריבטאות פי' בתי כסאו' לרבים ול' לעז הוא ומ"ש אי"ג בריש ב"ר בשם רש"י לא נהירא .

פרא במ' דמאי דף כ"ד ג' חדא פרא ציבחר פי' א' חסר מעט . בריש שביעית שנה פרא שנה פי' שנה הין ושנה לא .

פרג כל שעשוע והנאה של ראיה בערבי פורגא' ובטורקי סייראן . בב"ר פי"ז אשכח פרגיין לשון ערבי אפרוחי' .

פרגזיות פי' הערוך ענין כעסי' ולא נהיר . והרי"ג בב"ר פ' נ"ו אמ' שט"ס הו' וצ"ל עכסי' וגם זה לא נהיר חדא כי אין עכסי' אלא הכשיטי רגלי נשים ועוד דא"כ יקשה לערוך אמאי נקט עכסים יותר מכל מיני הכשיטין הנזכרים שם בישעיה ונ"ל שהוא מענין פורגא שכתבתי בסמוך וה"ק א"כ כל אותם הדברים החשובים שהלב שמח לראות' יהיו לישמעאל . פרגזיות בלשון טורקי טאמאשלר ומזה הענין מ"ש במדרש שיר בפסוק מה יפו אנו עושים אפרגייא במדינה .

פרגין בערבי כשכאש בלעז פפאויר .

פרגל קונפאש בלעז . לוקה בפרגול בערבי פאלקה ולפי ששם מכניסין הרגלים נקרא כן .

פרדנית שלא ההא פרדנית נ"ל מלשון פרד' שמפזרת רגליה ובב"ר פ' י"ח גרסינן פרסנית וכ"מ גם בספרים כתיבת יד והוא לשון פרסה רגל וכ"כ הערוך בערך פרס . ובילמדנו פרשת וישב גרים פדרגית וט"ס הוא .

פרדסקין ס"פ ששי דאהלו' רואין את הפרדסקין כאילו הן אוטם פי' הערוך חלונות אטומות . ור"ש ור"ע פי' עמודים חלולי' נתונים בכותל הבית ובהן חלונות . ובשני דביצה ירושלמי לא היו מכניסין את המוגמר במגופה אלא

פרדסקין היו מעשנין מע"ט וכיון שהיו האורחין נכנסין היו פותחין אותן. מכאן תבין מ"ש בזוהר נוקבין דפרדשק' כלומר נקבים שמוציאין רוח וריח טוב להחיות נפש.

פרדימס בס"פ מצורע ברבות פיר' דין קשה ויותר מדאי ולשון יוני הוא.

פרוזבוטי בילקוט ריש אסתר ירד מרדכי פרוזבוטי פיר' שליח המלך אינבאשאדור בלעז. יום פרוזבטיא של פרעה שכל שלוחי המלכיות היו מביאין לו דורונות.

פרוזבול דע כי בלשון יוני קורין כן לביצה שמשימין במקום אחד לקבוע מקום לתרנגולת ללדת שלא תלד היום כאן ומחר במקום אחר בלעז נידאל וכמו שאותה ביצה מקיימת התרנגולת במקומה כך שטר זה מקיים החוב במקומו שלא תשמיטנו שביעית והיינו פורסא דמלתא דאמר ליה לעוזא לרבא בגיטין דף ל"ז.

פרוזדיגמא או פרוסטיגמא גזרה והתראה.

פרט בב"ר פ' כ"ב אזיל ויתיב קמי פלטירא פירוש מוכר פת כתתנן הלוקח פת מן הפלטר. והערוך גרים פרטירא ופירש שוער ונוסהא משובש' נזדמנה לו. בנשוא רבה פ' י"ב כפרטתא דרמונא דחרצניתיה מתחויא מלגיו פי' הערוך כקליפה של רמון הדקה. ואני אומר כי ההיא לא פרט שמה אלא קליפה או קרום גם ג.־גירי הרמון אינם נקראים חרצנים אבל הן נקראין פרט כדתנן ברמון שאבור לי פורט ואוכל והחרצן שבתוכו קואישקו בלעז נראה מבחוץ. ועיין במדרש שיר פסוק צאנה וראינה ובשמות רבה פ' י"ב. בויקרא רבה ס"פ כ"ח פרטי דיהודאי פירוש רחוב היהודים פרטי כמו פלטיא והרי זה כמו פרטירא דלעיל שפירושו פלטירא ומתנות כהונה פירש שבוש.

פרוטבולי מדינה בפיסקא דולקחתם לכם פירוש ראשי המדינה שופטיה ושוטריה.

פרוטיקטור בשמות רבה פ' ל"ז לשון יוני הוא ופירושו יושב ראשונה ככהוב היושבים ראשונ' במלכו' ומתנות כהונה שיבש הספר.

פרוטגמיא עיין מה שכתבתי בערך משתיתא .
פרכא אכסניי פרכא עיין באות האלף .
פרכורין שלהם בפ׳ הברכה לשון יוני הוא וענינו בערי מושבותם .
פורסטיא שלו עוברת בפרשת שופטים פי׳ כחו וגבורתו ולשון לעז הוא .
פרוספיטום בשמות רבה פ׳ ט״ו לשון יוני הוא פירושו ראש הבית ככתוב שבנא אשר על הבית ובלשון טורקי קאפי אגא . שם שלח פרוטומו פי׳ ראש האומנים .
פרונומו של מלך שם פי׳ השם הראשון שהוא את׳ העם והיינו דמייתי עלה בשביל שמי וכו׳ .
פרוסדור פי׳ בית שלפני הבתים בערבי דיגלים . פרום בלשון יוני לפני .
פריצי זתים הפליטים בתוך הגפת בפרשת חוקת פי׳ מתנות כהונה גרעינים ושבוש הוא לא הם זתים קשים שנמלטו ולא נדרכו עם חביריהם .
פרקדא בזוהר פר׳ ויקרא פרקדא חדא אסלק ליך פי׳ מנה אחת מצד הצלעות ולפי שהיא באחורי זעיר אמר בן פרקדא כמו פרקדן .
פורקדל בירושלמי ס״פ היה קורא פיסקומאדם בלעז מכה בעורף .
פרקליט לשון יוני הוא ופירושו מתחנן ומחלה פנים ומלמד זכות .
פרוקופי גם זה לשון יוני וענינו הכנסה והנאה וגדולה וכבוד .
פרת בממונו של עולם במדרש קהלת . מפרתין בנבוכדנצר במדרש איכה פסוק ישבו לארץ ענין ביזיון ולעג .
פתח ואני מפתחא עיין באות המ .
פתיא בבר״ רפ״ פ״ז בלשון יוני קורין לתינוקות פידיא .
פתר בירושלמי דעבודה דף מ״א ג׳ פיתריא רברביא לשון יוני הוא ופירושו גיגיות בלעז טינאגש בערבי זיר .

אות הצדי

צד בב"ר פ' ס"ג ה"ג בשני ספרים כתיבת יד צידני שידני פי' קאצאדור אינדריאוולאדו בלעז . ואי"ג כתב בשם הערוך ירא שמים ולא היא .

צל של דבורים שאין בו ממש בריש מדרש קהלת פי' לפי שאינן פורחין ביושר .

צלליבא בלשוננו קיקיון בערבי אל כרוע בלעז קטפוציאה .

צמות לטחוניא בפ"ק דפיאה פי' קיבוץ הטוחנים בגזירת השלטון וכן לקמן בפרק זה היה להון צמות . והר"י בן חביב ז"ל פי' מס ולא נהיר . בפ"ק דדמאי גזר עליהון וצמתון פיר' ונתקבצו . ובר"פ החליל מצמתא קהלא פי' לקבץ הקהל . בירושלמי דסוטה דף י"ז ב' עד דצמת ליה מאתן גוברין פי' שקבץ וכן בנשוא רבה פרש' ט' . במדרש שיר אצל כחוט השני ה"ג נראין מצומתין והן מרווחין כהדין בי מדרשא רבה דר' חנינא רבא דציפורי פי' מצומתין מקובצים ודחוקים ודברי מתנות כהונה שבוש .

צנע בב"ר פ' י"ח ה"ג ממקום שהוא צנוע באדם ולא גרסינן אפי' בשעה שאדם עומד ערום אותו המקום מכוסה . ועיין סוף פרשת כי תצא .

צפר בירושלמי דחגיגה סוף דף ע"ז אין צפרית חד זמן פי' אם אשרוק ונרא' לי כי מזה נקראו צפרים לפי ששורקין וכן הצפרדעים שורקין תמיד . בנשוא רבה פ' י"ד צפיר' של תינוקו' פי' בלעז פילוטא או באלא וז"ש שם כדור של בנות ולפי שהיא עגולה נקראת צפירה מלשון ויצפור מהר גלעד ומתנות כהונה כתב שבוש . ועוד יש לומר שנקראת

צפירה לפי שהולכת וחוזרת כמו שאמרו בילמדנו סוף פרשת בהעלותך כדור של בנות מורקין לו לכאן ולכאן .

צורך בריש פרשת נצבים שהיה עושה צרכיו פי' מתנות כהונ' צרכי נקביו ולא נהיר כי צרכי נקביו אינן צריכין כל כך זמן שיעכב מלהתפלל אלא צרכים אחרי' הם .

צרע ברבות פרשת מצורע אסור לילך למזרחו של מצורע וכו' בעל מתנות בהונה לא הבין וכתב שם שבושים והאמת הוא זה . דע כי רוח מערבי מצויה ביותר וכשהמצורע מהלך הרוח מוליך הבלו למזרח ולכן אסור לילך למזרחו ; ועל דרך זה אסרו במסכ' כלה לישן בצד מזרח של גורן הקצת כי דברו חכמים בהווה אבל הוא הדין שאסור לצד מערב כשרות מזרחי' מנשב' . ועיין במדרש איכה פסוק טובים היו חללי חרב .

צרף במדרש שיר בפסוק ﬡ תראוני ב' צריפין ברומי פי' מתנות כהונה בתים קטנים ואני אומר מגדלים גדולים וכן מוכח במדרש אסתר בפסוק גם ושתי . בפיסקא דאיכה צרפא פי' שולחני שמצרף לאנשים דינרי זהב וכסף נקרא בלשון טורקי צראף .

צרצורא עיין בערך ער .

צותרא במדרש איכה פסוק היו צריה לראש פירוש יבש וכחוש ודברי מתנות כהונה שבוש .

אות הקוף

קבר בויקרא רבה פר׳ כ׳ שלא יעשו בתיהם קבריהם פי׳ מתנות כהונה שרוח חזק מהפך החול עליה׳ ועל בתיהם ושקר הוא כי אין שם חול כלל אלא מרוב גשמים בתיהם נופלים .

קדש בסוף שמות רבה קדשים הם בעל מתנות כהונה לא הבין דברי רז״ל וכתב שם שבושים והאמת כי פרע׳ קראם נרבעים שנקביהם רפים וז״ש נרפים אתם וז״ש רז״ל קדשים הם מלשון ולא יהיה קדש ועיין בילמדנו פר׳ וארא .

קווסרן בב״ר פ׳ ע״ג מנהון קווסרן י״מ חולות ושבוש הוא דהא אמר פרישא מנהון בישין לא רוצה לומר עקומות כקשת הנקרא בערבי קווס .

קווק בירושלמי דעבודה דף מ״ב ד׳ רבי חייא בר אבא הוה ליה קווקין והוה טימי דרומי ציירא בגויה פי׳ כוס כן מוכח שם . ומזה הענין מ״ש בב״ר על פסוק הלא נכריות אי הוה חמי חד קווקי טבא הוה נסיב וכו׳ פי׳ אם היה רואה כלי טוב היה לוקח ודלא כערוך שפירש עדר כי העדר והתבשיל אינן דומין זה לזה עד שיחברם המדרש יחד . ועוד כי הדבר בעצמו שקר כי לבן לא היה גוזל עדר שלם . ועוד כי כל העדרים טובים ואיך יאמר אם היה רואה עדר טוב .

קוזמיקון בברכות ירושלמי דף י״ג ד׳ ובב״ר פ׳ כ״ד פי׳ כולל כל העולם ולשון יוני הוא ובעל יפה תאר פי׳ חזק ולא נהיר כי גם של יונה ושל איוב חזקים היו . והוא חשב לדחות פירושי ואני עומד במקומי .

קזז מקזזי מן קדמוי נ״ל שהוא כמו אתו גואזי וקא טחו ליה .

קטכלטון במדר' רבה פרשה ד' פי' פריון נפשו .

קטב בילמדנו פר' צו לשון אלוניסטי קטבך קטאבה פי' בלשון אלבניזי ויוני קאטיבא ר"ל רד . ודע כי האלבניזי והיוני' הם קרובים זה לזה כמו עמון ומואב .

קט בירושלמי דסוכה דף נ"ב תלה בה קיטיות פי' בגדים מצויירים כמו טפיטי . בילמדנו דף ס"ו ג' בקנואיות ט"ס הוא ונ"ל בקטאיות .

קטלפתא כל דבר הנמכר מעט מעט בחנות כמו יין ושמן נקרא בלשון יוני קטיליטו ר"ל אמינודו בלעז .

קטע ראש קטיעא ימלל . עיין מה שכתבתי בערך בעל .

קטפירי ארעא בזוהר פ' בשלח עמוד פ"ד פי' תחתיות ארץ ולשון יוני הוא .

קטפרס אם היה מקומו קטפרס גם זה לשון יוני וקרוב לענין דלעיל ופי' מורד כמו כמים מוגרים במורד . ולפעמי' קטפרס פירו' מכות .

קטיקטון בפ' תזריע פירש מ"כ קטן שבקטנים ושבוש הוא כי אין זה לשון הקדש אלא לשון יוני ועניננו סכלות מעט . גם מ"ש שם ירקרק ירוק שבירוקי' אדמדם אדום שבאדומים שבוש הוא כי אדרבה ירקרק אינו ירוק בשלימות אדמדם אינו אדום בשלימות .

קטר בזוהר ס"פ בראשית חמא בני נשא דהוו מקטרו בקטרא דקשתא בקולפא דקנטיר פירוש ראה בני אדם שהיו קשורים בקשר האבר הנקר' קשת פי' משכב זכור היו עושין בספינה . קשתא כד"א ותשב באיתן קשתו בקולפא לב הים נקרא בלעז גולפו . קנטיר שם מקום מעבר לים טבריה עד היום נקרא כן .

קוטרא בגולמא בריש הזוהר דע כי התוכנים קורין קוטר לקו החולק העגולה . בפר' אמור עמוד ר"ו בקוטרא דארחא פי' באמצע הדרך .

קטרקטין בב"ר פ' ל"א כמין קטרקטין היה לו פירו' דלתות של ארובות וז"ש שם והיה פוססן מן הצד ר"ל מגביהן

ופותחן וכ"מ בנ"א והיה פותחן . א"נ היה משפילם ודומה לו ביומא ירושלמי דף מ"א פוסה ויורדת .

קיא במדרש אסתר פר' ג' מקיא מלמעלה וקלון מלמטה פיר' כשהיה רובע את צדקיהו הוא היה שופך זרע וצדקיה מטיל רעי וכן מוכח שם לעיל .

קאלו בשמות רבה קאקוגריסין הוא או קאלוחסין הוא פי' תרבותו רע או טוב בלשון יוני קאקו רע קאו טוב ;

קולא בויקרא רבא פ' ל"ו פי לבוש קולא כמו גולא ובספר כתיבת יד גרים קולר והוא תכשיט לצואר ונקרא קטלא .

קלמין עיין מה שכתבתי לעיל בערך גפן .

קלנדס קלון דיאו בפ"ק דעבודה ירושלמי פי' טוב האלקים ולשון יוני היא .

קלוניפי בילקוט דשיר השירים דף קע"ט לשון יוני הוא ופי' כלה טובה .

קטמיות בב"ר פ' צ' פי' מיני אפר .

קילוני בנשוא רבה פר' ד' וקראו לו קילוני כמו קלוניא פי' דרור ופיטור מכל מיני מסים . ומ"כ כתב שבוש .

קולב רותח בב"ר פ' ל"ה לשון ערבי הוא ופי' צינור ומזלג בלעז גאנצו וביפה תואר פי' קררום או צבת ולא נהיר .

קלטר בריש אדרא זוטא קולטרא דקטפא פי' מנטפת הקטף שהוא הצרי שהוא רפואה וחיים ולשון לעז הוא קולאדירא . ובסיפרא דצניעותא פ"ק בענין הנחש קולטרא בקטרוי פירש מנטפת עטרן בערבי קטרן שהוא סם המות כי גם את זה לעומת זה עשה האלקים .

קולניות בילמדנו פרש' נשוא פי' המדפים יוצאניות ושבוש הוא אלא ר"ל שצועקת כשמדברת . בילקוט פר' וארא סי' קפ"ב קולנים אלו הצפרדעים פי' לפי שכל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו מלזעוק . בילקוט שיר סי' תתקפ"ה נחשת קלניתא פירוש כשמכין עליו משמיע קול ערב .

קלס בב"ר פר"ה קלווסין של הקב"ה כן גרים הערוך לכן פיר' צווי אבל בדפוס כתוב קלוסין להק"בה ויהיה פי'

הלל ושבח וזה עיקר . בזוהר ס"פ ויחי קליסין פי' נכוים . ברכות פר' צו קלוסין פי' מתנות כהונה ענין שבח ושבוש הוא אלא ענינו גזירת מלך כמ"ש במדרש איכה פסוק היו צריה לראש דעברת על קלוונין דידי פי' שעברת על גזרתי ועיין בערוך ערך קלוין וכריש מדרש איכה הפלתי קלסים על א"ה פי' גזרה .

קולים האיספנין מין דג ידוע בקוסטנטינא עד היום נקרא כן והוא קטן כזרת . ומזה הענין נ"ל שהוא מ"ש בילמדנו פ' כי תשא היה משה מהלך ברקיע כקוליאס הזה פי' בקומה זקופה כי כן הדג הזה אפי' אחרי מותו הוא ישר וקשה וזקוף טיזו בלעז .

קלס בירושלמי דגיטין דף מ"ז ערקת לקליסיא פי' בית עבודה של יונים נקרא כן .

קלר בלשון יוני קורין לעיגול של פת קולורא . ולחדר קילרי קילארין של מלך הוא החדר שבו כל צרכי סעודה ומיני אכילה ושתיה וי"מ אוצר ולא היא .

קולר שלשלת ברזל שמקיף הצואר . בלשון רומי קורין לצואר קולו .

קלת בקלתות של כסף פי' בסלים ולשון יוני הוא .

קמין הוא הדרך שהעשן עולה בו ויוצא לחוץ גימיניאה בלעז .

קומים תיכוורין בסנהדרין ירושלמי דף ל' ובויקרא רבה פרשה ה' קומוס איספסורין בלעז טריזורירו מאיור בטורקי חזנאדר באשי . (פי' שר ממונה על האוצרות .)

קומפרומיסין בירושלמי פ' ואלו מגלחין מפרש ר' יוחנן שטרי בירורין זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ולשון לעז היא ולפעמים פי' תנאים .

קמץ בר"פ הרואה שדר הב"ה קומצי ונקבוה פי' הערוך חגבים וקשיא לי שאין דרך חגבים לנקוב הר ורש"י ז"ל פירש נמלים . בב"ר פי' צ' ה"ג א"ר יוחנן מן קסצא לריחיא ולא חסרין כלום פירו' בכל יום היו מוציאין מן הכור לטחון והכור איננו חסר . ורבנן אמרין דקסצתא ודלא

קמצתא כלומר לא בבור בלבד היתה ברכה זו להיותו מקום סמוי מן העין בקרקע אלא אף בשאר מקומות ובכלים היתה ברכה זו . קמצתא פירו' בורות כמו חופר גומץ .

קומטרא דהורמנא בזוהר פ' נח פי' כללות המלכיות .

קוסטונא שם בפ' לך לך פ' מכס .

קיני נמנו על קיני וטיהרוה עד היום נקרא כפר קיני קרוב לצפת .

קיניגו לשון יוני הוא ופי' ציד קאצא בלעז .

קונכי בב"ר פרש' ס' בכף גרסינן בשני ספרים כתיבת יד ולא בבית ותמהתי על רש"י והערוך ז"ל שפי' בגדים או כלים דהא כלים ובגדים מפורשים בפסוק ועוד כי על מה שאמרו רבנן קליות ואגוזים דהיינו מגדנות אמר ר' הונא קונכי אלמא אוכל הוא ונ"ל דגים או בשר מליח כמו לוקניקי .

קונעתו בבראשית רבה ריש פ' ל"ב וריש פ' ל"ח פי' הערוך אשתו ואני אומר לא כל אשת איש נקראת כן אלא המטרוניתא בלבד שהיא עטרת בעלה קונעתו מלשון וענקים לגרגרותיך ועיין לקמן בערך שנץ אלא שדואג הרשע כדי שלא להזכיר שם של כבוד על דוד החליף סדר האותיות .

קנתא דכולבא בריש נדריב ירושלמי פי' דרך לומר יד הכלי ואין דרך לומר כלי היד .

קנתר בבראשית רבה פ' כ"ג נבראו קינטורון פיר' יפה תואר מכעיסין ולא נהיר כי זהו מה שהם היו עושים והיינו נתקלקלו הדורות אבל קינטורין הוא מעשה הבורא בהם ופירושו פגומין .

קסטר בזוהר פ' וארא קסיטרא לשון יוני הוא איסטאניו בלעז . בפרשת קדושים בתוספתא פסולת וקסטורא מכספא זה על דרך הכתוב ואסירה כל בדיליך . וענין אחר שם בפ' מקץ עמוד תל"ו כצפורא בגו קסטירא פי' מצודה קאסאדירא בלעז . וענין שלישי אלו היו א"ה יודעין מה מקדש יפה להם היו מקיפין אותו קסטריאות פי' הערוך היינו גזוזטרא ולא היא אלא לשון יוני הוא ופי' מגדלים וערי מבצר ומזה הענין בנשוא רבה פ' י"ב ומצודתי קסטרא דידי . ובזוהר פר' אמור

ר׳ אלעזר הוה בקסטרא דבי חמוי כלם פירושם מגדל ועיין לעיל בערך גסטר . בריש פר׳ בחקותי הושיב בו קסטריינום פי׳ שומרי׳ במגדלים בלשון טורקי היסארילי ובלעז קסטילאני. וענין רביעי בזוהר פרש׳ ויחי פסוק אוסרי לגפן בקסטירא דחמרא פי׳ אחרי החמור בלשון יוני אחרי קסטירא . וענין חמישי במגלת תענית פר׳ ששי מלכי יון היו מושיבין קסטריאות בעיירות להיות מענים את הכלות וכו׳ עד בא הקסטרון לטמאה פי׳ המעוברת בלשון יון קסטרומיני והמעבר האשה נקרא קסטרון .

קסילופנס לשון יוני הוא קסילו עץ פנס פיניר בלשון טורקי ובלעז לינטירנא . מנהג העולם הרוצה לעשות פנס גדול מביא עצים דקים ומדבק עליהם ניירות ומאיר לרבים .

קסר בפ׳ קדושים בזוהר עלמין קסירין פירו׳ שבורים ולשון ערבי הוא .

קסרקיטון בריש מדרש איכה לשון יוני הוא ופי׳ מגדל ובית . בסוף מדרש שיר פסוק היושבת בגנים קצרקטין שלו פי׳ אנשי המבצר והבית שלו .

קפז בב״ר פ׳ פ״ו הכי גר׳ כל אותה דובא קפז ואית קפז רב מן דין פי׳ כיון שיוסף נצח אשת אדוניו אין גבו׳ כמוהו . קפז כמו קפץ והכונה שקפץ עליו ונצחו . אי נמי קפז כמו קפח .

קפט בזוהר פ׳ אמור בקפוטא דאצבעא פי׳ ראש האצבע ולשון רומי הוא .

קופטרא דטופסר׳ שם בפרשת ויחי פי׳ כורת המות קופטר׳ בלשון יוני כורת טופסיר׳ כמו טופסיקו שהוא סם המות בלשון לאטין ודומה לו בסוף פ׳ וירא ובפר׳ ויצא ובפ׳ אמור וכאן הכונה לומר שר״ש מבטל המות . בפרשת אחרי מות שמעון ליתיב בקופטרא פי׳ נכרת ונפרד .

קפל בילמדנו פרשת וישב קפאלידם של עמודים פי׳ ראשי העמודים והם הכותרות . בויקרא רבה ספ״ כה״ קיפלוס לשון יוני הוא ופי׳ ראש ומתנות כהונה כתב לשון חוזק ושבוש

הוא . בב"ר ס"פ מ"ח קפליות פי' מנעולים קארינאדו בלעז . וכן בריש כי תשא ומ"כ נשתבש בשניהם וטעה בדברי הערוך וחשב שקאדינא וקאדינאדו הכל דבר אחד .

קיפרוס במדרש איכה פסוק על אלה אני בוכיה קיפרוס נהר וכו' מלת נהר שבוש הוא והוא פי' משובש ממי שלא ידע מהו קיפרוס וחשב שהוא נהר ואינו אלא האי הגדול' גיפרי בערבי קוברוס .

קפרן בויקרא רבה פרשה ל"ד פי' הערוך ראשו שמן ולא נהיר אלא קופדן גרסינן בדלת ופירושו בשרים כלומר כמה הוא בעל בשר .

קצח בערבי קאצחא או חב ₰ ברכה בלעז אשינוס ניגילה גיטוני .

קצר בירושלמי ס"פ כל כתבי קצרא של ציפורי ובר"פ כל הרוקין קצרן של גוים פי' מגדל .

קקו פדיפטי בירושלמי דבתרא דף י"ו פיר' תרבות אנשים חטאים ולשון יוני הוא מאל קריאדוש בלעז .

קירי פלי בריכסון בירושלמי דשבועות סוף דף ל"ד פי' זה שרואה מטר יורד ואמר אדוני חזר להמטיר בתמיהא כי הוא מצטער במטר לוקה משום שבועת שוא והא קמ"ל דאף על גב שלא הזכיר השם בלשון הקדש אלא בלשון יוני קירי שר"ל אדוני עכ"ז לוקה. פלי בריכסון ביוני חזר להמטיר. ובנדרים ירושלמי דף ל"ח צריך תיקון . בזוהר פרשת ויחי פסוק אוסרי לגפן דקירא דאימיה די לה שיניורא די שו מאדרי בלעז .

קרוסופינא בזוהר ר"פ וארא קרוסופינא מטרוניתא לשון יוני הוא והיא מלה מורכבת מן קירא שפירושו גבירה ומן סופינא שפירושו שותקת כלומ' גבירה שתקנית . בפרשת נח קרוסוני ממנן פי' שרים .

קרדינותא בזוהר בוצינא דקרדינותא ראיתי בו כמה פירושים של תהו והאמת שהוא לשון יוני ופירושו שמחת לב קרדיא בלשון יוני לב וכדי להעלי' אמרו כן לפי שסודה למעלה בקוצו של יוד וממנה המוחין לאבא ודי בזה כאן .

קר בב"ר פ' ע' אלו ג' קרואים פי הערוך ג' ארונים של בית הכנסת וקשה וכי בכל ב"ה יש ג' ארונים ועוד כי אין קרויי' ארוני' ונ"ל ג' העולים לקרוא בתורה ומצאתי כדברי בירושלמי דברכות דף י"א אילין ג' קרויות וכו' עיין שם ובתעניות ירושלמי דף ס"ו סוף עמוד ג' ולא שבעה קרויין אינון עוד שם בדף ס"ח ג' קרויות שבתורה לא יפחתו מעשרה פסוקים .

קריפא עיין לקמן בערך תפס .

קרקס בתי קרקסאות כתבתי באות התיו .

קוריים בערך גת .

קרידה פרסיקה בירושלמי דכלאים דף כ"ז פי' אפרסק אגוזיי בלשון יוני .

קורדקייסין בפסחים ירושלמי דף ל' ובבלי דף נ"א קורדקיות של זהב ובויקרא רבה פ' י"ב קורדקין שלה פי' בערבי קולקב ביוני גליציא בטורקי נאלין בלעז צוקולי .

קוריים בירוש' דשבת דף י"ו חבלים של קוריים כלי קוריים פי' מין קש וסיב . ובמדרש קהלת פסוק ושנאתי את החיי' נתעטף בכלי קוריים שלו נ"ל דגרסינן קוריים בסמך .

קרס מהו לעתים לקירסין פיר' עת בלשון יוני קירוס והערוך הביא ג' נ"א משובשות .

קרסיות לטובה במדרש קהלת פסוק גם במדעך ענין האזנה והקשבה ולשון יוני הוא .

קרטיסים בים פי' עיכוב זמניעה שלא יפרשו ספינות בים הגדול .

קוריסין בר"פ עקב פי' בזול וכן מפורש שם ומתנות כהונה פירש הפך האמת .

קרוכין או קרוקין עגלות מכוסות שש עגלות צב .

קירמיידן רעפים כפופין שמכסין בהן הגגות בארץ יון ואדום טיגס בלעז .

קורסם פירש הערוך היינו ברזל ט"ס הוא וצ"ל ברדל ענין הכאה ונ"ל נשיכה מן כי יאכלנו הארבה ת"י יקרסם . והנן נמי שדה שקרסמוה נמלים וכתיב יכרסמנה חזיר מיער .

קרץ ברבות פרשת קדושים פ׳ כ״ה אי קרצת לא חשכת בעל מתנות כהונה לא הבין הכונה וכתב שם שבושי׳ והאמת דה״ק ליה אם תגיע לאור הבקר לא תגיע לערב כי זקנת מאד ולמה לך לטרוח . ואכלו קרציהון דיהודאי פירושו אכלו בשרם כמ״ש בקרוב עלו מרעים לאכול את בשרי ולשון יוני הוא ודרך העולם מי שמדברים עליו אומר אכלו את בשרי.

קושרתיה בילמדנו ר״פ אחרי מות פי׳ המדפים קו השרר׳ כמו שאוחזין בידיהם המלכים ושבוש הוא כי לא היה הולך אלא כהדיוט כמ״ש שם שהיו קורין אותו שוט׳ ומכין אותו בקנה ועוד כי מה שאוחזין המלכים אינו נקרא קו אבל נקרא שרביט הזהב או שבט מלכו׳ . ועוד כי במדרש קהלת פסוק וכל אשר שאלו עיני ובפסוק שבתי וראה תחת השמש ובפיסקא דאחרי מות ובערוך ערך קשר לא גרסינן הכי אלא ה״ג קשרתיה וצ״ל קערתיה והיינו קערה לאכול בה א״נ קשרתיה בערבי קליפתו מנהג הגולים לוקחין קליפת דלעת יבשה ועושין אותה כמו קדרה ומשתמשין בה כמה מיני תשמיש וקודיה כמו כוזיה כוז לשתות בו . וע״ק לו דא״כ קנה למה ליה .

אות הריש

רבב בירושלמי דמ"ק דף פ"ג אפי' רבנינן לא חכמין מבארה מתניתין פי' הרבנים שלנו .

רבסי בירושלמי דשבת דף ג' ב' ר' ירמיה סלק לגבי רבסי פי' רב אסי .

רבע בירושלמי דברכות דף י"ב ב' גזירה דהוא רבע פי' גוזר אני שהוא ישב .

רהט בויקרא רבה פ' ל"ה רהיטין של יעקב פי' לורעו קורא כן לפי שהוא רץ כחץ .

רזח בית מרזח הוא בית האבל ורז"ל קורין לשמחת הרשעים וסעודותיהן מרזיחין ובמדרש קהלת פסוק טוב ללכת כתב מתנות כהונה שבוש .

רחתת ענתה דק"ש בירושלמי דברכות דף י"ד ב' פי' הגיעה זמן ק"ש .

רוטב כתב הערוך תמרים שאינן מבושלות נקראין כן בערבי . ואני אומר מבושלות יותר מדאי והן לחות ורכות ולא יבשות .

רטט במדרש שיר פסוק לסוסתי כמרטט לפניהם פירוש מוציא רעי וז"ש שם כד"א רפחה דמשק הפנתה לנוס ורטט החזיקה שרפו נקביה והטילה רעי מגודל הפחד החזיקה כאדם שמחזיק עצמו שלא יטנף המכנסים .

רטיח אונגוינטו בלעז (*unguento*, Salbe).

רכך בשמות רבה פרשה ב' כמה ריכוכין התקנה למעוברות בספר כתיבת יד גרסינן ריקוחין וכן תמצא בילמדנו בפרש' שמות וכן עיקר כי לפי שהמעוברות נפשן קצה בלחם ומאסות התבשילין הן צריכות מרקחות .

רכב כל כניסת נשמה בגוף נקרא בזוהר רכיבה או הרכבה וזה בין באדם בין בבהמה חיה ועוף בין בגופניים בין ברוחניים . בפסו' והנחש היה ערום נחת סמאל מן שמיא רכיב על נחש פי' נכנס סמאל בגוף נחש ונתלבש בו ונתגשם . ועל זה הדרך לפעמים בקדושה כמו הנה ה' רוכב על עב קל וירכב על כרוב ויעוף .

רסס בויקרא רבה פר' י"ט ובמדרש קהלת פסוק בעצלתים הדין רסיסא פי' מתנות כהונה לשון ריצוץ ושבוש הוא שהרי מדרש זה קאי על ידלוף הבית ולכן פי' טפין כמו רסיסי לילה וה"ק מהבית הדולף יש סכנת מפולת אבל מהבית הבקוע אין סכנת מפולת כיון שנתישב הבנין כך ובמדרש שיר פסוק נרד וכרכום הגירסא להפך .

רפאיות בילמדנו פרשת תצוה יש לי גפן שעושה ג' רפאיות בכל שנה פי' שלש פעמים בשנה מוציאה ענבים .

רפט בנדרים ירושלמי דף ל"ט ג' ביצה רופיטון לשון יוני הוא ופירושו רכה שנגמעת .

רפק בב"ר פ' מ"ה ה"ג מתרפקות על בעליהן כמו מתרפקת על דודה .

רפש שם פרש' ויגש רפש תד רפיש פי' בעט בעיטה בארץ .

רצף שם פר' ז' רצוף רצפך פי' הערוך שהם דברי המלקה ואני אומר שהם דברי הלוקה שנתרצה ללקות וכן תבין דעת יפה תאר . אבל מה שפי' השטח שטיחתך מלשון רצפת בהט וששׁ אין נ"ל ס' לא בלשון הקדש הוא מדבר אלא ה"ק ליה דרוש דרשותיך וחבר ראיותיך כי טובות הנה רצוף מלשון ימים רצופין .

רקד בערוך יש כאן ט"ס ועיין מה שכתבתי בערך זמר .

רקב בפרק אין מעמידין דף ל"ב הרוקבאות ויקח לחם וחמת מים תרגומו רוקבא דמיא כלי עור שנותנין בו מים נקרא בערבי ראקווי .

רש השני בערוך יש כאן שבוש גדול עיין מה שכתבתי בערך בעל .

רתק בשמות רבה ס"פ כ"ז שלא הרתיק עליה פי' שלא חזר וסבב עליה . שם פר' ל"ג הקב"ה הרתיק עלי מחזר עלי . בב"ר פ' נ"א מרחק מן גבר פי' אגרוף ולא אבן ודלא כיפה תואר .

אות השין

שין שקליה לאליל ואותביה בשין ותיו שלך פי' הערוך בשת ותחת שת מקום השתנת מי רגלים תחת מקום הצואה. ולא נהיר כי מקום מי רגלים אינו ענין לכאן כלל ובעונותינו באזנינו שמענו בכל עת המנבלי' פיהם אומרים שימהו כפי הטבעת ואף כאן שין ותיו מקום א' הן שת והו' והוא פי הטבעת.

שב אלמנה שבבית נ"ל פי' שרגילה הרבה אצל שכנותיה.

שבחו של רשב"י בירושלמי דברכות סוף דף י"ב ובב"ר פ' ל"ה ובמדרש קהלת פסוק חופר גומץ דף קי"א וב"ר פי' ע"ט. שבחו של חותנו רבי פנחס בן יאיר בפ"ק דדמאי ובבבלי פ"ק דחולין. שבחו של רבי אלעזר בר"ש בפסקא דויהי בשלח. ובמדרש קהלת פסוק תן חלק ובב"מ בהשוכר את הפועלים.

שבל בסוף שקלים מהלכין שיבולת פי' באמצע כמו שבולת הנהר שהיא באמצע.

שגמיו בב"ר פ' כ"ו פי' עצים כמו רצועות שלוחות הדלת מסומרו' בהם והיינו דתנן נסרים שבמרחץ ששיגמן. אני משגמן ביסורין פי' רוצען כדאמרינן אליהו רוצעו ויפה תואר פירשו מקשרן ואין נ"ל. גם מ"ש שגמיו בריתיו או ציריו אין נ"ל ובמדרש קהלת פסוק טובה חכמה פיר' מתנות כהונה ציר ושבוש הוא.

שגר בירושלמי דברכות דף ט' ג' אשגר חד ברכה פי' שכח ודילג ומזה הענין אשגרות לישן.

שחל השחלים והשום בערבי חרף או רשאד בלעז מסטוירסו נסטורצו.

שחן בב"ר פ' ט"ו דבוק לשחין וישחין לך פי' התדבק עם החם והתחמם .

שהץ בשמות רבה פ' ח' שחצים בעולם פי' כמו שקצים .

שייצת סייבת בב"ר פ' ע"ח דע שאלמלא שהמלאך ציער את יעקב וגם נגע בכף ירכו לא היה יעקב יכול לומר לו לא אשלחך ובפרט שהיה המלאך אומר הגיע זמני לומר שירה אבל כיון שהוא הקדים וציערו בכח ובדין אמר לא אשלחך וכו' וז"ש שייצת סייבת כלומר כיון שעקצתני וצערתני כל הלילה ואח"כ נגעת בכף ירכי ועשיתני צולע לא אשלחך וכו' שייצת מלשון שיצין שהן קוצין סייבת מלשון סיב של דקל .

שכרון בב"ר פ' ח' פי' אנגריא ולשון ערבי הוא סוכרא .

של בב"ר פ' כ"ב מאיזו שלוה נשלה פי' הוסר ובפ' כ"ו לא ישלי וי' מפומך לא יסור .

שם בריש ב"ר שמו של משיח הוקשה לבעל יפה תואר איך הזכירו בו בריאה ונדחק לתרץ ונ"ל כי שמו של משיח זוהי נשמתו כמו ותקראנה לו השכנות שם . שם עולם אתן לו וזהו שמו של משיח הנזכר במדרשים .

שמן בויקרא רבה פר' ה' תשבע מן שמיניהון פי' עגלי מרבק .

שמשק בפרק שמונה שרצים מאי אזוביון שמשק נ"ל דהיינו מאגוראנה כי כן בלשון לטין נקראת שמפשוקום .

שמר בסוטה ירושלמי דף כ"ו ג' אתמול טמאה שמירון טהורה פי' היום ביוני סימירא .

שנץ בירושלמי ס"פ היה קורא כשעלה רבי ייסא מבבל לא"י הלך לרחוץ בחמי טבריא פגע בו לייצן אחד והכהו על צוארו אמר לו עדיין עונקתך רפיא פי' הענק שבצוארך רפויה והמנהג לעשותו מצומצ' וצר כדי שידחוק את הבשר ותיראה שמינה כי לכן נקרא קטלא אפונאדור בלעז . ועוד י"ל עונקתיה כמו חונקתיה . והיה שר העיר יושב ודן ליסטים אחד ובא אותו לייצן ועמר משחק כנגדו

אמר השר לליסטים מי היה עמך . א"ל זה שמשחק היה עמי תפשו השר והכהו ביסורין והודה לו על הרוג אחר . יצאו שניהם טעונין שני עצים לתלותם עליהם פגעו בר' ייסא שהיה יוצא מהמרחץ א"ל הליצן אותו ענק שהיה רפה כבר שנצת פיר' הרי נדחק שעתה ידחקו החבל על צוארו ויחנק . א"ל אי רע המזל ולא כן כתיב ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם . קשה היא הליצנות שתחלתה יסורין וסופה כלייה תחלתה יסורין שנאמר אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם וסופה כלייה שנאמר כי כלה ונחרצה שמעתי וגו' .

שעף נכאת וצרי ולוט תרגום נכאת שעף כמו שעוה .

שף בויקרא רבה פ' ל"ר קדרה על שפייה פי' כירה כדתנן לשפות עליהם את הקדרה וכתיב שפות הסיר שפות . וענין אחר שפאי דחמר במדרש שיר פסוק אל תראוני פירוש המוליכים יין ממקום למקום למכור נקראים שפאיים .

שפט בשמות רבה פ' ח' ובילמדנו פר' וארא ופ' בשלח אל תקרי שפטים אלא שפוטים פי' בעילות בלשון לעז . במדרש קהלת פסוק ונתתי את לבי לדרוש שיפוטו של ממון שיפוטו של גזל שיפוטה של תורה ענין תאוה וחמדה . ומזה הענין י"ל ואת יואש עשו שפוטים כלומר עשו תאותם בו . צדיק יצר הטוב שופטו רשע יצר הרע שופטו פיר' משתרר עליו ושולט בו .

שפע בויקרא רבה פר' ט' משופע ביותר פי' שפל ועניו ולכן חשב שהוא חכם . במדרש קהלה פסוק את הכל עשה יפה שפעת קורייה פי' קורה גדולה וגסה .

שר בירושלמי ס"פ היה קורא תרין שרין פי' שתי קורות להצלב עליהן .

שרע בירושלמי דברכות דף ט' גילתיה שרעה פי' נופלת ונשמטת ממנו . בשביעית דף ל"ז ודף ל"ח ד' שרע מינה פי' משך ידו ונשמט . שם דף י' ב' ובמדרש קהלת פסוק טוב ללכת רבי זעירא שרע בדיבורא פי' נפל בשדה בשובו מבית החיים והרואים חשבו שמחסרון כח נפל ובאו להקימו ואז ראו שלא נפל מחולשא אלא שברצונו נתעכב

שם וישאוהו למה ישב שם ויען ויאמר כדי לחשוב בענין המיתה . שרע פי׳ נשמט ונפל . בדיבורא כמו בדברא איעני פירו׳ נתעכב ודומה לו בנשוא רבה פרשה ט׳ איעני דרש פיר׳ נתעכב ואיחר בדרשתו .

שקיזומי שם בירוש׳ דף י׳ ד׳ שקיזומי ופיתא פי׳ חתיכות פת מבושלו׳ ולשון יוני הוא אבל מ״ש שם פיתא ופירור הם פירורין קטני׳ מבושלים .

שרי קברא בזוהר פרשת שמות דף י״ו ע״ב או עמוד כ״ז פי׳ שבועה במי שעתיד לפתוח הקברות .

שרף שורפה חיה שרף פינכא דדייסא לשון לעז הוא סורויר אי נמי בערבי שרב . כל סעוד׳ שאין בה שרף פי׳ תבשיל במרק בערבי שורבא או גורווא . הצרי אינו אלא שרף משקה שנקרש בלעז גומא בערבי צמג .

שרץ בירושלמי דנזיר דף נ״ו רשב״י אומר מפני מה אמרו השרץ מטמא בכעדש׳ מפני שתחל׳ ברייתו בכעדשה . ופריך רבי יוחנן אי הכי המת יטמא פחות מכזית דאמר רבי יוחנן להביא את הנפל שאין בו כזית וכן הנבלה תטמא כגרגיר של אפונים דאמר רבי חנינא אני ראיתי עגל כאפון בשפיר . ומשני מאי כרון מדרשות אמינא דרוש קבל שכר ע״כ . כתוב בשלטי הגבורים דמסכת ע״א דף שנ״ד ב׳ וכי המדרשות אמנה הם הרי לך מבואר שלא אמרו חכמים המדרשים על דרך אמונה ועיקר אלא להרבות טעמים למקרא עכ״ל . ולא ירד לסוף דעת הלשון הזה וחלילה לומר כדבריו אלא הכי פירושה לפי שמן מ״ש רשב״י בטעם טומאת השרץ היה מתחייב להוליד תולדות בדין טומאת מת ונבלה שיטמאו בפחות מכזית וזה הפך ההלכה לכן אמרו שאין לדקדק כ״כ על הטעם ההוא דאין משיבין על הדרש דהיכא דאיכא למדרש דרשינן ואין למדין משם הלכה למקום אחר . ואם לא היה המדר׳ אמונ׳ ועיקר איך אמרו דרוש וקבל שכר . וכל זה כתבתי לפי גרסתו אבל יש לומר שנוסחא משובשת היא שהרי בספרינו כתוב אמינא והכי קאמר מדרשות קאמרת אני אומר דרוש וקבל שכר .

שיר באחרון מכלאים השיריין והכלך בירושלמי פי' מטכסא והוא משי בלשון יוני והערוך כתב שש טוב ולא נהיר.

ששיתא דקנדילא בנשוא רבה פ' י"ב פי' הערוך פתילה של נר ואני אומר עששית עין מובלעת ואחר ימים מצאתי כדברי ברבות ובילמדנו ס"פ וארא ובמדרש שיר פסוק צאינה וראינה ובפסיקתא פר' ט'.

שת שותא דינוקא בשוקא או דאבוה או דאימיה פי' דבור[17] כמו שועתא. בתעניות ירו' דף ס"ו ד' מתחמד מישמוע שועתה פי' האב לשמוע דבורה.

שתם במדרש איכה פסוק גם כי אזעק תשתם תביתו פי' תפתח ונראה מה שבתוכה אם טוב או רע ומתנו' כהונ' כתב תשבר ותסתר ושבוש הוא.

---

17) In der *ed. princeps* steht hier noch עין מובלעת, was ein aus dem vorhergehenden Artikel ששיתא entstandener Schreibfehler ist.

אות התיו

תובן בירושלמי דחגיגה ומה הוית דריש תובן פי' מה הייה דורש עוד . פריטין תובן מעות יותר . ובלשון משנה אומרין שוב כמו ושוב מעשה ברבי פלוני ר"ל ועוד .

תבליא בריש דמאי והגופנן שומרה פי' בערבי שומאר בלעז פינוגו מה בין ביהודה בין בגליל מן מה דמתלין לה מתל בגליל שומרה שמר מרה מאן מתליך אם תבליא הדא אמרה בגליל פטר וביהודה חייב פי' ממה שמושלין משל בגליל ואומרין פינוגו שומר המרה בבריאותה אי נמי שומר בעלי' מי כמוך אם כל התבלין הנותנין טוב טעם משמ' שכול' היו רגילין לאכלו והי' בא מן ההפקר ולכן שם פטו'. כוסברא כוס ברתא פי' אכולי בתי כי טוב מה בין ביהוד' בין בגליל מן מה דמתלין מתל ביהוד' כוסבר' כוס ברתא מאן מתליך אם תבלי' פי' ממה שמושלין משל ביהודה ואומרים כוסברא כוס ברתא מי כמוך אם כל התבלין משמע שכולם היו רגילין לאכלו והיה אצלם הפקר ולכן שם פטור . ודע כי גם האניסון הוא מין שומאר והוא המשובח . והכוסבר המשובח הוא גרגירי הזרע היבש .

תבק בב"ר פ' ל"א אמה תבקין כמו תבקינא פי' אמה של תיבת נח .

תודוס איש רומי בפסחים ירושלמי דף ל"ד שם חכם גדול הוא שהיה משלח לא"י פרנסת החכמים ופי' תודוס תיאודוסי בלשון יוני יהונתן או מהתיה .

תחלם במדרש איכה פסוק בילע ה' ובירושלמי דתעניות דף ס"ט כפר שחלים דהוון מרביין בניהון כאילין תחלוסיא . הערוך הביאו ולא פירשו אבל ממה שכתבו בפרק בפני עצמו ולא כתבו בפרק דלעיל מיניה נראה שלדעתו זהו דבר אחר

ואינו שחלים הנקרא מסטואירסו או נסטורצו או קריסון ובערבי חרף או רשאד ובודאי כן הוא כי אם היה פירושו רשאד לא יתישב לא גירסא זו של ירושלמי ולא גירסת הבבלי בפרק הניזקין דף נ"ז שאמרו שהיתה פרנסתן מן שחלי' ולכן פרש"י שם מין מאכל הוא ולא פי' קריסון כמנהגו במקומו' אחרי' כי א"א שמאותו ירק היתה פרנסתן . ונ"ל שזהו מענין תחל השני שכתב הערוך שפירושו תמרים וה"ק היו מגדלין בניהם כתמרים כלומר בעלי קומה ע"ד הכתוב צדיק כתמר יפרח וכתיב אשר כגוב' ארזים גבהו אי נמי לענין הרבוי קאמר כי דרכן של דקלים שגדלין זה בצד זה עד שמכסין את עין כל הארץ ובזה יתישב ג"כ גירסת הבבלי שהיתה פרנסתן מרוב התמרים שהיו מוכרים . ובעל מתנו' כהונ' כתב שהיו מפרנסין בניהם בשחלים ושבוש הוא . ובענין תחל השלישי שכתב הערוך שהוא רשאד קשיא לי מ"ש בגמרא שחלים לבנים וכי יש שחלים שחורים ולבנים . ונ"ל כי ליבש קורא לבן וללח קורא שחור אי נמו לזרעו קורא לבן וז"ש בגיטין דף ס"ט לינפח ליה חבריה כי היבש אפשר לדוכו ולעשותו אבק ולנפחו . ובויקרא רבה פי' ט"ו פסק המעין הלבין הירק .

תלש מירק סיפסף בנשוא רבה פר' יוד פי' תלש עקר השיער מעיקרו מירק השירו ע"י סם כד"א את תמרוקיה . סיפסף קצץ מקצת ונשאר מקצת .

תזקיטא לעיל בערך זקט .

תמהוי מלא כל טוב בילמדנו פרשת כי תצא פי' בערבי טבאק ובלשון טורקי סיני .

תנחומא כתבו המדפיסים תנחומא הנקרא ילמדנו ושקר הוא הלא תראה הילקוט שמזכיר שניהם בכמה מקומות אלמא האי לחוד והאי לחוד . והנה הנחומא אינו נמצא כלל ואולם נתבאר לי שיש ממנו ארוך וקצר הקצר הגיע לידי בשלימות והארוך הוא חשוב מאד הגיע לידי ממנו פרשת ואתחנן ופרשת עקב .

תנינא הא דאמרינן בזוהר יחודא תנינא ח"ו אינו

כפשוטו כי באמת אין שם אלא יחוד אחד והוא ארבע אותיות של שם ההויה מיוחדים ואדוקים באין סוף . ומ"ש יחודא תנינא אינו אלא ע"ד השאלה ואדרבה עיקר הכונ' בו הוא קיצוץ ופירוד ר"ל לקצץ הערל' ולהפריד הטומאה מן הקדושה שלא תטול חלק מן השפע היורד מהאצילות לנבראים הקדושים שהרי עשו הודה ואמר את בכורתי לקח והנה עתה לקח ברכתי ולכן צ"ל בשכמלו בלחש כדי שלא יקטרג זולתי ביום הכפורים שאין לו בו שליטה . וכשיתקיים בלע המות לנצח ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד בהדיא אבל עתה אומרין ועד במקום אחד . כללו של דבר יחודא תנינא ר"ל שהנבראים הקדושים מתיחדים לקבל השפע לבדם ואין לזרים אתם .

תנופולין במדרש איכה פסוק היו צריה פי' שם עיר ואולי שצ"ל מנופולין והיא עיר גדולה במחוז הפוליא ומתנות כהונה כתב שבוש .

תנובה בירושלמי ס"פ אין עומדין אם עשו שפתותיו של אדם תנובה יהא מבושר שנשמעה תפלתו פי' תורה כבתוב מפרי פי איש תשבע בטנו . תבואת שפתיו ישבע . וכן להפך מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה .

תסוורתא לשון לעז הוא טיזורו בלשון טורקי חאזנא אוצרות המלך .

תענית כתב הרמ"בם ז"ל בראשון מהלכות תעניות אם אכל ושתה ואח"כ התחיל להתענית שאר היום הרי זה תענית שעו' עכ"ל . וכן דעת אבי העזרי בסימן תת"נה ובתנאי שיקבל קודם . והר"ן ז"ל כתב שנראה שגם הר"יף סובר כן . והראב"ד כתב אין זה כלום וכו' ואני אומר כי לדברי הרא"בד שפירש שתי המימרות של רב חסדא בתענית שעות קשה דאם כן אמאי פסקינהו לתרי מימרי היה לו לומר והוא שלא טעם כלום כל אותו היום ושקעה עליו חמה . וע"ק כי כשנדקדק נמצא שאין צורך למימרא השנית כלל שהרי ממ"ש והוא שלא טעם כלום כל אותו היום משמע ששקעה עליו חמה וכן לגירסת עד הערב . וקושיא זו בפירוש תלמיד

הרמ"בן ז"ל מצאתיה. ואם ירצה הדוחה לסבול קושיא ראשונה בעל כרחו יקשה עליו אמאי לא נקט כלישנא קמא ולימא הכי הא דאמרן מתענין לשעות והוא ששקעה עליו חמה. והו' אם איתא לפירוש הרא"בד מיד כשתירץ אביי שאני הכא דלא קביל עליה היה לו לגמרא לומר ורב חסדא אמר אפי' קביל עליה כל שלא שקעה עליו חמה לא שמיה תענית אלא ודאי ליתה לפירוש הרא"בד. ודעת התוספות בעבודה דף ל"ד שהמימרא השנית בתענית שלם איירי וכן דעת הגאונים עיין בשבלי הלקט דף ל"ט ב' וכן משמע לשון לא שמיה תענית דומיא דלא שמיה תענית דבסמוך כל תענית שלא קבל עליו מבעוד יום גם לשון כל תענית הכי משמע כחברו. וגם ראבי"ה ז"ל פי' בהדיא מימרא שני' בתענית שלם וכתב עוד קצרו של דבר מעת שמקבל התענית א"ר חסדא שלא יטעום כלום כל היום דהיינו עד הערב אבל במה שאכל קודם לא קפיד גמרא וכל היום דנקט אשעת קבלה קאי כך צריך לפרש כדי להשוות הבבלי והירושלמי עכ"ל. ונ"ל להשוותם בדרך אחרת ואומר דגם רב חסדא מודה לירוש' והאי דאמר הכי לחדודי לאביי כדאמרינן בעלמא וכיון שהקשה עליו אז פירש לו כי הוא רבותא קמ"ל דלא מיבעיא מי שמקבל תענית עד חצות או שאכל וקבל תענית מחצות ואלך דשפיר דמי כדברי הירוש' כיון שמתכוין להתענות אלא אפי' זה שנמלך דסד"א האי לאו להתענות קא מכוין והאי דקאמ' הכי משו' דאגב אונסיה וטרדיה לא מצי למיכל והילכך לא יהא חשוב תענית קמ"ל. והוי יודע כי מה שכתוב בעבודה דף ל"ד גבי תענית שעות ואם השלים שבוש הוא ולא גרסינן ליה בגמרא כתיבת יד. ומיהו ראוי לחקור בענין תענית שעות הרי שהיה דרכו לאכול אחר ערבית ובד' שעות ביום כי אמר הריני בתענית עד ד' שעות ביום לא מסתבר שיחשב תענית דהא אורחיה בהכי וכן אם אחר סעודת היום קבל עליו עד הערב ואי משום שתיה לחודה לא מסתבר דסגי. ונ"ל דרבי יוחנן כשאמר עד שאסיים פרקי היה מעביר זמן סעודה ורבי יונה

אכילת עראי ומועטת אכל סוף דבר אין קורין מתענה אלא למי שסובל צער רעבון וצמא ולפום צערא אגרא . וגרסינן בירושלמי דפרק חלק ובמדרש שיר פסוק שחורה אני כמה התענה אחאב ג׳ שעות היה רגיל לאכול בשלש ואכל בשש ע״כ . ומ״ש הרב המגיד שה״רם גורס והוא שלא טעם כלום עד הערב ה״ג בספרינו וגם בגמרא כתיבת יד ומיהו קשיא לי למה הוקשה לרב המגיד גירסת כל אותו היום עד שאמר שאין לר״מ התנצלות והלא הן הן דברי הר״מ שאמר והוא שלא יאכל כלום שאר היום וכדמפרש ואזיל כיצד וכו׳ . ולמה לא הקשה הרא״בד שדברי הר״מ סותרין זה את זה שבתחלה אמר שמתענין לשעות ובתנאי שלא יאכל קודם ובסוף אמר שאף אם אכל קודם מיקרי תענית שעות . וע״ק על הרב המגיד שכתב התנצלות שאי אפשר לאמרו כלל מדאביי . ולענין תעני׳ שעות שכתבו ההגהות בשם הירושלמי נראה לי שגם מהבבלי משמע כן מדאמר אביי שאני הכא דלא קביל עליה משמע הא קביל עליה אף על פי שהיה אוכל אחר תפלת השחר שפיר היה קרינן לשעות דליליא תענית שעות וגם רב יוסף הודה לו ולא חלק אדם בזה . ומ״ש בבית יוסף בא״ח סי׳ תקס״ז בשם ספר אגודה שקבלה שכל מי שמתענה פעם אחת תענית חלום בר״ה צריך שיתענה כל ימיו ואם לאו יסתכן וכו׳ אני תמיה וקשה הדבר להאמין לה״ד לחולה שהוצרך להקיז דם בר״ה ואמר אומר שיעשה כן בכל שנה והנה כן הדבר הזה וכי לפי שפעם אחת התענה בר״ה ברשות שהוצרך לבטל גזרה אני נאמר לו קום חטוא בלא צורך בכל שנה אתמהא . וכבר סמכתי על סברתי זאת ועבדית עובדא בנפשאי פעם א׳ הוצרכתי להתענות בראש השנה על חלום ולשנה האחרת אכלתי ולא חששתי ולא אונה לי רעה ולא תאונה .

תפח בב״מ דף פ״ו עד אלישע לא הוה דחלש ואתפח פירוש לא היה אדם שחלה ונתרפא . ענין זה נאמר בזוהר פרשת תרומה יותר באורך וכן אמרו שם . בתר דשכיב יעקב לא הוה בר נש דהוו ליה מרעין דלא מית עד דאתא חזקיה

וכו׳ וכן אמרו בב״ר פ׳ ס״ה . וקשיא לי והלא מיכל שלחה לשאול ותאמר חולה הוא . ודוד אמר מי יודע וחנני ה׳ וחי הילד . והמצרי אמר לדוד ויעזבני אדוני כי חליתי היום שלשה . וירבעם שלח אשתו אל אחיה השלוני לשאול על בנו כשחלה . ואחזיה בן אחאב שלח לדרוש בבעל זבוב אם אחיה מחולי זה . ובן הדד מלך ארם שלח לשאול מאלישע האחיה מחלי זה . ואלישע גופיה חלה שלשה פעמים כמ״ש בב״מ דף פ״ז . ותו מאי חלה חזקיהו למות פשיטא ולמה הוצרך הקב״ה לומר לו צו לביתך וכו׳ פשיטא .

תפס בזוהר פרשת ויחי בעובדא דרבי יצחק ה״ג תפיסא דמריה קריפא בגדפוי דר״ש פי׳ תפוס אדוני נסתר בכנפי ר״ש . קריפא בלשון יוני נסתר .

תפילין נהגו העולם לברך להניח תפילין בנון רפה כי כן כתב האגור והביא דבריו בית יוסף ולא חשש לבדוק אחריו וכן כתב בשלחן ערוך ואני אומר שטעות הוא כי להניח בנון רפה ר״ל לתת מנוחה כמו שאומרים בליל שבת כי בם רצה להניח להם וכן להניח ברכה אל ביתך ר״ל שלא תהא ברכ׳ עוברת אלא נחה וקיימת . אבל כאן צ״ל להניח תפילין בנון דגושה ור״ל לשום תפילין כמו נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו וכו׳ הנה זאת חקרנוה כן היא וזהו האמת השומע ישמע .

תיקו נ״ל שפירושו תיקום כלומר תעמוד כך בשאלה כי אין תשובה . ויש ספרים במסכת נדרים שבמקום תיקו אומר מיבעי ליה .

תורמוס בריש מדרש חזית כתב בעל מתנות כהונה מין עשב . ואני אומר אלמלא לא ראיתי לא האמנתי שיטעה אדם בזה ואינו אלא מין קטנית ידוע לופינו בלעז .

תרף שם פסוק גן נעול מציץ עליה והרף מזוניה פי׳ כמו וטורף ודברי מתנות כהונה שבוש .

תרונוס של ב׳ רגלים בילמדנו פרשת תרומה פי׳ כסא בלשון יוני תרונו׳ . ועד שלא נבנה בית המקדש לא היה בעולם אלא תורה וגמילות חסדים והיה חסר עבודה

שהוא הרגל השלישי . ומזה הענין מה שהביא הערוך בערך מתרין ולא פירשו והוא מ"ש בב"ר ובר"פ אמור עד שלא הגיע למיתרין שלו פי' מקום מושבו וכסא כבודו . ומזה הענין במדרש קהלת פסוק מה יתרון כל איניש ואיניש לא מתרין אלא עם בעלי אומנותיה ר"ל אינו יושב .

תותביתא בילקוט איכ' סוף סימן תתר"לו מאן דלבי' מתנסי במאניה עביד תותביתא פי' מי שלבו מתנשא בכליו הוא עושה לו לבוש נאה כדאמרי אינשי במתאי שמאי בלא מתאי תותבאי פי' בעירי שמי מכבדני לפי שמכירין אותי אבל במקום שאין מכירין אותי לבושי מכבדני .

תתיא בב"ר ר"פ כ"ט א"ר חנינא אינוניתא נ"א עינתניא וכן תמצא בירושלמי דברכות דף י' ג' וכן בפיאה דף י"ו ובערלה ס"ב ג' ובשבת דף י' וכן עיקר ונ"ל שהוא תואר ע"ש מקומו כמו ענתותי . וגירסת הערוך ופירושו גם פי' הר"מ כלפו ז"ל לא נהירא לי ברם נראין דברי רש"י ז"ל שכתב אונקיא אחת של זכות היה לנח כלומר זכות מועט . ודע כי אי נקי קא דריש כמו אונקיא .

תורה בויקרא רבה ר"פ י"ט ד"ת צריכין השחרה והערבה פרנסה מניין מי יכין לעורב צידו פי' לפי שאמר שכל היום או רובו צריך לתורה לכן שואל אם כן פרנסתו מאין תבא לו ומשני יבטח בה' וישען באלוהיו ומתנות כהונה קלקל הגירסא ופירש שבוש כי לדבריו הספר שואל ואינו משיב . במדרש קהלת קודם שמח בחור תורה שאדם למד בעולם הזה הבל היא לפני תורתו של משיח . ובילקוט ישעיה סימן רצ"ו והקב"ה יושב ודורש תורה חדשה שעתיד ליתן על ידי משיח . ובריש מדרש חזית כל מי שאומר דברי תורה ברבים זוכה שתשרה עליו רוח הקדש .

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

מעשיות

א גרסינן בירושלמי דסנהדרין דף י"ח עמוד ג' וברה"
דף נ"ח ב' מעשה ועיברו את השנה על פי שלשה רועי בקר
חד אמר בכיר ולקיש באדר מינץ פי' מנהג השנים כי באדר
האביב והאפיל הכל הנץ ופרח ובשנה זו עדין לא ראינו
זה . וחד אמר תור באדר בעדריה ימות ובטול תינתא ישלח
משכיה פי' מנהג השנים כי באדר אם ימות שור בעדר לא
יפשיטוהו שם אבל יסחבוהו לתח' תאנה כי טוב צלה ויפשיטוהו
שם מרוב החום ובשנה הזו עדין אין חום ולא התאנה חנטה
פגיה . וחד אמר קידום באדר פות בלוש ופוק לקיבלה פי'
מנהג השנים כי באדר רוח הקדים מנשבת ואד' פושט בגדיו
מרוב החום ויוצא לקראתו וימלא קדים בטנו . ואנו רואין
שנה זו שעדין אין גם אחד מאלו הסימנין ועיברו השנה
על פיהם .

ב בפ"ק דדמאי וברה"פ עקב שני עניים הפקידו אצל
רבי פנחס בן יאיר שני סאין של שעורים הלך וזרעם וקצרם
והכניסם . כשבאו ליטול שעורים שלהם אמר להם הביאו
חמורים וגמלים שישאום . רבי פנחס בן יאיר הלך לעיר אחת
באו ואמרו לו העכברים אוכלין תבואתינו גזר עליהם ונתקבצו
התחילו מצפצפין אמר להם יודעים אתם מה הם אומרין
אמרו לו לא . אמר להם אומרין שאינכם מעשרין . אמרו
לו ערבנו שאם אנו מעשרין שלא יאכלו עוד וערבם ולא
הוזקו עוד . מלך הערביים נפלה ממנו מרגלית אחת ובלעה
עכבר בא לו אצל רבי פנחס בן יאיר א"ל וכי אני חובר
חברים . א"ל על שמך הטוב באתי אל תשיבני ריקם .
מיד גזר עליהם ונתקבצו ראה אחד בא כפוף אמר זה בלעה
גזר עליו ופלטה . ר"פ ב"י הלך לעיר אחת באו ואמרו לו

מוצא המים אינו מספיק לנו אמר להם שמא אינכם מעשרין. אמרו לו ערבנו שאם אנו מעשרין יספיק לנו וערבם ועישרו והספיק להם. ר"פ ב"י היה הולך לבית המדרש והנהר הנקרא גינאי היה מהגבר מאד א"ל גינאי גינאי למה אתה מונעני מבית המדרש מיד נחלק לפניו ועבר. אמרו לו תלמידיו יכולין אנו לעבור אמר להם מי שיודע בנפשו שלא ביזה לשום יהודי מימיו יעבור ולא יוזק. רבי חנינא בן דוסא היה יושב ואוכל בליל שבת ונפחה השלחן לפניו ונפל. אמר לאשתו לא על חנם הוא זה אמרה לו תבלין שאלתי משכנתי ושכחתי לעשרן. מיד הזכיר התנאים של מעשרות ותיקנם ועלה השלחן מאליו.

ג בסוף כלאים ובב"ר פ' ל"ג רבי עבד י"ג שנין חשש בשינוי וכל אותן י"ג שנין לא מתה חיה בארץ ישראל ולא הפילה עובר' בא"י. כתב מהר"י בן חביב והיה מרים קולות בהמידות מרוב הכאב וכו' ואני תמיה מי התיר לו להנבא מלבו ולכתוב מה שלא ארז"ל ולא הספיק לו זה אלא שכתב עוד שאעפ"י ששמיעת הקולות היא סבת מיתת היולדות בעת לידהן ולהפיל עוברות עכ"ז בכל אותן השנים לא מתה חיה ולא הפילה עוברה כדי שלא יאמרו ששמיעת קולות רבי היתה הסבה וכו' וכל השומע יצחק וכי קולות רבי ארטילייריא או בומברדש היו ואפי' בומברדש נשמעים באותה העיר לבד ולא בכל א"י שארז"ל בילמדנו פרשה וילך שהיא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה. ואולם טעם הדבר היה ע"ד הכתוב אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו הוא סבלם ולא שהיה צועק כלל. ובב"ר גרסינן ולא נצטערה יולדת וגירסת הירושלמי שכתבתי עיקר.

ד שם ובמדרש קהלת פסוק כל אשר המצא ידך כשנפטר רב הונא ריש גלותא העלוהו מבבל לארץ ישראל אמרו חכמי א"י אנה נקברהו אצל רבי חייא רבה ומי יכניסהו שם ויסתכן למות. אמר רבי חגי אני אכניסנו. אמרו לו תואנה אתה מבקש לפי שאתה אדם זקן ואתה רוצה להשאר שם. אמר להם קשרו חבל ברגלי ואם איחר

הסתכוני לחוץ . נכנס ומצא ג׳ שיטות כתובות בכותל ואלו הן יהודה בני אחריך ואין עוד . חזקיה בני אחריך ואין עוד . יוסף בן ישראל אחריך ואין עוד . פקח עיניו להסתכל אמרו לו הפוך הפוך כלומר צא מכאן . שמע קולו של רבי חייא רבה שאמר לרב יהודה בנו שיעש׳ מקום לרב הונא שישכב אצלו ולא רצה . אמרו ב״ד של מעלה כמו שלא רצה להושיבו אצלו וקבל רב הונא חרפה זו כן זרעו לא תפסוק לעולם וחזרה נשמתו לגופו יצא משם והיה אז בן שמנים שנה ונכפלו לו שנותיו .

ה בשביעית דף ל״ה רבי אבא היה תופר בבית ארמאי אחד הביא לו בשר נבלה אמר לו אכול א״ל איני אוכל אמר ליה אכול ואם לאו אני הורגך א״ל אם תרצה להרוג הרוג כי אני איני אוכל . א״ל הוי יודע שאילו אכלת הייתי הורגך לפי שכך צריך להיות או באמת יהודי או באמת ארמאי .

ו שם רבי טרפון ירד לגנו לאכול קציעות מתוך שלו שלא בטובה מצאוהו השומרים והכוהו מכה רבה כשרא׳ עצמו בסכנה אמר להם בחייכם שתלכו ותאמרו בבית טרפון שיתקנו לו תכריכין . כיון ששמעו שהוא רבי טרפון נפלו לפניו ארצה ובקשו ממנו מחילה . אמר להם בשבועה על כל מטה ומטה שהיה יורד עלי הייתי מוחל לכם על הראשונות . אמרו כל ימיו של רבי טרפון היה מתענה על הדבר הזה ואומר אוי לי שנתכבדתי בכתרה של תורה .

ז בתרומות דף מ״ה ג׳ בתו של רבי חייא רבה היתה מנקרת בתאנים לכתחלה כדי שלא יאכלום החברים והיה אביה אוכל מהם . ופריך ואינו אסור ומשני לדעתו היתה עושה כן . ופריך ואעפי״כ אינו אסור והתניא ראה צפור מנקר בתאנה עכבר מנקר באבטיח אסור לאכלו שאני אומר במקום הנקר אכלו . ומשני היא היתה שומרת אותם ולא נעלמו מעיניה .

ח שם רבי אמי היו לו אורחים אמר להם לולי שנתגלה היין המבושל שלי הייתי משקה אתכם ממנו . אמר

לו אחד תן לי ואני אשתה . א"ל מי שרוצה למות ילך וימות בביתו . איש אחד היה לו יין מבושל עם דבש ופלפלין הנקרא קונדיטון ונתגלה בא ושאל לחכמים אמרו לו אסור לשתותו . ופריך והא אמר רבי יצחק החד וחריף אין בו משום גלוי ומשני הני מילי כשיש בו רביע משקלו של פלפלין שהוא חד הרבה מאד ואין הנחש שותהו .

ט שם אשה אחת היתה בעלת צדקה ובעלה לא כן . נכנס אצלה עני אחד נתנה לפניו לאכול בין כך הרגישה שבעלה בא העלתהו לעליה שלא יראהו בעלה ויכעוס . נתנה לפני בעלה לאכול אכל וישכב וירדם . בא נחש אחד ואכל מהתבשיל שלפניו והעני שבעלייה ראה . הקיץ בעל הבית ורצה לחזור ולאכול ממה שלפניו א"ל העני שבעלייה אל תאכל כי הנחש אכל ממנו . ופריך ואיך ארז"ל אם היה ישן מותר והא הכא שלא היה אימת ישן עליו ואכל ומשני כריך הוה כלומר היה האיש כרוך ומכוסה כולו בבגדים ולא היה ניכר שהוא אדם ולכן לא נמנע הנחש מלאכול . ופריך ואין אסור משום יחוד . ומשני לא דכתיב כי ניאפו ודם בידיהם מי שחשוד על הניאוף חשוד גם על הרציחה וזה כיון שאינו חשוד על הרציחה ואדרבה הציל את בעל הבית ממות גם על הניאוף אינו חשוד .

י שם מעשה בחסיד אחד שלא היה חושש לגלויין פעם אחד לקה בדלקת וראו אותו יושב ודורש ביום כפור וצלוחית של מים בידו . איש אחד נתגלה לו קיתון של יין הלך לשפכו בערב י"ה אמר לו חבירו תנהו לי ואשתהו א"ל מגולה הוא ואסור . א"ל אעפ"י כן תנהו לי ומן השמים ירחמו . נתנו לו ולא הספיק לשתות עד שנתחלחל ומת . אמר רבי ירמיה כל הארסין מזיקין ומעלין חטטין וארס נחש ממית . כשהיו שואלין לרבי יונתן על יין שנתגל' היה אומר וכי ערב של נפשך אני שיהיה אחריותך עלי אם אתה רוצה לסכן נפשך דמך בראשך . רבי ינאי היה אומר אם תרויח תרויח כסף אחד ואם תפסיד תפסיד נפשך ולמה לך לספק הזה .

יא תניא מים שנתגלו לא ירביץ בהן את הבית ולא

ישפכם לרשות הרבים פי׳ כדי שלא יזיקו למי שהולך יחף ולא ישקה מהם לארמאי ולא לבהמ׳ חבירו ולא ישרה בהן את הטיט ולא יכבס בהן את הכלים ולא ידיח בהן קערות וכוסות ואין צ״ל פניו ידיו ורגליו . בימי רבי ירמיה נהגלו גיגיות המים של סדרא רבא שתו הראשונים ולא מתו שתו האחרונים ומתו אני אומר ארס שוקע היה . פועלים היו בשדה ונתגלה להם כד של מים שתו הראשונים ולא מתו האחרוני׳ ומתו . תניא נמי הכי חבית שנהגלתה וכן אבטיח שניקר אעפ״י שאכלו ושתו ראשונים לא יאכלו וישתו אחרונים . יין שנתגלה ושתו ממנו עשרה בני אדם אסור לאכול ולשתות אחריה׳ שאני אומר ארס שוקע הוא . ר׳ חנינא היה בידו צלוחית של דבש שנתגלה ולא הספיק לשאול לחכם עד שנבקעה בידו מוחזק הארס . וכמה הוא שיעור נקב עד כדי שלא יכנס לתוכו ראש אצבע קטנה של תינוק בן יומו . כלי מגולה ותלוי באויר אפי׳ גבוה הרבה אסור לפי שהוא משתלשל בחבל ויורד . תנן כמה ישהו מגולין ויהיו אסורין כדי שיצא הרחש ממקום קרוב וישתה . איזהו מקום קרוב מאוזן חבית ולפיה . ופריך ואינו רואה אותו ומשני מין קטן יש ושפיפון שמו והוא דומה לשערה ולכן אפשר שלא יראהו . תני ר׳ הושעיה דיני הגילויין נוהגין בין בארץ בין בחוצה לארץ בין בימות החמה בין בימות הגשמים .

יב כתיב ברצות ה׳ דרכי איש גם אויביו ישלים אתו רבי מאיר אומר זה הכלב ריב״ל אומר זה הנהש . הרועי׳ חלבו חלב ובא נחש ואכל ממנו והיה הכלב רואה . כשבאו הרועים לאכול התחיל ניבח בהם לומר שלא יאכלו והם לא הבינו קם הוא ואכל ומת . ובפסיקתא מוסיף שהרועים קברוהו ובנו לו נפש על קברו והיה נקרא נפשא דכלבא . בבית אחד עשו שום שחוק אגאדה בלעז ובא נחש הררי ואכל ממנו והיה נחש של בית רואה . כשבאו בני הבית לאכול ממנו התחיל להפיל עליהם עפר כלו׳ לא תאכלו וכשראה שלא הבינו השליך עצמו לתוכו ועיין בב״ר ר״פ נ״ד . ועכ״ז אין לסמוך על זה ולבטוח על נחש שבבית שהרי ארז״ל במדרש

קהלת פסוק לשחוק אמרתי מהולל ובילמדנו פר׳ שמיני ובאחרי מות רבה שמעשה היה בחתן שהלך להביא יין מן העליה ונשכו נחש ומת . איש אחד הזמין חכם אחד לאכול והושיב כלבו אצלו . אמר לו החכם וכי בזיון נתחייבתי לך שאתה מושיב הכלב אצלי א״ל ח״ו לא לבזותך עשיתי אלא לכבדו שאני חייב בכבודו כי פעם אחת נכנסו שוללים לעיר ואחד מהם רצה לאנוס את אשתי וקפץ עליו זה הכלב ואכל האבר שלו וביציו .

יג רבי איסי תפסוהו לסטים . אמר רבי יונתן יכרך המת בסדינו כלומר מה אני יכולין לעשות לו איהו אפסיד נפשיה שהלך במקום סכנה . אמר רבי שמעון בן לקיש אפי׳ אני הורג או נהרג אני הולך ומצילו . הלך ופייסם ונתנוהו לו . אמר להם בואו אצל הזקן שלנו ויברך אתכם ויתפלל עליכם . באו אצל ר׳ יוחנן אמר להם מה שהיה בלבבכם לעשות לו ייעשה לכם . לא הגיעו לחצי הדרך עד שנהרגו כלם .

יד זעיר בר חנינא תפסוהו ליסטים הלכו ר׳ אמי ורבי שמואל לפייס עליו . אמרה להם המלכה רגיל הוא אלהיכם לעשות לכם נסים ולמה לכם לטרוח להצילו . מיד בא ערבי אחד וחרב בידו אמר להם בחרב הזה הרג בן נצר לאחיו . כששמעו כן חשבו שעל אודו׳ היהודי הוא מגזם ושוטם ונמלט זעיר בר חנינא . פי׳ בן נצר מלך היה עיין בב״ר פ׳ ע״ו .

טו רבי יוחנן שללוהו לסטים בדרך . למחר בא לבית המדרש והיה ריש לקיש שואלו ואינו משיב שואלו ואינו משיב . אמר לו מה לך א״ל כל האיברים תלויים בלב והלב תלוי בכיס אבד הכיס אבד הלב . א״ל ואיך אבד כיסך א״ל שללוני לסטים א״ל בא והראני באיזה מקום הלך והראהו . כיון שראה אותם מרחוק התחיל מריע עליהם תרועת מלחמה . אמרו לו הלסטים אם ר׳ יוחנן הוא נחזיר לו ההצי אמר להם בחייכם לא אקח אלא הכל ולקח הכל .

יו פ״ק דשבת ירושלמי מעשה בחסיד א׳ שלא היה

רוצה לומר במשנ׳ אל תאמן בעצמך עד יום מותך והיה אומר עד יום זקנותך לאפוקי כגון אני שזקנתי ויכול להאמין בעצמי. באה לפניו שידה אחת בדמות אשה יפה לנסותו תבעה ושכב עמה. אח״כ נצטער מאד עד שבאה השידה ואמרה לו אל תצטער כי לא חטאת כי איני אשה אלא רוח אבל מכאן ואילך היה שוה לחבירך ואל תאמן בעצמך.

יז שם בפרק במה אשה יוצאה ר׳ עקיבא עשה לאשתו עיר של זהב ראתה אשת ר״ג ונתקנאה בה אמרה לבעלה אתה נשיא ישראל ולא עשית לי מה שעשה ר״ע לאשתו. אמר לה וכן את לא עשית לי מה שעשתה היא לו שהיתה מוכרת הצעיף שעל ראשה ונותנת לו שיעסוק בתורה.

יח פסחים ירוש׳ דף ל׳ ר׳ אבהו שלח בנו ללמוד תורה בטבריא באו ואמרו לו גומל חסד הוא וקובר מתים. כתב לו המבלי אין קברים בקיסרין שלחתיך לטבריא לא שלחתיך אלא ללמוד תורה שכבר נמנו וגמרו בעליית בית ארום בלוד שהתלמוד קודם למעשה. ר׳ חייא ור׳ יוסי איחרו לבא אצל ר׳ אלעזר כשבאו אמר להם אנה הייתם אמרו לו לקבור מת אמר להם ולא היו שם אחרים לקברו ותבאו אתם ללמוד. אמרו לו שכננו היה ומפני דרכי שלום הלכנו.

יט שם דף ל״א ובמדרש אסתר פסוק בהראותו פעם א׳ הוצרכו החכמים נדבה לפרנסתם שלחו את ר׳ עקיבא וחכם אחר עמו ובקשו להכנס תחלה בבית עשיר אח׳ שהיה שמו בן מביא יין שהיה מוחזק לנדיב ושמעו את נערו אומר לו מה אקנה לך היום א״ל עולשין ולא משל היום שהן לחין אלא משל אתמול שהן כמושין ונמכרין בזול. א״ר עקיבא בלבו כמדומה לי שזה צר עין וכילי ומעט הנאה יש ממנו. הניחו והלך לו ואחר שקבצו מכל העיר באו אצלו אמר להם למה לא באתם אצלי בתחלה כמו שהייתם נוהגים. אמרו כבר באנו וכיון ששמענו הדברים שאמרת לנערך נסוגנו אחור. אמר להם מה שאמרתי לנער אתם יודעים ואינכם יודעי׳ מה שאמרתי לאשתי ועכ״ז לכו ואמרו לה משמי שתתן לכם

מדה של דינרים. הלכו ואמרו לה אמרה להם איך אמר לכם גדוש או מחוק אמרו לה לא פי' לנו. אמרה להם אני אתן לכם במדה גדושה אם רצונו בכך הרי טוב ואם לאו אני אומר לו שיפחות מכתובתי התוספת שיש במדה גדושה. כיון ששמע בעלה כך כפל לה כתובתה.

כ בירושלמי דשבת דף ט"ו ד' וביומא דף מ"ה מעשה שנפלה דליקה בשבת בשכונת ר' יונה ובא גוי אחד שכן לכבותה ולא הניחו ר' יונה. א"ל הגוי ולמה לא תניחני וכי במזלך ובזכותך תכבה האש א"ל הין. מיד כבתה הדליקה וניצולה כל השכונה. ר' יודן דכפר אמי היה פורש לבושו על הגדיש והאש בורחת ממנו.

כא בסוף מס' פיאה ובשקלים דף מ"ט א"ר חייא בר אדא היו זקנים בזמננו שמי שהיה נותן להם צדקה בין ר"ה לי"כ היו לוקחין ואח"כ לא היו לוקחין כי היו אומרין כבר יש לנו הוצאה לכל השנה ממה שנתנו לנו בו' ימים אלו.

כב שם סגי נהור א' הלך לעיר א' לקבץ צדקה בא רבי אליעזר בן יעקב וישב למטה ממנו כדי שיאמרו הקהל אילולי שהוא אדם גדול לא היה ראב"י יושב למטה ממנו. עשו לו נדבה גדולה ראויה להתכבד ותמה ושאל מה זה ועל מה זה אמרו לו ראב"י ישב למטה ממך וחשבו הקהל שאתה גדול ממנו. אמר לו אדוני אתה גמלת חסד עם מי שנראה ואינו רואה מי שרואה ואינו נראה יגמול עמך חסד.

כג בסוף ביצה ירוש' רבינו הקדוש היה משיא אשה לבנו והיו מטפחין לאחורי ידיהם בשבת. עבר ר' מאיר ושמע קולם אמר להם רבותינו וכי הותרה שבת. שמע רבי קולו אמר מי הוא זה שבא להוכיחנו בתוך ביתנו שמע ר"מ קולו וברח. יצאו בני ביתו של רבי לרדפו ולתופסו ומתוך שהיה ר"מ נחפז לברוח והיה רץ הפריח הרוח את סודרו מעל צוארו ונתגלה ערפו. השקיף רבי בעד החלון וראה צוארו של ר"מ מאחוריו אמר לא זכיתי לתורה אלא לפי שראיתי צוארו של ר"מ מאחוריו. ר' יוחנן ור"ש בן לקיש שניהם אמרו אנו לא זכינו לתורה אלא לפי שראינו אצבעות רבי

מתוך העגל׳ המכוסה שלו . אמר מנחם ד״ל המעתיק סוף המעשה הזה וגם מה שכתבתי בערך דעת מאותו שאמר מקלו של ר״מ היה בידי והוא היה מלמד לי דעת פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה .

כד תעניות דף ס״ו ג׳ בציפורי היה מגפה ולא היה נכנס בשכונת ר׳ חנינא והיו בני העיר אומרין אותו זקן ושכונהו יושבין בשלום וכל העיר הולכת ברע . בא ואמר לפניהם זמרי א׳ היה בדורו של משה ונפלו מישראל כ״ד אלפים ואנו כמה זמרי יש בדורינו שזונים ומנאפין ואתם מתרעמין . פעם א׳ גזרו תענית על הגשמים ולא ירדו . גזר רבי יהושע בן לוי תענית בארץ יהודה וירדו גשמים . אמרו בני ציפרי רי״בל מוריד הגשם ביהודה ור׳ חנינא עוצר השמי׳ בציפורי גזר רבי חנינא תענית פעם אחרת ושלח והביא את רי״בל אמר לו בבקשה ממך שתתענה עמנו . התענו שניהם ולא ירדו גשמים . אמר לפניהם לא רי״בל מוריד גשמים ביהודה ולא אני מונע המטר בציפורי אלא בני יהודה לבם רך ושומעין דברי תורה ונכנעין והציפורין לבם לב האבן שומעין ד״ת ואינם נכנעין . בחזרתו נשא עיניו וראה השמים בטהרתם אמר עדין לא התקדרו בעבים . מיד ירדו גשמים ונדר על עצמו שלא לעשות כן פעם אחרת אמר וכי אני אגזור על הקב״ה שלא יגבה חובו אם הוא רוצה להפרע מן החוטאים אני אעכב על ידו .

כה שם ר׳ אחא גזר י״ג תעניות ולא ירדו גשמים כשהיה בא לביתו פגע בו כושי אחד ויהתל בו אמר לו רבי שחוט לבושך מן המטר שירד עליו . אמ׳ ליה בחייך מן השמים ירחמו וירדו גשמים והשנה תהיה מבורכת ואתה לא תזכה לראות ומשם לא תאכל . ויהי כן ירדו גשמים ונתברכה השנה ואותו כושי מת והיו כל העם אומרין בואו וראו פירות השמים כלומר נסים שעשה הקב״ה . ה״ג פירין דשמיא ובדפוס כתוב פורין דשמש וט״ס הוא .

כו שם ר׳ לוי בן סיסי באו הגייסות לעירו לקח ספר תורה ועלה לגג אמר לפניו רבונו של עולם אם ביטלתי דבר

אחד מן התורה הזאת יכנסו הגייסות ויבוזו העיר ואם קיימתי כל הכתוב בה ילכו להם . מיד נתפזרו והלכו להם . תלמידו עשה כן יבשה ידו והלכו להם . תלמיד תלמידו עשה כן לא יבשה ידו ולא הלכו להם כי לא עשו ממנו חשבון כלל .

כז חגיגה ירושלמי דף ע"ז ד' שני חסידים היו באשקלון אוכלין יחד ועוסקין בתורה יחד . מת אחד מהם ולא באו הקהל לכבדו מת בן המוכס וכל הקהל בטלו ממלאכתם לכבדו . נצטער אותו חסיד מאד אמר זו תורה וזו שכרה . בא אליו חבירו בחלום אמר לו אל תהרהר אחר דינו של הקב"ה זה עשה חטא אחד ופרעוהו לו וזה עשה זכות אחד ופרעוהו לו . ומה חטא עשה אותו חסיד ח"ו לא חטא מימיו אלא שפעם אחד הקדים הפלה של ראש לתפלה של יד . ומה זכות עשה בן המוכס ח"ו לא עשה זכות מימיו אלא שפעם אחד עשה סעודה לשרים ולא באו לאכלה וכדי שלא תפסד נתנה לעניים . ויש אומרים בשוק היה עובר ונפל ממנו עיגול של פת ולקחו עני אחד ולא אמר לו כלום שלא לביישו . אחר ימים ראה החסיד את חבירו מטייל בגנים ופרדסים על מבועי מים וראה את בן המוכס לשונו שותת על פי הנהר רוצה להגיע למים ולא היה יכול .

כח שם מעשה שאמרו לחסיד אחד בחלום לך אמור לשמעון בן שטח שהוא מזומן לעוניש גדול לפי שנדר להרוג כל המכשפות כשיעשה נשיא והרי נעשה נשיא ולא הרגן והנה יש פ' מכשפות במערה באשקלון מחבלות את העולם . אמר להם ירא אני שלא יאמינני . אמרו לו אם לא יאמינך עשה לפניו אות זה חן ידך על עינך והוציאנ' ואח"כ החזירנה למקומה ותחזור . הלך ואמר לו וביקש לעשות לפניו האות ולא הניחו א"ל אני מאמינך עכ"ז בלבי חשבתי בפי לא נדרתי . מיד עמד שמעון בן שטח ביום סגריר ומטר סוחף ולקח עמו פ' בחורים ונתן לכל א' לבושים נקיים בתוך קדרות גדולות וכפו אותם על ראשיה' שלא ירד עליה' המטר אמר להם כשאשרוק פעם א' מיד תלבשו הלבושי' וכשאשרוק פעם שנית תכנסו כלכם יחד וכיון שאתם נכנסים מיד כל א' מכם

יחבק א׳ ויגביהנה מהארץ שכיון שמגביהין המכשף מן הארץ אינו יכול לעשות כלום . הלך ועמד על שער המערה אמר להן קדושות פתחו לי כי מכם אני . פתחו לו ונכנס אמרו לו איך יכולת לבא לכאן ביום כזה ובגדיך נגובים ולא ירד עליהם המטר . אמר להן בין הטיפות הייתי מהלך . אמרו לו ומה באת לעשות כאן אמר להן ללמוד מכם וללמד לכם כל אחד יעשה מה שהוא יודע . התחילו זאת אומרת מה שאומרת ומביאה לחם . וזאת אומרת מה שאומרת ומביאה יין וזאת אומרת מה שאומרת ומביאה בשר וזאת אומרת מה שאומרת ומביאה תבשילין . אמרו לו ואתה מה תוכל לעשות . אמר להן אני אשרוק ב׳ פעמים ואביא לכם שמונים בחורים שישמחו עמכם והשמחו עמהם . אמרו לו זהו מה שאנו רוצות . מיד שרק פעם א׳ ולבשו הבחורים הלבושים הנגובים . שרק פעם אחרת ונכנסו כלם כאחד . אמר להם כל א׳ יכיר בת זוגו . מיד כל א׳ הגביה לו אחת מהארץ . אמר לזו הביאי לחם ולא היתה מביאה והיו מוליכין אותה לצליב׳ . אמר לזו הביאי יין ולא יכלה להביא והוליכוה לצליב׳ כן עשה לכולן .

כט שם דף ע״ח ד׳ מעשה שנכנסו ז׳ זקנים לעבר את השנה בבקעת רמון וכו׳ יש שם דברים קשי ההבנה . כשרצו ללכת משם אמרו בואו ונראה מעשינו וזכותינו לדורו׳ הבאים והיה שם סלע של שיש והיה כל אחד לוקח מסמר של ברזל ותוחב בו והוא יורד ונכנס כמו בעיסה ועד היום נקרא הסלע המסומר . אר״יבל ירושלם הבנויה כעיר שחובר׳ לה יחדיו עיר שהיא עושה כל ישר׳ חברי׳ .

ל יבמות ירושי דף ו׳ מעשה בי״ג אחים שמתו הי״ב בלא בנים באו נשותיהם לפני רבי ובקשו להתיבם . א״ר ליבם שייבם אותם . אמר איני יכול לפרנס י״ב נשים . אמרו הנשים כל א׳ ממנו תפרנס את הבית חודש א׳ . אמר ואם תהיה שנה מעוברת מי יפרנס הבית באדר השני א״ר אני אפרנס אדר שני . התפלל עליהם והלכו . לאחר ג׳ שנים באו נושאות ל״ו ילדים ועמדו על פתח בית רבי

אמרו לו עבדיו לרבי קהל של תינוקות עומדין על הפתח. השקיף רבי בעד החלון וראה אותם אמר להם מה ענינכם אמרו לו אם רצונך שתתן לנו הוצאת אדר שני כאשר נדרת. ויצו ויתנו להם.

לא נדרים ירוש' דף מ"א ג' עני אחד היה לו דין עם עשיר גדול בא לפני רב שלח וקרא לעשיר ולא רצה לבא. אמ' וכי אני אלך לדון עם אותו עני שאם יבואו כל הגמלים שבערביא לא יוכלו לשאת מפתחות אוצרותי. שמע רב וכעס אמר מה הוא מתגאה במה שאינו שלו תבא מארה בו מיד יצאה גזירה מאת המלך שיכניסו כל מה שיש לו לאוצרו' המלך. בא לפני רב אמר לו למען ה' התפלל עלי כי כך וכך נגזר עלי. התפלל עליו ובטלה הגזירה.

לב גיטין דף מ"ח רבי כשהיה בא להקשות על דברי רבי יוסי היה אומר לנו העלובין איך נקשה על ר' יוסי שכשם שיש הבדל בין קדש הקדשים לחולי חולין כך יש הבדל בין דורנו לדורו של ר' יוסי. אמר ר' ישמעאל בר' יוסי כשם שיש הבדל בין זהב לעפר כך יש בין דורנו לדורו של אבי.

לג סוף קדושין לעול' ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה ויתפלל ויבקש רחמים ממי שהעושר שלו שאין לך אומנות שאין עניים ועשירים אלא הכל לפי זכות האדם וכו' עד ומי גרם לי להיות מתפרנס בצער הוי אומר חוטאי על שהרעתי מעשי קפחתי פרנסתי. מכאן למדנו שמ"ש רז"ל בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אינו כפשוטו אלא סוד הוא ביארוהו בזוהר ס"פ אחרי מות ור"פ וישב דף קפ"א ע"א ובהיכל רביעי שבויקהל ופקודי.

לד בפרק אלו מציאות וברבות ר"פ עקב שמעון בן שטח היה מתעסק בפשתן אמרו לו תלמידיו רבי הנח מלאכה זו ואנו נקנה לך חמור ולא תצטרך לטרוח כל כך. הלכו וקנו לו חמור מן ערבי אחד ומצאו עליו אבן יקרה. באו ואמרו לו מעתה אינך צריך לטרוח יותר. אמר להם למה. אמרו לו קנינו לך חמור מן ערבי א' והלוי בו אבן יקרה. אמר להם והערבי ידע בה. א"ל לאו אמר להם א"כ החזירוה

לו ופריך והא קיימא לן שאבידתו מותרת . ומשני וכי אתה חושב ששמעון בן שטח היה מבקש עושר היה הוא רוצה לשמוע שיאמר הערבי בהוך אלהי ישראל יותר מכל ממון שבעולם . חכם א׳ קנה כרי של חטים מאנשי הצבא ומצא בו צרור של זהובי׳ והחזירו להם אמרו ברוך אלהי ישרא׳ . אבא הושעיא היה כובס באה המלכה לרחוץ בעריבה של מים ואבדה כלי זהב שלה ומצאו . כשיצא׳ מהמרחץ נתנו לה . אמרה לו מה זה חשוב אצלי יש לי רבים וטובים ממנו . אמר לה תורתנו ציותני להחזיר אמרה ברוך אלהי ישראל . ר׳ שמואל היה ברומי כשאבדה המלכה תכשיטיה ומצאם . הוציאה כרוז בעיר מי שיחזירם בתוך ל׳ יום אתן לו כך וכך ומי שיחזירם אח״כ יסירו את ראשו . לא החזירם בתוך שלשי׳ לאחר ל׳ הלך והחזירם . אמרה לו ולא היית בעיר . אמר לה כן . אמרה לו ולא שמעת קול הכרוז . אמר לה שמעתי בטוב . אמרה לו ולמה לא החזרתו בתוך ל׳ . אמר לה למען תדעי כי לא בשביל מתנותיך וגם לא מפני יראתך החזרתי כי לא החזרתי אלא לקיים מצות אלהינו אמרה ברוך אלהי ישראל .

לה בתרא דף י״ז ר׳ פרידא כיבד את ר׳ יהודה הנשיא בב׳ צנונות בין ר״ה לי״ה במוצאי שביעית והיה בהם משא גמל א״ל הנשיא ואינם אסורים משום ספיחי שביעית . א״ל לא אדוני כי אחר ר״ה זרעתים .

לו בפרקא קמא דסנהדרין ר׳ יוסי בן חלפתא באו לפניו שני אנשים לדון אמרו לו על מנת שתדיננו דין תורה . אמר להם אני איני יודע דין תורה אלא היודע מחשבות יפרע מאותם האנשים מקבלים אתם עליכ׳ מה שאני אומר . אמר רשב״י ברוך ה׳ שאיני יודע לדון .

לז שם דף כ״ג שמעון בן שטח היו ידיו חמומות ר״ל שהיה מלקה את הרשעים ומיסרם . קמו עדי שקר ויפחו חמס והעידו בב״ד על בנו ונגמר דינו ליהרג . כשיצא ליהרג אמרו עדי שקר אנו . רצה אביו להחזירו א״ל אבי אם ביקשת לבא תשועה על ידך עשה אותי כאסקופה . חסיד א׳ היה

מהלך בדרך וראה שני אנשים נזקקין לכלבה . אמרו זהו איש חסיד עתה ילך ויעיד עלינו והמלך הורג אותנו אלא נקדים אנחנו ונעיד עליו והלכו והעידו עליו ונגמ׳ דינו ליהרג. רבי יהודה בן פזי ראה שני אנשים נזקקין זה לזה . אמרו לו תן דעתך ושתוק שאתה א׳ ואין עדותך עדות ואנו שנים.

לה ס״פ ד׳ מיתות ר׳ אליעזר ור׳ יהושע ור״ע נכנסו למרחץ היה שם מכשף אח׳ אמר מה שאמר והפשתם הכיפה פי׳ לא יכלו לקום איש מתחתיו אר״א לר׳ יהושע ראה מה תעשה . כשבא המכשף לצאת אמר רבי יהושע מה שאמ׳ ותפשו השער ולא יכול לצא׳ וכל היוצא ונכנס היה מכהו באגרוף ואומר לו מה אתה מעכב את הפתח עד שאמר להם בבקשה מכם התירו מה שעשיתם אמרו לו התר אתה מה שעשית והתירו זה את זה . אחר שיצאו אמר ר׳ יהושע למכשף הראנו מה שאתה יודע אמר נלך לשפת הים הלכו לשפת הים אמר המכשף מה שאמ׳ ונבקע הים אמר הרי מה שעשה משה רבכם . אמרו לו משה רבינו נכנס בתוכו. אמר וגם אני אכנס . כיון שנכנס בתוכו גזר ר׳ יהושע על שר הים ובלעו .

לט הוריות דף מ״ז ר״ש בן לקיש אמר נשיא שחטא מלקין אותו בב״ד של ג׳ . אינבעיא להו מהו להחזירו . א״ר חגי בשבועה שאם הם מחזירין אותו שהוא הורגם . שמע ר׳ יהודה הנשיא וכעס . שלח לתפוס את רשב״ל וברח . למחר בבית המדר׳ אמר הנשיא לר׳ יוחנן למה ארוני אינו אומר דבר תורה . התחיל מטפח ביד אחד א״ל הנשיא וכי ביד אחד מטפחים א״ל ידי השנייה היא רשב״ל ואינו כאן . אמר ליה ואנה הוא נחבא א״ל בכפר פלו׳ . אמר ליה אני ואתה נלך להביאו . שלח ר׳ יוחנן לרשב״ל תכין לך דבר תורה כי הנשיא יוצא לקראתך . יצא לקראתם ואמר להם אתם דומים להקב״ה כשבא לגאול עמו ממצרים לא שלח לא שליח ולא מלאך אלא הוא בעצמו שנאמ׳ ועברתי בארץ מצרים וגו׳ אני ה׳ ולא עוד אלא הוא וכל צבאיו שנ׳ אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם וגו׳ . א״ל הנשיא מה ראית

לומר עלי אותו דבר . אמ׳ להם ומה אתם חושבים שמפני יראתכ׳ אחדל מלומר תורת אלהינו דא״ר שמ״א כתיב אל בני כי לא טובה השמועה וגו׳ מעבירין עם ה׳ מעבירין אותו .

מ שקלים דף מ״ט ר׳ חמא בר׳ חנינא ורבי הושעיה היו מטיילין בבתי כנסיות של לוד א״ר חמא לר׳ הושעיא כמה ממון שיקעו אבותי כאן . אמר לו כמה נפשו׳ שיקעו אבוהיך כאן וכי לא היו בעולם אנשים לתת להם אותו ממון ויעסקו בתורה והי׳ יותר טוב לנפשם . ר׳ אבון עשה שערים נאים לסדרא רבה . בא ר׳ מנש אצלו אמר לו ראה מה עשיתי . אמר לו וש״ה וישכח ישר׳ את עושהו ויבן היכלו׳ וכי לא היו בעולם אנשים שיעסקו בתור׳ לתת להם אותו ממון והיה יותר טוב . בסוף מדרש קהלת אשר לי בכתיבת יד מצאתי זה :

מא עובדא הוה בחד יהודאה דאזל לארעא דקדר וגברי דיתבי בקדר פלחין לנורא דגהינם ואמרי הא אשא קדמאה מן כד אתברי עלמא ובה נידונין כל נפשתא וכסטר ארעהון חד פתחא דגיהנ׳ והני גברי רשיעי דקדר נסבין מאשא דגיהנ׳ ופלחין ליה כל יומיא ומאי פולחנא דעבדין ליה להה‍וא אשא מדליקין ליה תרין גזירין דאעין בצפרא ותרין ברמשא והנהו דצפרא דלקין עד רמשא והנהו דרמשא דלקין עד צפרא וכן עבדין ליה כל יומיא וההוא אשא אי מוקדא כל אעין דעלמא לא עבדא קטמא ולכך טעיין להו וסברין דהוא אלהא . וסגיאין מנהון כד אינון סבין אזלין לפתחא דגיהנם וטלקין גרמיהון לתמן ומתקרבין קורבנא לגיהנם ואמרין דכל מאן דמקרב גרמיה לגיהנם אפי מלא חטאין שבקין ליה כל חובוי ולא מיתדן בגיהנם ומובילין יתיה לגנתא דעדן דקאים לקבליה . ואי לא מיקרב גרמיה לגיהנם כד הוא מית אזיל לגיהנם ומיתדן ביה עד דפרעין ליה חובוי ולסוף מתכפר ליה ומורתין ליה ג״ע . וההוא יהודאה כד אזל לארעהין אתאכסן גבי חד סבא . שמע תמן דההוא אורחא דהוא בעי למיזל לסטין קיימין ביה ומקפחין לכל מאן דעבר עליהון .

דחיל ההוא יהודאה ואפקיד מודלא דיליה גבי ההוא סבא דגברי מהימנין אינון ולא נסיב בהדי לא זוודא דאורחא ואזל לאתר דהוה בעי ותב ואזל לביתיה דההוא סבא למיסב מודליה מיניה ולא אשכחי׳ אמרו ליה מית הוא דיומא דא טלק גרמיה לגיהנ׳ . אמר לון ואן הוא מודלי דאפקידי׳ גביה . אמרו ליה לית אנן ידעין . שארי ההוא יהודאה למבכי על מודליה אמרו ליה לא תסתפי אוחיר גבן תלת יומין דביומא תליתאה הוא יתוב לגבן ויהיב לך מודלך דהכי אורחיה דכל דטליק גרמיה לגיהנם דביומא תליתאה היא תב לביתיה ומפקיד על ביתיה . כד שמע מנהון הימין להון בגין דלא משקרן במלוליהו . ביומא תליתאה אתא חד שידא בדמו׳ דההוא סבא לביתיה ואפקיד לאתתיה ולבנוי מה יעבדון מנכסיה . אמר ליה ההוא יהודאי ומודלי דאפקידית גבך אן הוא אפקיה ויהביה ליה . תוב ההוא יודאי אמר ליה בקושטא מגיהנם קא אתית אמר ליה יציבא מילתא . וטלקת גרמך לגיהנם בחייך . א״ל הין . ומ״ט עבדת הכי . אמר ליה בגין דלא מיתדן בגויה כל מאן דטליק גרמיה לגיהנם בחיוי ולא מיתדן באשא וטובוי לגברא דרמא נפשיה להמן דהוא מכפר על כל חובוי מיקידת אשא . כד שמע ההוא יהודאי דחך ולא הימין למלוי . אמר ליה איזיל בהדך ואחמי אי בקושטא טלקת גרמך בגיהנם . אמר ליה ואי תיזיל בהדאי תטלק גרמך לתמן . אמר ליה מאי דבעינא עבידנא . אמר ליה לא תיזיל בהדאי . כד חסיל למללא לאתתיה ולבנוי שרי למיזל אזל ההוא יהודאי בתריה . אפיך רישיה אבתריה והמא דהוא אזיל בתריה אמר ליה לא תיזיל בתראי . אמר ליה אזיל בעל כרחך ואיחמי מה דתעביד . כיון דחמא דאזיל בתריה בעל כרחיה אמר ליה לאו יודאי את אמר ליה הין . א״ל תינדע דאנא לאו גברא אנא אלא שטנא דגהינ׳ אנא ומטעינא להני אינשי טיפשאי דשבקין לריבון עלמא דבר׳ עלמא ומקיים ליה ופלחין לאשא דגיהנם . וכד חד מנהון אזיל ורמי נפשיה לגיהנ׳ אנא אזידנא לביתיה לסוף תלת׳ יומין בחזותי׳ ובדמותי׳ ומפקידנא על ביתיה כרעותי׳ ואנא

משבח להון דטובוי דמאן דרמי גרמיה לגיהנם וייזלון לאובדא דרשיעי אינון ועל כל פלחי אליליא אית לן רשו לאטעאה ולאובדא יתהון באורחיהון בישיא אבל על ישראל דאינון מהימנין באלהא חייא דהוא רבון עלמא וברא כולא וקבילו אוריתא לית לן רשו לאטעאה יתהון כל זמן דאזלין באורח קשוט . כד שמע ההוא יהודאי הכי סגיא טאיב עלוהי ואזל ליה לאורחיה ווש"ה לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא וגו'. גם זה מצאתי שם :

מב מעשה בשני אנשים[18] שהיו אוהבים זה את זה אהבה נפלאה וכל אחד מהם היתה נפשו קשורה בנפש חבירו ומפני רוב המלחמות הוכרחו ויפרדו איש מעל אחיו וישבו בשני מלכיות . ויהי היום ויבא האחד בעיר חבירו ויוגד למלך ההוא ויחשבהו מרגל לפי שבא מעיר אויבו ויצו להורגו . וכשראה שכלתה אליו הרעה מאת המלך נפל לפני רגליו ויבך ויתחנן לו שיעשה עמו צדקה אחת אמר ליה המלך ומה היא א"ל אדוני המלך סוחר גדול הייתי ורוב סחורותי נתתי לאנשים באמונ' ולא כתבתי עליהם שטר ואשתי ובני אינם יודעים מהם ואם אמות ולא אודיעם ולא אכתוב שטרות על הלוקחים ישארו בני עניים מרודים ועתה אלכה נא ואעשה זאת ואשוב א"ל . המלך ומי יאמין שתשוב . א"ל אדוני המלך הנה חברי זה שהוא יושב בעירך יערבני . אמר המלך להברו האתה תערבנו שאם לא יבא לזמן שאקבע לו תמות אתה . א"ל כן אדוני המלך אנכי אערבנו נפש תחת נפש . אמר המלך בחיי אני אראה היהיה הדבר הגדול הזה . מיד נתן לו זמן ללכת ולשוב חדש ימים . וביום האחרון מהחודש והמלך היה מיחל כל היום אם יבא האיש ויהי השמש לבא ועדיין האיש לא בא ויצו המלך להביא את חבירו מבית הסהר להתיז את ראשו . מיד הוציאוהו ברחוב העיר וישימו החרב על צוארו והנה קול שאון בעיר לאמר הנה בא האיש . ויבא האיש וירא

18) Vgl. die Bürgschaft von Schiller.

את חבירו מוכן ליהרג ויקימהו מהארץ ויקח החרב לשומה על צוארו וגם חבירו עשה כן ויהיו שניהם אוחזים בחרב זה אומר אני אמות וזה אומר אני אמות תחתיך . וכראות המלך בי הפליאו לעשות באחרונה מן הראשונה תמה מאד הוא ושריו . ויצו המלך ויסירו החרב מעל שניהם וימחול להם ויעשרם עושר גדול ויאמר להם בבקשה מכם אחרי היות חוזק אהבה כזה ביניכם עשו אותי שלישי לכם ויהיו חברים למלך מן היום ההוא והלאה ולכן אמרו רבותינו ז"ל וקנה לך חבר .

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

מפתחות המעריך

למען דעת כל יודעי דת כי הקונטרים הקטן הזה אעפ"י שהכונה הראשונה בו לא היתה לא לבאר המלות שלא ביאר הערוך עכ"ז לא דבר רק הוא מכמ' פנינים וענינים עיוניים עמוקים ומתוקים מדבש ונופת צופים וביאור כמה מאמרי רז"ל קשי ההבנה שנתגלגלו בו אמרתי אשא את שמותם על שפתי ויעלה זכרונם לרצון לפני כל יודעי דת ודין ויאמנו דברי :

באות האלף אלכסנדרום מלך יון למה נקרא כן .

פי' מאמר בין אצל לאצל טעון ד' מאה גמלי דרשה שלא כדברי הערוך .

פי' מאמר עמוק במדרש איכה אירסנדבי מרירן בסימא חמיע .

בערך ארם יתמה על בעל הערוך שכתב הפך האמת .

פי' שם ארמילום ולמה נקרא כן .

בערך איש יפרש מאמר ארבעים שנה שימש משה בכהונה גדולה .

בערך בארג יבטל דברי הערוך שמתיר יין מבושל ששתה ממנו נחש . .

בערך בזר באר מאמר רב חסדא לבנתיה בפרק רבי אליעזר דחולין דף ק"מ ב' נקיט מרגניתא בחדא ידיה וכורא בחדא ידיה וכו' ויקשה על פירוש רש"י קושיות רבות ועצומות ויפרש פי' אחר נכון ומתישב ויוכיח בראיות נכוחות שאסור לאדם לבא על אשתו שלא כדרכה ויבטל דברי המתירין ויפרש פסוק לא יחבול ריחים ורכב ולמה נסמך פסוק זה לפסוק כי יקח איש אשה .

בערך בולי פירש מאמר בירושלמי אם הזכירוך לבולי יהא הירדן בעל גבוליך .

בערך בעל יבאר שאין הפרש בין ממנו שפירושו ממנהו כמו לא תאכל ממנו ובין ממנו שפירושו מטננו כמו כי עצמת ממנו כי שניהם דגושים ויבטל פי' הערוך על מ"ש המרגלים ליהושע ראש קטיעא ימלל ויפרש פירוש אחר נכון .

בערך בר יתמה על הערוך שכתב הפך האמת ויקשה עליו .

בערך גלגל יבאר מ"ש אבנר לשאול מה את בעי מן גלגוי דדין .

בערך גלש יבאר מ"ש במדרש שיר הדא אתתא כד שערה סגי היא עבדא ליה גלשין גלשין וכו' .

בערך גפן פי' מאמר שלא נמצא בו לראשונים דבר אמת בר"פ אמור רבה לאחד שנטל הגמוניא מן המלך עד שלא הגיע לבית אוריו שלו וכו' .

בערך דגלום יפרש מאמר במדרש קהלת .

בערך דרך יבאר רמיזות רז"ל בב"ר ר"פ נח על פסוק לא יפנה דרך כרמי' ופסוק בין שורותם יצהירו וכו' שהיו עושין להן בדדיות קטנות וכו' .

בערך היתר מפרש מאמרם בב"ר פ' ויחי אזורי מתניהם התירו קשרי כהפותיהם ההירו שנעלם אמתת פירושו מהמפרשים .

בערך זג פירש מאמר בב"ר דהוה לביש זגוי בליליא .

בערך זיטיוטוס יפרש מ"ש דואג לשאול שיעשה את דוד זיטיוטוס .

בערך זמר יפרש מאמרם במדרש איכה כל דזמר זמרא וכו' .

בערך חבט יפרש מ"ש בפ"ק דכתובות מכרכתא חביטא ליה ויקשה על פי' רש"י והערוך .

בערך חזק יבאר מ"ש בירושלמי פרק היה קורא רבי יוחנן בסיתוא דהיה חזיק רישיה הוה לביש תרויהון פי' תפילין

של ראש ושל יד ברם בקייטא דלא הוה חזיק רישיה לא הוה לביש אלא דאדרעיה ויביא תשובת הרשב"א ויבטל דבריה ויוכיח כי ל"א מפני הקור היה רבי יוחנן נמנע מלהניח תפילין של ראש אלא מפני סכנה אחרת ויוכיח שמ"ש בבית יוסף א"ח סי' כ"ז ריש דף כ"ד שר' יוחנן לא היה מניח תפילי' בסיתוא מפני הקור כו' הכל שבוש ועדו' שקר על ר' יוחנן דאדרבה בסיתוא הוה מנח תרויהו כל היום ואפי' בשוק.

בערך חככית יבאר מ"ש רז"ל בב"ר קור וחום חמה ועבעבית איך פירשו קור חמה גם יתרץ קושיא גדולה במס' עבודה שארז"ל צנון לחמה ופרש"י והערוך שהצנון קר ואנן סהדי שהוא חם.

בערך הלק יפרש מאמרם במדרש איכה כמה שנין את בעי מחי כחלוקא דיהודאי דשבתא ומכניסין את הגמל וכו'.

בערך חרובא יפרש מ"ש ברכות פר' שמיני צריך יהודאה לחרובא עביד תתובא.

בערך טות יבאר מ"ש רז"ל כל חלום ולא טות ויבטל פירו' הערוך.

בערך טלמס יבאר מ"ש בב"ר על דטולמיסין למקרב למסאנא דמטרונה.

בערך טפח יפרש מאמר מכסה טפח ומגלה טפח שלא כדברי המפרשים.

בערך כדב יבאר אמרם בסוף ברכות ירוש' כל כדביא טבין וכדביא דאוריתא בישין.

בערך לוח יפרש מ"ש בשמות רבה ר"פ כ"ג המלך עומד על הלוח.

בערך לשון יפרש מ"ש על אדום שאין להם לא כתב ולא לשון ויבטל פי' הערוך.

בערך מחילים חולק על בעל הטורים שכתב שאין לומר בברכת אשר יצר חללים חללים.

בערך משתיתא יביא מ"ש בירו' במס' שביעית דאכל

פרוטגמיא אכיל משתיתא ויקשה קושיות עצומות על פי' הערוך ויפרש פירוש אחר נכון .

בערך נבל יפרש מ"ש בריש ויקרא רבה כל ת"ח שאין בו דעת נבלה טובה הימנו .

בערך פטר יפרש אמרם פיילו פוטירי אחר המרחץ או דיפלו פוטירי ויקש' על הערוך ועל רש"י .

בערך פניאס יפרש מ"ש בנשוא רבה פ' י"א שלא תהא עשוי כמדינת פניאס .

בערך פרג יפרש מ"ש בב"ר פ' נ"ו שאמר השטן ליצחק כל אותן פרגויות שעשתה שרה אמך יהיו לישמעאל ויבטל פירושי זולתו .

בערך פרדסקין יפרש מ"ש בזוהר נוקבין דפרדשקא .

בערך צרע יפרש מ"ש אסור לילך למזרחו של מצורע .

בערך קווק יפרש מ"ש בב"ר על פסוק הלא נכריות אי הוה חמי חד קווקי טבא הוה נסיב וכו' ויבטל פי' הערוך .

בערך קטר יפרש מ"ש בזוהר ס"פ בראשי' חמא בני נשא דהוו מקטרי בקטרא דקשתא בקולפא דקנטיר .

בערך קיא יפרש מ"ש במדרש אסתר פר' ג' מקיא מלמעלה וקלון מלמטה .

בערך קמץ יבאר מ"ש בב"ר מן קמצא לריחיא ולא חסרין כלום ורבנין אמרין דקמצתא ודלא קמצתא .

בערך קונעתו יבאר למה אמר דואג לשאול הסר קונעתו .

בערך קרדינות יפרש בוצינא דקרדינותא .

בערך שייצת יפרש מ"ש בב"ר פ' ע"ח שייצת סייבת לא אשלחך כי אם ברכתני .

בערך שם חולק על בעל יפה הואר בפי' שמו של משיח .

בערך שפט יפרש מ"ש על יואש אל חיקרי שפטים אלא שפוטים .

בערך שרע פי' מאמ' בירושלמי דברכות רבי זעירא שרע בדיבורא וכו' .

בערך שרץ יבטל דברי שלטי הגבורים שכת' שלא אמרו חכמים המדרשים על דרך אמונה ועיקר.

בערך תאטר יפרש בתי תיאטיראות ובתי קרקסאו' שלא כדברי הראשונים.

בערך תבליא יפרש לשון הירו' בריש דמאי.

בערך תהלם יפרש מ"ש רז"ל כפר שחלים שהיתה פרנסתן מן שחלים.

בערך תנינא יפרש מ"ש בזוהר יחודא הנינא.

בערך תענית יקיים דברי הרמ"בם ז"ל בענין תענית שעות ויבטל פירוש הראב"ד והשגתו גם יקשה על הרב המגיד ויבטל מ"ש בבית יוסף א"ח סי' תקס"ו שכל מי שמתענה פעם אחת תענית חלום בר"ה צריך שיתענה כל ימיו ויבאר שאין לחוש לזה.

בערך תפח יקשה על מ"ש רז"ל שעד אלישע לא היה אדם שחלה ונתרפא.

בערך תפילין יבאר שצריך לברך להניח תפילין בנון דגושה והאומר להניח בנון רפה טועה.

בערך תתיה יבטל גירסת הערוך ופירושו גם פי' הרמ"כלפו ז"ל.

בתחלת המעשיות יפרש לשון הירושלמי קשה ההבנה במסכת סנהדרין.

באמצעותם מביא כל דיני הגילויין באורך כמ"ש בירושלמי משום דחמירא סכנתא מאיסורא ושומר ישראל ה'.

זה זכרון כל הערכין או המלות אשר אני חולק בהם על בעל הערוך:

אב. אכל. אכסר. אלוניסתין. אמבר. אנן. אסקוטלא. אסתא אסתנים. אפנתי. אצוותא. אצל. ארגנטין. ארדיכל ארכל. ארם. אריסטון. ארסקינס. ארקפתא. אשכרע. אתליטין.

בארג. ביזייא. בזר. בטן. בטש. בלדר. בעל. בצלצול. בר.

גהרק . גום . גלגל . גינברא .

דבדבניות . דלעת . דיקיון . דרומוס . דרצין .

זה . זמר .

חב . חבט . חככית . חציפא .

טוב . טלם . טימי .

ירמיה .

כבל . כלנר . כנונא . כעכין .

לשון .

מבגאי . מדה . מיטטור . מעברתא . מר . משתיתא .

נווטי .

סמנים . סר . סרדיוט .

פטר . פטריקון . פסיפס . פרגזיות . פרט .

קווק . קלס . קמץ . קונכי . קונעתו . קסטר . קפרן . קר . קורסם .

רוטב . רצף .

שין . שיר . שש .

תא . תאטר . תתיה .

ואולם המקומות אשר אני חולק בהם על בעל מתנות כהונה אינני מזכיר כי עצמו מספר .

השלמתי הגהת הספר הזה ביום א׳ של סדר ויחי הוא יום ה׳ של חדש טבת שנת תרי״ג לפ״ק . והאלהים הרועה אותי מעודי עד היום הזה יזכני להוציא לאור תעלומות התורה והחכמה . נאום אהרן יעללינעק דרשן בקהל לפסיא .

Lonzano, Menahem ben Judah de.

	DATE DUE		

PJ
4935
.N35
L6
1853

BRANDEIS UNIVERSITY
LIBRARY